

KNIOVNY SOUČASNOSTI 2020

www.sdruk.cz

Sborník z 28. ročníku konference
Knihovny současnosti 2020, konané
ve dnech 2.–4. listopadu on-line

20

Sdružení knihoven ČR
Ústřední knihovnická rada ČR

SDRU_K

Knihovny současnosti 2020

Sborník z 28. ročníku konference,
konané ve dnech 2.–4. listopadu 2020
on-line

*Sborník je vydán s finanční podporou Ministerstva kultury
díky dotačnímu titulu VISK 1.*

OBSAH

Úvodní slovo.....	7
KNIHOVNY JAKO PILÍŘE DEMOKRACIE A PŘIROZENÁ CENTRA KOMUNIT	8
Retrospektiva.....	10
Vizionářky Marie a Hela a vstup do EU	10
Změna myšlení v týmu MVK – Zuzana Ježková, vize, krédo	11
Exoticky spolu s hrstkou dalších stejně smýšlejících knihoven – proč právě knihovna	11
Každá dobrá komunitní knihovna zná potřeby svého místa	11
Za uplynulých dvacet let začalo přibývat podobně smýšlejících knihoven a knihovníků.....	12
Příležitosti a trendy následujících let.....	14
Debata.....	15
Závěrem	17
KNIHOVNÍ FONDY	19
Koncepte trvalého uchování knihovních fondů: shrnutí aktivit a výhled do budoucna.....	24
První pomoc pro knihovny a knihovní fondy v době covid-19 pandemie v České republice.....	26
Odkyselení knihovních fondů – aktuální best-practices načerpané realizací projektů NK ČR a vize do budoucna	27
Úvod.....	27
Princip rozpadu papíru kyselou hydrolýzou.....	28
Princip neutralizace kyselin	28
Metody hromadného odkyselování.....	29
Postup přípravy a zpracování dokumentů při hromadném odkyselení	36
Závěr.....	41
Literatura.....	42

Otevřené repozitáře – zelená cesta okamžitého a trvalého přístupu k plným textům	44
Úvodem: Co přinesla pandemie covidu 19 z hlediska přístupu k výsledkům vědy a výzkumu?	44
Globální síť repozitářů	46
Repozitáře v ČR	47
Závěr	50
KNIHOVNY A VZDĚLÁVÁNÍ UŽIVATELŮ	52
Půda v Městské knihovně v Poličce	54
Nejen roboti v knihovně	55
Služby pro veřejnost	56
Vybavení roboty	58
Roboti do regionu	60
Závěr	61
DOK16 – sousedská dílna Městské knihovny v Praze	62
Principy	62
Jak rychle a za kolik může taková dílna vzniknout?	63
Co tam tedy všechno v DOKu máme a děláme?	65
Kdo žije v kobce?	67
A neuříznou si tam lidi ruce? A čím to pak bude odpovědnost?	67
A kolik lidí k vám chodí?	68
Co říci závěrem?	69
Galerie	70
FabLab jako nová služba	75
Vzdělávání na dálku je plné příležitostí	76
Jak nás mění digitální věk	77
Jak připravit knihovníky a učitele na změny ve vzdělávání	78
Úvodem	78
Jaký je současný žák?	78
Aktuální vzdělávací strategie	79
Designování informačního vzdělávání pro 21. století	80

Aktivity a zdroje rozvíjející informační gramotnost žáků	82
Závěrem	86
Seznam použitých zdrojů	86
Třetí věk za školou (Práce se studenty třetího věku v době nouzového stavu)	89
První pokusy, první jarní vlna	93
Sociální práce, nebo kultura?	94
Online Třetí věk.....	95
Technická podpora studentům	96
Financování, přístup zřizovatele a studentů	96
Doplňkové aktivity z produkce lounské knihovny.....	97
Trénování paměti online	99
Jarní uzavření Knihovny Třinec	99
Letní provoz Knihovny Třinec.....	100
Podzimní uzavření Knihovny Třinec.....	101
Trénování paměti.....	101
Trénování paměti online	103
Test softwarů pro videokonference	104
Virtuální univerzita třetího věku.....	106
Jak Virtuální U3V funguje?	107
Konzultační střediska	109
Nabízené kurzy.....	110
VU3V v době pandemie	111
Jak se zapojit?.....	111
Závěr.....	112
KNIHOVNY A VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ.....	113
Koncepce celoživotního vzdělávání (nejen) knihovníků – tady a teď a co s tím?	117
20 let neformálního vzdělávání knihovníků z programu VISK.....	118
Použitá literatura.....	128
Inovační kurzy pro knihovníky.....	129

Lektor dalšího neformálního vzdělávání pro knihovníky.....	130
Úvod.....	130
Obsahová náplň kurzu.....	130
Vlastní realizace a zkušenosti	131
Závěr.....	132
KNIHOVNY VE VIRTUÁLNÍM PROSTŘEDÍ.....	133
KOMUNIKACE KONCEPCE ROZVOJE KNIHOVEN	136
Od knihoven pro knihovny	138
Praktická část.....	139
MILNÍKY A PILÍŘE.....	143
PARTNEŘI KONFERENCE KNIHOVNY SOUČASNOSTI 2020	147

Úvodní slovo

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí příznivci knihoven,

s koncem tohoto neklidného roku mi dovoluňte jedno příjemné ohlédnutí: přestože situace nejenom v naší zemi byla letos velmi komplikovaná, nám se podařilo využít negativního stavu, abychom se spolu posunuli dál – konference *Knihovny současnosti 2020* se uskutečnila, jenom jinak, než jsme zatím byli zvyklí... Zkusili jsme se setkat virtuálně, v novém prostoru, s novými prožitky a novými zkušenostmi. Měli jsme obavu, jestli to opravdu dokážeme, ale ta byla zbytečná: dokázali jsme to! Více než 30 přednášejících oslovilo v živém přenosu více než 300 sledujících a záznamy již zhlédlo přes 5000 zájemců; to jsou čísla, která potěší.

Nejenom samotná konference, ale i sborník, který vám předkládáme, je unikátní. Kombinuje totiž textové a audiovizuální záznamy. Přednášky si můžete znovu pustit a poslechnout, některé mají i psané resumé. Doufám, že se rozšíří počet „čtenářů“ e-sborníku a že forma, kterou jsme zvolili, jej udělá lákavějším „čtivem“.

Přeji příjemné čtení.

RNDr. Tomáš Řehák
Předseda Rady Sdružení knihoven ČR

KNIHOVNY JAKO PILÍŘE DEMOKRACIE A PŘIROZENÁ CENTRA KOMUNIT

Garantky:

Mgr. Martina Wolna

Mgr. Kateřina Janošková

Knihovny jsou přirozenými centry občanského a komunitního života. Tato role je ukotvena ve strategických materiálech resortů i samosprávy a rozvíjena díky spolupracující síti knihoven rozložených po celé České republice.

Knihovny upevňují ve společnosti principy vzájemného respektu a významu občanské diskuse, pomáhají při rozmachu komunitního života, rozvíjejí principy participace a aktivně propojují různé skupiny obyvatel v rámci místa, regionu. V jejich prostorách se odehrávají diskuse o obecních záležitostech, které knihovny inspirují a iniciují.

Blok *Knihovny jako pilíře demokracie a přirozená centra komunit* reflektoval první strategický pilíř nové *Koncepce rozvoje knihoven v ČR*. Cílem konferenčního bloku bylo otevřít diskusi nad některými vizemi zmíněné koncepce, definující měnicí se a nové role knihoven, zamyslet se, jak dalece jsou nové koncepční cíle potřebami samotných knihovníků, anebo zda vycházejí z potřeb společnosti. Jak tyto měnicí se role knihoven reflektuje společnost a co se případně musí stát, aby je přijala? Jaké jsou limity, omezení, hrozby? A příležitosti?

Při plánování programu jsme vycházeli z toho, že k dosažení vize být dobrou komunitní knihovnou je potřeba splnit poměrně hodně předpokladů. Samozřejmým základem pro plnění všech rolí a služeb bude vždy kvalitní knihovní fond. Komunitní knihovna k tomu navíc potřebuje mít odpovídající prostorové podmínky a vybavení. Plnit roli místa, kde se odehrává společenská diskuse, vyžaduje také osvětleného zřizovatele (anebo přinejmenším nadšeného a podporujícího), vzdělaný management a kompetentní motivovaný tým, který dokonale zná svou komunitu a prostředí, ve kterém působí. A k tomu se vždy hodí dostatek peněz a především spousta lidí. Těch, co přijdou jako čtenáři, návštěvníci, ale i jako podporovatelé, parťáci, dobrovolníci, sponzoři, lektori, vystupující, servisující, kontrolující, pronajímající a tak dále.

Retrospektiva

Mgr. Martina Wolna, Mgr. Kateřina Janošková

Komunitní role knihoven nicméně není žádnou novinkou. Propagátorkou a iniciátorkou komunitních aktivit v knihovnách byla Zuzana Ježková, která již na počátku století definovala, co je komunitní knihovna. Díky ní vznikla v roce 2002 první pracovní skupina v rámci projektu „Knihovna jako komunitní centrum“, která se v roce 2006 transformovala jako podsekce SKIP pro komunitní aktivity.

Téma komunitních aktivit se postupně během času začalo objevovat i ve strategických materiálech pro rozvoj knihoven, až se stalo klíčovým pilířem letos schválené nové strategie.

Ale vraťme se ještě k začátkům. K myšlence být knihovnou komunitní se na počátku století přidávali první odvážní zástupci, například Sedlčany, Český Těšín, Rožnov pod Radhoštěm a v neposlední řadě Vsetín. A právě na příběhu vsetínské knihovny jsme představili téměř dvacetiletý vývoj komunitní role knihoven. Za Masarykovu veřejnou knihovnu ve Vsetíně vystoupila Kateřina Janošková, která je zároveň předsedkyní podsekce SKIP pro komunitní knihovny.

Vizionářky Marie a Hela a vstup do EU

Kateřina Janošková říká: „Když jsem nastoupila do knihovny v roce 2003, přišla jsem do společnosti skvělých učitelek a vizionářek, vsetínských knihovnic Marie Pokorné (ta nás bohužel letos na jaře opustila) a Heleny Gajduškové. Přišla jsem z komerční sféry a spadla jsem do toho rovnou hlavou i srdcem. Moje povolání mi poprvé začalo dávat smysl. Helena s Marií dokázaly skvěle propojovat, vidět dopředu a vidět dál než jen na regály s knížkami.“

Česká republika byla nově v Evropské unii a my v knihovně jako houby nasávaly a vnímaly zkušenosti, příležitosti i šance přicházející zvenčí.

Změna myšlení v týmu MVK – Zuzana Ježková, vize, krédo

Celý tým vsetínské knihovny po dobu asi dvou let intenzivně pracoval na změně myšlení a vnímání knihovny v kontextu komunity. Metodicky tým vedly (a pomáhaly třídit myšlenky) dvě dámy z Národní knihovny Zuzana Ježková a Zlata Houšková. Pomohly nám stanovit si cíle, priority, určit a pojmenovat, odkud a kam jako knihovna směřujeme, formulovat krédo a vize knihovny. Komunikace uvnitř týmu a přijetí těchto myšlenek všemi zaměstnanci bylo klíčové. Byl to a stále je běh na dlouhou trať, takové změny se nedějí ze dne na den, a to je důležité připomínat a zdůrazňovat i dnes.

Exoticky spolu s hrstkou dalších stejně smýšlejících knihoven – proč právě knihovna

V té době jsme spolu s hrstkou dalších stejně smýšlejících českých knihoven působili spíše exoticky. Nejen v očích jiných knihoven, ale i v očích společnosti, politiků. Často se objevuje otázka: proč zrovna toto mají dělat knihovny? V té době vznikla pod vedením Zuzany Ježkové skupina pro komunitní knihovny, která je nyní podsekcí SKIP veřejných knihoven. Pomáhalo nám zjištění, že v tom nejsme sami, že v některých knihovnách napříč republikou řeší stejné problémy a kladou si stejné otázky. Odpovědi nám pomáhali dávat sami uživatelé, občané, kteří do knihovny zdaleka nepřicházeli pouze za knížkami.

Každá dobrá komunitní knihovna zná potřeby svého místa

Každá dobrá komunitní knihovna zná potřeby svého místa, své komunity a umí se jim přizpůsobit. Naslouchá lidem, přizpůsobuje jejich potře-

bám své služby, zapojuje a aktivizuje je, nebojí se nových témat. Ve Vsetíně jsme začali s maminkami na mateřské dovolené, pokračovali s nezaměstnanými, sociálně vyloučenými. Podporujeme občanské vzdělávání, věnujeme se lidem se zdravotním postižením, cizincům, seniorům. Pokud to jde, do aktivit je zapojujeme jako dobrovolníky a ideálně pak již samotná aktivita pokračuje samovolně bez úsilí knihovny. Ať už se jedná o vycházky seniorů, CoderDojo kroužek pro mladé, start mateřského centra v knihovně, nebo soutěže a výstavy podporující lokální historii. I spolu s dobrovolníky na to nejsme sami, spolupracujeme s partnery (neziskovky ze sociální a zdravotní oblasti, paměťové instituce, školy, další kulturní instituce). Knihovna se stává rovnocenným hráčem a partnerem, veřejná správa s ní počítá ve svých strategických plánech a materiálech.

Za uplynulých dvacet let začalo přibývat podobně smýšlejících knihoven a knihovníků

Doba pokročila, myšlení se změnilo. Postupem téměř dvaceti let začalo přibývat podobně smýšlejících knihoven a knihovníků, a to od těch nejmenších vísek až po velká města.

Napříč těmito místy jsou určité potřeby uživatelů knihoven všude stejné a předvídatelné. Ale každé z těchto míst má také svá specifika, problémy a potřeby, které jsou typické jen pro danou lokalitu.

Díky knihovnám, které s těmito potřebami umějí pracovat a reagovat na ně (někde jsou to ekologické či ekonomické problémy, někde historické dědictví a památky, někde uprchlíci, cizinci či jiné menšiny), vzniká pestrý koktejl různorodých komunitních knihoven.

Z mnoha společných věcí se můžeme vzájemně učit, sdílet je a přebírat určité postupy. Individualita, unikátnost a originalita každé lokality je však nepřenositelná.

A právě v té pestrosti a různorodosti, kdy každá knihovna je i trochu jiná, je krása.

Celý tento příběh naší knihovny bych uzavřela s radostí nad tím, že téma komunitní knihovny se stalo jedním z nosných témat knihovnického směřování, startuje jím letošní top knihovnická konference a je jedním ze tří pilířů nové knihovnické koncepce.

Jako knihovny máme na čem stavět – historie, tradice a demokratické principy již od dob vzniku první republiky. Máme zdroje, informační a technologický potenciál. Důvěryhodnost a stabilitu spolu se schopností nebát se a reagovat na nové výzvy a trendy.

V letošním roce je všechno jinak. V souladu se zákonem a nastavenými opatřeními se snažíme opět reagovat na situaci, hledat potřeby v komunitě a pomáhat.

Přijímáme nové výzvy, například přesun do online prostoru. Pomáháme jako dobrovolníci – spolupráce s nemocnicí, úřadem.“

Retrospektiva

Martina Wolna, Kateřina Janošková

Příležitosti a trendy následujících let

Mgr. Petr Čáp

Národní síť Místních akčních skupin České republiky

Příspěvek mapuje aktuální trendy a rámování v politikách celoživotního učení, a to jak na úrovni Evropské unie, tak v českém kontextu. Celoživotní učení a rozvoj komunitní participace je v příspěvku navázán na cíle *Koncepce rozvoje knihoven v ČR*. Příspěvek se dále zaměřuje především na představení edukačních možností pro veřejné knihovny v následujícím programovém období 2021–2027 ve třech klíčových operačních programech: OP JAK, IROP II a OP Z+.

**Příležitosti a trendy
následujících let**

Petr Čáp

Debata

Moderátorka: Eliška Bartošová

Účastníci:

Simona Hlaváčová, osvícený zastupitel, představitel města s vizí, Vsetín;

Petr Čáp, odborník na občanské vzdělávání, Národní síť Místních akčních skupin ČR;

Marek Uhlíř, odborník na podporu regionální historie v komunitních projektech, MěK Břeclav;

Erik Tabery, novinář, publicista, šéfredaktor časopisu Respekt

Do debaty bylo vybráno pět témat, která odrážejí podcíle koncepce v pilíři I. Témata vycházela z tezí definovaných v koncepci a byla zároveň otázkami pro debatéry:

1. Knihovna patří k pilířům fungování demokratické společnosti a je symbolem svobodného myšlení. Je přirozenou součástí komunit. Síť knihoven představuje tisíce míst v celé ČR, která slouží přímému naplňování principů demokracie poskytováním rovného přístupu k informacím i prostoru pro diskuse a setkávání. Jak je to s demokracií a občanskou společností u nás v ČR? Kde hledat společenskou potřebu, zadání pro knihovny? Existuje vůbec? Jsou knihovny pilíři demokracie a přirozenými centry komunit?
2. Knihovny podněcují participaci na komunitním životě a poskytují pro ni otevřený a bezpečný prostor. Jsou přirozeným místem setkávání občanů s občany nad obecními záležitostmi, spojnicí mezi volenou samosprávou a občany a místem, kde se upevňuje sociální soudržnost a důvěra. Jak rozvinout potenciál knihoven jako komunitních center s aktivním podílem občanů na jejich činnosti?
3. Knihovny se podílejí na rozvoji regionální identity, posilují vztah k místu, přispívají významně k identifikaci lidí s místem, ve kterém ži-

jí, a probouzejí tím jejich aktivní občanský zájem o to, co je přímo obklopuje, posilují vědomí kontinuity a zájem o lokální historii. Jak mohou vypadat aktivity podporující rozvoj regionální identity?

4. Knihovny jsou zahrnuty jako komunitní centra do strategických materiálů orgánů státní správy, krajů, obcí. Jak pracovat s tím, že občanské vzdělávání by mělo vést občany ke kritické reflexi práce politiků a že vlastně vůbec nemusí být pro politika příjemné, že se v knihovně vedou debaty, v nichž mohou být lidé vůči jeho práci kritičtí? Jak je to s apolitičností knihovny?
5. Posledním cílem ve výčtu, nicméně klíčovým k naplnění všech předchozích, je integrovat do vzdělávání knihovníků kurzy a metody, které rozvíjejí kompetence v oblasti zajišťování komunitní funkce knihoven. Které jsou a budou klíčové kompetence pro zajišťování komunitní funkce knihoven?

Debata otevřela množství témat, která by každé samo o sobě vydalo na samostatnou, dlouhou a jistě zajímavou diskusi. Není pochyb o tom, že se k nim v následujících letech budeme opakovaně vracet. A to zejména proto, že, jak v diskusi opakovaně zaznělo, proměna knihoven na centra občanského a komunitního života je proces, vývoj. Má-li se tato změna propsat do samotného DNA českého knihovnictví tak, aby za pár let knihovníci a knihovnice, zřizovatelé i veřejnost vnímali tuto roli knihoven zcela automaticky, je zapotřebí následovat některé principy, které jsme v debatě stručně načrtli. Na úrovni knihovní sítě i jednotlivých knihoven je v první řadě potřeba usilovat o zakotvení komunitních rolí v dalších strategických dokumentech – národních i lokálních. Petr Čáp na úvod představil, jak nová *Koncepce rozvoje knihoven* zapadá do toho, co se aktuálně řeší na úrovni celé Evropské unie, a předestřel příležitosti, které z toho pro knihovny vyplývají například v oblasti celoživotního občanského vzdělávání. Uchopovat nové příležitosti s sebou však také nese nutnost něčeho jiného se vzdát. Program, který už neodpovídá zjištěným potřebám komunity, je možné začít postupně opouštět a nahrazovat novým. I když může být někdy náročné rozloučit se s tím, co po léta fun-

govalo a do čeho se investovala spousta energie, není to v procesu změny zdaleka to nejtěžší. Takzvané komunitní aktivity, které skutečně rozvíjejí schopnosti a potenciál komunity, jsou totiž ty, na jejichž organizaci se komunita sama podílí. A to různou měrou – od toho, že pár lidí přinese vlastnoručně upečenou buchtu, až k tomu, že knihovník/knihovnice jenom přijde po akci zamknout. Dát prostor takové komunitní akci vyžaduje vzdát se (do určité míry) kontroly, smířit se s tím, že to nikdo (minimálně napoprvé) neudělá tak dobře, jako bychom to udělali sami, že možná tak trochu dáváme vřanc reputaci knihovny. Proto se část debaty točila i kolem toho, jak to udělat bezpečně, jak neohrozit knihovnu a přitom dát prostor občanským aktivitám, různým názorům a pohledům, umožnit a kultivovat občanskou diskusi a spolupráci. Záleží vždy na místě a jeho kontextu, ale příklady dobré (i ne tak docela povedené) praxe tu jsou, máme se z čeho učit a kde se inspirovat. A hlavně – procházíme tím procesem všichni společně a umíme si pomoci.

Závěrem

Téma knihovny jako pilíře demokracie a centra komunit není v prostředí knihoven v Česku žádnou novinkou. Kořeny, ke kterým se hlásíme a na které navazujeme, zasadil na počátku 20. století T. G. Masaryk, kdy vznikla unikátní síť knihoven s cílem vzdělávat a vychovávat občanskou společnost. Ačkoli dějinné události v tomto směru narušily vývoj a formování poslání knihoven a jejich vnímání veřejností, již krátce po revoluci 1989 začaly první knihovny navazovat na svou pozapomenutou původní roli, ať už vědomě, či přirozeně. Již tehdy se knihovny ve svých obcích začaly zcela přirozeně formovat jako místa společných aktivit, kulturního dění či vzdělávání.

První kroky k pojmenování, uchopení a koncepčnímu vnímání komunitní role knihovny realizovala po roce 2003 Zuzana Ježková společně s prvními odvážnými knihovnami, které prošlapaly cestu dalším, jež se postupně přidávaly.

Dnes je toto téma formulováno jako jeden z klíčových pilířů vize rozvoje systému knihoven ČR a v následujících letech budou podporovány aktivity směřující k rozvoji potenciálu knihoven jako komunitních center včetně adekvátního prostorového, technologického a materiálního zázemí a personálního zajištění. Příklady dobré praxe už dnes mapuje web codokaze.knihovna.cz.

Knihovny a komunita – debata

Debatující:

- **Simona Hlaváčová – místostarostka města Vsetín**
- **Petr Čáp – odborník na občanské vzdělávání**
- **Marek Uhlíř – odborník na regionální historii v komunitních projektech**
- **Erik Tabery – šefredaktor týdeníku Respekt**

Moderuje: Eliška Bartošová

KNIHOVNÍ FONDY

Garanti:

PhDr. Libuše Foberová, Ph.D.

Mgr. Tomáš Foltýn

Mgr. Miloš Korhoň

Knihovní fondy představují nesmírné kulturní a historické bohatství nevyčísitelné ceny. Samotné knihovny tak tvoří jeden z pilířů naší kultury a identity, jsou nepostradatelným základem pro výzkum a vývoj, pro celoživotní vzdělávání, odborné činnosti a různé další aktivity, které obohacují náš život a naplňují naše kulturní a intelektuální potřeby. Bohatá síť knihoven, dědictví předků, umožňuje sdílet obsah uložený v knižních sbírkách občanům jak velkých měst, tak regionů. S rozvojem digitalizace a výpočetní techniky obecně se knihovnám otevírají další možnosti zhodnocení uchovávaného obsahu. Nedílnou součástí tohoto procesu jsou však i potřeby dlouhodobého uložení digitálních dat, které do jisté míry kopírují dosavadní schéma uložení tištěných dokumentů. Uvedená proměna funkcí dává knihovnám nový život ve virtuálním světě informací a přibližuje je stávajícím potřebám společnosti.

Blok *Knihovní fondy* jsme zahájili příspěvkem pana Tomáše Foltýna z Národní knihovny České republiky *Koncepce trvalého uchování knihovních fondů: shrnutí aktivit a výhled do budoucna*. Představil část koncepce rozvoje knihoven věnovanou trvalému uchování tradičních knihovních fondů. Mezi základní cíle, které jsou prioritně zaměřeny na trvalé uchování knihovních fondů a explicitně uvedeny, patří aktualizace podrobného popisu těchto koncepčních snah a postupné plnění zde navržených úkolů. Dále je potřeba zpracovat návrh systému depozitního ukládání málo využívané literatury, navrhnout podobu Mezioborového metodického centra konzervace novodobých dokumentů, která bude obsahovat i pracoviště podporující systematické odkyseloání knihovních fondů. Také je nutno věnovat se i zvukovým dokumentům, kterým hrozí stejná rizika fyzického zničení jako dokumentům tištěným. Zároveň je třeba neustále podporovat i běžné činnosti spjaté s ochranou fondů, jakými jsou například průzkum jejich fyzického stavu, výroba ochranných obalů apod. Pan Tomáš Foltýn shrnul aktuální stav uchování tradičních knihovních dokumentů na konci realizace stávající koncepce rozvoje knihoven a zároveň uvedl vize a cíle směřující do dalšího období,

z nichž většina je již zahrnuta v nové *Koncepci rozvoje knihoven v České republice 2021–2027 s výhledem do roku 2030*.

Jeho kolegyně paní Petra Vávrová přednesla referát *První pomoc pro knihovny a knihovní fondy v době covid-19 pandemie v České republice*. Představila aktivity Odboru ochrany knihovních fondů Národní knihovny České republiky zaměřené na sestavení kroků první pomoci pro knihovnický a knihovní fondy za účelem minimalizace rizik. Jak bezpečně zacházet s knihami vrácenými čtenáři? Jak nejlépe knihy dezinfikovat? Jak dlouho virus žije na povrchu knih a na papíře? Mnoho praktických informací a otázek bylo získáno z knihoven v České republice, ale i např. na Slovensku, v Polsku, Maďarsku apod. V Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří se zaměřili na rešerše dostupných vědeckých informací na téma životnost viru na různých typech knihovních materiálů. Připravili poster s názorným návodem kroků první pomoci. Vzhledem k zájmu kolegů ze zahraničí poster přeložili do jazykových mutací (slovenské, polské, anglické). Zároveň z dostupných surovin připravili podle návodu WHO desítky litrů dezinfekce pro pracovníky v první linii. Dále byly představeny možnosti deaktivace viru různými metodami (UV složka světla, ozon apod.).

Paní Jitka Neoralová, rovněž pracovnice z Národní knihovny České republiky, měla přednášku pod názvem *Odkyselení knihovních fondů – aktuální best-practices načerpané realizací projektů Národní knihovny České republiky a vize do budoucna*. Národní knihovna ČR a další paměťové instituce s rozsáhlými knihovními fondy se problematikou rozpadu kyselého papíru, drtivě nejrozšířenějšího materiálu tvořícího knižní blok, zabývají již více než jedno desetiletí. Přes úskalí nedostatků prvních testovaných metod odkyselování je v současnosti úspěšně používáno několik velkokapacitních metod vhodných pro knihovní fondy. Paní Neoralová vysvětlila sdílení zkušeností a poznatků pracovišť Národní knihovny s výběrem vhodné metody, výběrem knih s kyselým papírem a průvodních znaků degradace a kritického zhodnocení rizik spjatých s využíváním hromadných metod. Degradace papíru je v běžných podmínkách nezastavitelný proces vedoucí k nevratné destrukci exemplářů. Ohroženy jsou kvůli materiálové skladbě a způsobu výroby všechny knihovní fondy

vydané po roce 1800. Hromadné metody odkyselení představují účinný nástroj pro zastavení destruktivního působení kyselosti v papíru. Představila i vizi Národní knihovny ČR vybudovat pracoviště pro hromadné odkyselování knihovních fondů na území České republiky.

Blok uzavřela paní Pavla Rygelová, ředitelka Univerzitní knihovny Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě, která se dlouhodobě věnuje problematice otevřených repozitářů. Přednesla referát *Otevřené repozitáře – zelená cesta okamžitého a trvalého přístupu k plným textům*. Otevřené repozitáře zprostředkovávají okamžitý a trvalý přístup k plným textům výsledků vědy a výzkumu. Otevřené repozitáře jsou základním stavebním prvkem celosvětové infrastruktury pro zajištění otevřeného přístupu k výsledkům vědy a jejich význam postupně narůstá. Během pandemie covidu-19 se zvýraznily nedostatky starého způsobu doručování a zpřístupňování knihovních fondů, snad „poučení z krizového vývoje“ posílí pozici tzv. zelené cesty, tedy hnutí řízené zespodu vědeckou komunitou za otevřený přístup nejen k publikacím, ale také výzkumným datům. Shrnuje aktuální stav otevřenosti obsahu repozitářů ve světě a v České republice.

Moderované diskuse se ujal Tomáš Foltýn. Nejvíce dotazů se týkalo karanténních opatření pro knihovní fondy. Je pravda, že je možné nakazit se z knih? Může se vir na knize udržet a jak dlouho? V první vlně pandemie knihovny dávaly vrácené knihy do karantény, většinou na tři až sedm dní. Městská knihovna v Praze situaci vyřešila tím, že upozorňovala čtenáře, aby si knihy z knihovny dali do karantény doma. Padl dotaz i na dezinfikování knih ozonem, ionizátorem nebo UV lampou. Tyto metody jsou vhodné na zabití viru, ale nevhodné pro knihy, které chceme trvale uchovat ve fondu. Radikální částice nastartují degradaci papíru, ta se projeví až po delším čase, kdy může papír měnit barvu, nebo se dokonce rozpadat.

Zajímavý byl dotaz, zda je digitalizace vhodným způsobem v případě ochrany kulturního písemného dědictví. Mnohdy je to jediná možnost záchrany textu. Restaurátoři se snaží zachránit i úplně beznadějně noviny, knihy a jiný textový materiál. Bohužel to někdy již není možné a potom se jeví destruktivní digitalizace jako jediná možnost záchrany.

Závěrem se diskutovalo o budoucnosti knihovních fondů. Co bude s knihovními fondy v roce 2030?

Pokud se jedná o fondy, které patří do konzervačního režimu a chceme je uchovat pro budoucí generace co nejdéle, je potřeba systematicky pracovat na jejich ochraně a postupně je digitalizovat. Tzv. kyselý papír není dobré podceňovat. Budoucnost je v hromadném odkyselování „kyselých“ knihovních fondů a ve zpevňování papíru poškozeného kyselou hydrolyzou. Jde o zpomalení nebo zastavení degradace papíru u písemného kulturního dědictví. Obrovským nešvarem napříč Českou republikou je používání samolepicích pásků při opravě knih, což velmi vadí při skenování/digitalizaci. Doporučení pro práci s knihovním fondem zní: udržujte knihovní fond ve vzorné čistotě a s knihami manipulujte správně a šetrně, významně tak prodloužíte životnost knihovního fondu. Také je důležité citlivě převazovat periodika. Neměli bychom používat chemické čisticí prostředky, pokud nevíme, co mohou časem způsobit. Při výrobě knih jde vývoj dopředu, dbá se na bezpečnost materiálů, ze kterých se knihy vyrábějí, na kvalitní vazbu, což v budoucnu usnadní ochranu knihovních fondů.

Co se týče otevřeného přístupu k vědeckým informacím, jsou v České republice zatím jen dva oborové repozitáře: Lindat/Clariah-cz a Český sociálněvědní datový archiv (ČSDA). I zde se očekává příznivý vývoj, více repozitářů a rychlejší přístup k plným textům. Vědci a akademičtí pracovníci mají vůči otevřenému publikování spíše negativní postoj. Časem jistě pochopí, že se jedná o správnou cestu, kterou je potřeba rozvíjet a podporovat.

Dnešní mantra knihoven zní: knihovna je pro lidi, ne pro knihy. Přesto knihovní fondy představují cenné kulturní dědictví, které je potřeba ochraňovat pro budoucí generace. Nejvyužívanější službou v knihovnách je stále půjčování knih. Knihovny získávají, zpracovávají, uchovávají a zprostředkovávají své fondy. Budují paměť komunity a ochraňují regionální fond. Národní knihovna České republiky má ze zákona konzervační funkci, buduje a ochraňuje konzervační fond. Zachraňuje písemné národní kulturní dědictví v maximální úplnosti pro budoucí generace.

Koncepce trvalého uchování knihovních fondů: shrnutí aktivit a výhled do budoucna

Mgr. Tomáš Foltýn

Národní knihovna České republiky

Koncepce rozvoje knihoven v ČR 2017–2020 patří mezi základní strategické dokumenty, které definují klíčové oblasti rozvoje knihoven. Řada činností, které jsou v ní uvedené, jsou zároveň nedílnou součástí návrhu Státní kulturní politiky na léta 2015–2020, včetně její implementace, což je důležité pro vyjednávání o finančním krytí zahrnutých činností či potřebných úpravách legislativních norem. *Koncepce rozvoje knihoven* se snaží pokrýt veškeré nosné oblasti současného knihovnictví, jakými jsou například budování knihovních fondů a informačních zdrojů, vzdělávání pracovníků knihoven, digitalizace a moderní služby ve virtuálním prostředí či výstavba knihoven. *Koncepce rozvoje knihoven* však neopomíjí ani oblast trvalého uchování tradičních knihovních fondů. Tyto fondy představují nevyčíslitelné kulturní a historické bohatství naší země. Dotvářejí společenské povědomí o vývoji naší kultury a národní identity, patří mezi neopominutelné základy vzdělávání a podporují náš intelektuální rozhled. Mezi základní cíle, které jsou v prioritě zaměřené na trvalé uchování knihovních fondů explicitně uvedeny, patří aktualizovat podrobný popis těchto koncepčních snah a zde navržené úkoly postupně plnit, zpracovat návrh systému depozitního ukládání málo využívané literatury, navrhnout podobu Mezioborového metodického centra konzervace novodobých dokumentů, obsahujícího i pracoviště podporující systematické odkyselování knihovních fondů, a věnovat se i zvukovým dokumentům, kterým hrozí stejná rizika fyzického zničení jako dokumentům tištěným. Zároveň je třeba neustále podporovat i běžné činnosti

spjaté s ochranou fondů, jakými jsou například průzkum jejich fyzického stavu, výroba ochranných obalů apod. Cílem příspěvku je tak shrnout aktuální stav uchování tradičních knihovních dokumentů na konci realizace stávající koncepce rozvoje českých knihoven a zároveň uvést vize a cíle směřující do dalšího období, z nichž většina je již zahrnuta v nové *Koncepci rozvoje knihoven v ČR* směřující k období let 2021–2027.

Koncepce trvalého uchování knihovních fondů: shrnutí aktivit a výhled do budoucna

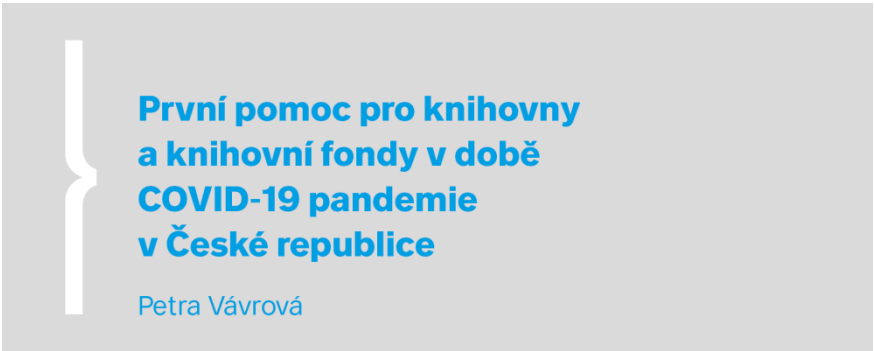
Tomáš Foltýn

První pomoc pro knihovny a knihovní fondy v době covid-19 pandemie v České republice

Ing. Petra Vávrová, Ph.D.

Národní knihovna České republiky

V období pandemie nemoci covid-19 v České republice byly aktivity Odboru ochrany knihovních fondů NK ČR soustředěny na sestavení kroků první pomoci pro knihovníky a knihovny fondy za účelem minimalizace rizik. Mnoho praktických informací a otázek bylo získáno z knihoven v České republice, ale i např. na Slovensku, Polsku, Maďarsku apod. V Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří jsme se zaměřili na rešerše dostupných vědeckých informací na téma životnost viru na různých typech knihovních materiálů. Připravili jsme poster s názorným návodem kroků první pomoci. Vzhledem k zájmu kolegů ze zahraničí jsme poster přeložili do jazykových mutací (slovenské, polské, anglické). Zároveň jsme z dostupných surovin připravili desítky litrů dezinfekce pro pracovníky v první linii, vyrobeno dle návodu WHO. Rovněž byly zkoumány možnosti deaktivace viru různými metodami (UV složka světla, ozon, apod.).

**První pomoc pro knihovny
a knihovní fondy v době
COVID-19 pandemie
v České republice**

Petra Vávrová

Odkyselení knihovních fondů – aktuální best-practices načerpané realizací projektů NK ČR a vize do budoucna

Mgr. Jitka Neoralová, Ing. Petra Vávrová, Ph.D.

Národní knihovna České republiky

Národní knihovna ČR a další paměťové instituce s rozsáhlými knihovními fondy se problematikou kyselého rozpadu papíru, drtivě nejrozšířenějšího materiálu tvořící knižní blok, zabývají již více jak jedno desetiletí. Přes úskalí nedostatků prvních testovaných metod odkyselování je v současnosti úspěšně používáno několik velkokapacitních metod vhodných pro knihovní fondy. Cílem příspěvku je sdílení zkušeností a poznatků pracovišť Národní knihovny s výběrem vhodné metody, výběrem knih s kyselým papírem a průvodních znaků degradace a kritického zhodnocení rizik spjaté s využíváním hromadných metod. Degradace papíru je v běžných podmínkách nezastavitelný proces vedoucí k nevratné destrukci exemplářů, ohroženy jsou kvůli materiálové skladbě a způsobu výroby všechny knihovní fondy vydané po roce 1800. Hromadné metody odkyselení představují účinný nástroj pro zastavení destrukčního působení kyselosti v papíru. Představena bude také vize Národní knihovny ČR týkající se vybudování pracoviště pro hromadné odkyselování knihovních fondů na území České republiky.

Úvod

Křehké, rozpadající se a tmavnoucí listy knih, novin, časopisů a jiných dokumentů, to je dlouhodobě sledovaný fenomén nejen v knihovních fondech, ale postihuje také archivy, muzea či galerie. Hlavní příčinu rozkladu papíru si nese tento materiál již z výroby. Od poloviny 19. století do současnosti se knižní bloky vyrábějí v drtivé většině z průmyslově

vyráběného papíru, kde hlavní složku tvoří dřevitá surovina. Zhruba od začátku 19. století až do konce 20. století bylo při výrobě papíru používáno kyselé hlinitopryskyřičné klížení. Vysoká poptávka po tištěných informacích, ať již v knihách, nebo jiných dokumentech, po papíru samotném jako praktickém médiu pro trvalé zachycení informací, stála za hledáním nových a levnějších surovin. Původní textilní vlákna tak byla nahrazena snáze dostupnou dřevovinou, přírodní lepidla z klišu či škrobu nahrazena pryskyřicí a síranem hlinitým. Tímto způsobem jsou agresivní kyselé a nestabilní látky urychlující významně degradaci dřevitého papíru zavedeny v celé hmotě papíru již při výrobě.

Princip rozpadu papíru kyselou hydrolýzou¹

Papír je tvořen vlákninou na bázi celulózy. Molekuly celulózy, díky svému lineárnímu charakteru, jsou základním stavebním prvkem rostlinných vláken, kam patří jak textilní rostlinná vlákna využívaná v papírenském průmyslu (bavlna, len, konopí a aj.), tak dřevo. Celulóza je ale stabilní v neutrální až mírně alkalické oblasti hodnot pH, tedy pokud má hodnotu pH v oblasti kolem 6–8 jednotek pH. Hodnota pH menší než 5,5 značí negativní změny v materiálu a hodnota pH pod 4 jednotky značí, že je papír již v kritickém stavu. Kyselá hydrolýza postihuje i ruční papíry z počátku 19. století, které byly kysele klíženy. Jako další zdroje kyselých látek jsou označovány např. oxidy síry a dusíku z ovzduší, lidský pot, psací a záznamové prostředky apod.

Princip neutralizace kyselin

Jedinou cestou k záchraně je proces odkyselování. Jde o speciální chemický proces, během něhož dochází k neutralizaci, resp. odstranění volných kyselin obsažených ve struktuře papíru. Neutralizace kyselin vede k zastavení jejich katalytického účinku. Zároveň dochází k vytváření

---

¹ Pojem kyselá hydrolýza se vžil jako pojem, ale chemicky se jedná o hydrolytické reakce v kyselém prostředí.

tzv. alkalické rezervy, jež je tvořena alkalickými sloučeninami vápníku či hořčíku. Tato rezerva pomáhá neutralizovat kyseliny, které vznikají v papíru v důsledku jeho přirozeného stárnutí, nebo které v materiálu vznikají z okolního prostředí, jako je vzduch znečištěný kyselými oxidy síry a dusíku, těkavé látky z nábytku, obalů, podlah aj. Proces odkyselování obnovuje stabilitu papíru, neutralizuje v papíru obsažené kyseliny a do budoucna zpomaluje rozpad papíru. Vzhledem k velikosti knihovnických fondů a rychlosti rozpadu dřevitého papíru jsou individuální zásahy časově i ekonomicky neefektivní. Je zachráněna jedna kniha a další desítky exemplářů ze stejného období se mezitím rozpadnou. Proto byly vyvíjeny metody pro hromadné ošetření s kapacitou odkyselení desítek tun knihovnických dokumentů ročně.

Metody hromadného odkyselování

Odborné pracoviště Národní knihovny ČR více než 10 let testuje dostupné hromadné odkyselovací technologie a zároveň vhodné metody odkyselování realizuje v rámci dílčích projektů financovaných ze zdrojů programu VISK 7 Ministerstva kultury, které jsou zaměřeny na odkyselení kriticky ohrožených bohemikálních svazků. Výzkumní pracovníci Národní knihovny ČR se v průběhu let seznámili s většinou technologií, které jsou v současnosti dostupné na trhu – GSK, Bookkeeper, Papersave, Papersave Swiss či ZFB:2. Všechny technologie a pracovní postupy však mají své limity. V současnosti stále není ideální metoda, která by například zohledňovala také přítomnost usně, kovů nebo plastů v knihovnických fondech. Záměrně není zmíněn Bückeburský proces, známý jménem dodavatele technologie Neschen, který je použitelný pouze pro jednotlivé listy, a tedy pro knižní svazky zcela nevhodný. Na metody hromadného odkyselení jsou kladeny požadavky zohledňující specifika knižní vazby, způsob sešití bloku, použitých materiálů, kde kromě papíru je také textil, případně další materiály.

Základní požadavky při výběru vhodné metody pro knihovní fond:

- Neutralizované knihy nesmí být rozvazovány.
- Proces musí být aplikovatelný na všechny druhy papíru, resp. papíry obsažené v knihovním fondu NK ČR.
- Proces nesmí negativně ovlivňovat jakýkoliv druh materiálu použitý na knize. Vzhled knihy se nesmí změnit.
- Veškeré kyseliny musí být kompletně a trvale neutralizovány.
- Neutralizací musí být vytvořena v papíru alkalická rezerva ekvivalentní 2 % uhličitanu vápenatého.
- Distribuce pH a alkalické rezervy musí být homogenní v celé knize a v materiálech knih.
- Hodnota pH papíru musí být mezi 7 a 8,5 (tolerance u hodně kyselých materiálů min. 6,5 až po 9,5 u méně kyselých materiálů).
- Životnost neutralizovaného papíru by měla vzrůst ideálně pětinašobně.
- Mechanické vlastnosti materiálů knih by měly zůstat nezměněny, pokud dojde ke zlepšení, je to žádoucí.
- Použité chemikálie nesmí být nebezpečné pro obsluhu, budoucí čtenáře a životní prostředí.
- Použité chemikálie musí být trvale neškodné pro veškeré součásti knihy.

Vliv odkyselovacích metod na vlastnosti knižních materiálů a záznamových prostředků byl prověřen stanovením hodnoty pH (povrchu i studeného výluhu), změny barevnosti v barvovém prostoru CIELab, alkalické rezervy a její distribuce, změny mechanických vlastností (odolnost v přehýbání, tržné zatížení, tažnost) a vizuálního pozorování. Tyto hodnoty byly srovnány s neodkyselenými vzorky. Na základě testů vzorků, zpravidla i osobní prohlídky samotné technologie a zkušebních zásilek byly formovány požadavky na službu, v současnosti zprostředkovávanou výhradně dodavatelsky, protože vhodné technologie jsou nejbližší dostupné pouze v Německu, případně ve Švýcarsku. Proto je nedílnou

součástí realizace hromadného odkyselování také výběr vhodného dodavatele a technologie prostřednictvím veřejné soutěže, která musí být provedena v souladu s platnou legislativou.

Metoda GSK pro svázané dokumenty

První představenou technologií je GSK proces, provozovaný v německém Brauweileru u Kolína nad Rýnem. V roce 2012 firma prezentovala metodu GSK pro svázané dokumenty. Neutralizační látku tvoří práškový MgO v dekafluoropentanu bez dalších aditiv. Knihy jsou do technologie vkládány mírně otevřené, maximálně do úhlu 10°, ve stojanu, který se vertikálně spouští do tanku. Nevýhodou této metody je pokrytí povrchu knih nerozpuštěnými nebo vysráženými částicemi sloučenin hořčíku, které jsou přítomny ve znatelné vrstvě i uvnitř bloku. Alkalická rezerva je nehomogenní. Dochází ke krvácení některých barviv, nejvíce červené.

Obr. 1 Stojan s knihami
Zdroj: autoři příspěvku

Obr. 2 Knihy pokryté vrstvou bílých deposit
Zdroj: autoři příspěvku

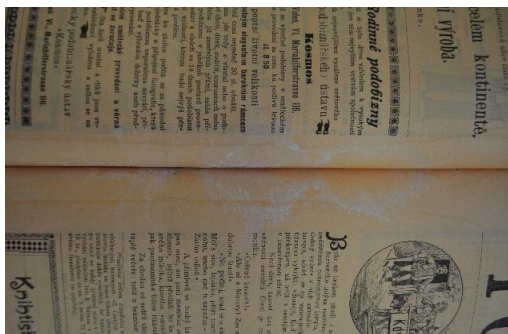
Metoda Bookkeeper

Metoda Bookkeeper byla vyvinuta v Koppers Company laboratories a dodnes je využívána mnoha institucemi na celém světě. Metoda využívá k odkyselení disperzi částic MgO o velikosti méně než 1 μm v perfluorheptanu. Alkalickou rezervu v odkyseleném papíru tvoří částice MgO, které nezreagovaly při neutralizační reakci. Po ošetření vzniká poměrně vysoká vrstva alkalických částic na povrchu. Při měření odkyselených vzorků bylo zjištěno, že v místech, kde se alkalické částice usadily na povrchu papíru, nedošlo k odkyselení samotného papíru a hodnota pH zůstala na původní úrovni.

Obr. 3 Jednotlivé stojany s knihami
Zdroj: autoři příspěvku

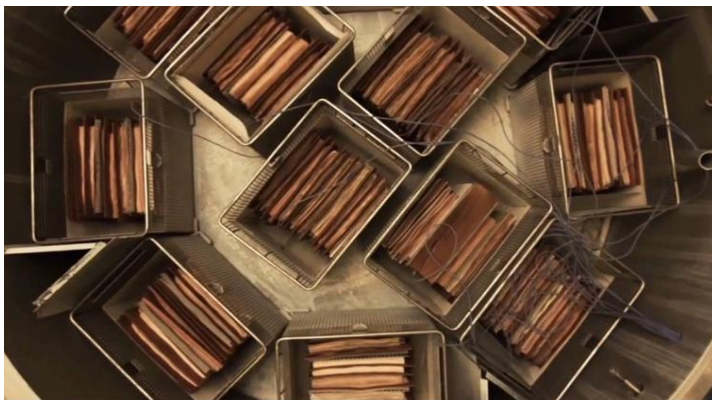
Obr. 4 Bílé depozity v knize
Zdroj: autoři příspěvku

Metoda Papersave

Metoda byla vyvinuta v roce 1987 ve Spolkové republice Německo v Battelle Institut ve Frankfurtu nad Mohanem. O sedm let později byla technologie instalována v Deutsche Bibliothek v Lipsku. Reakčním činidlem byl etanolát hořečnatý a etanolát titaničitý. V roce 1998 byla licence na provozování technologie odkoupena od státu firmou ZFB (Zentrum für Bucherhaltung) v Lipsku, která ji modifikovala a provozovala pod názvem Papersave®. Technologie v současnosti již není provozována.

Metoda ZFB:2

Firma ZFB po ukončení provozu technologie Papersave vyvinula vlastní metodu hromadného odkyselování – ZFB:2. Odkyselování probíhá pomocí suspenze MgO a $CaCO_3$ tvořící neutralizační činidlo. Knihy jsou odkyselovány zavřené, umístěné v koších, které jsou vkládány jednotlivě na dno tanku. Knihy je možné odkyselit i v papírových boxech, ve kterých knihy byly přepraveny z knihovny, bez vyjímání a další manipulace. Stejně jako u ostatních metod dochází k mírnému ztmavnutí zažloutlých papírů a mírnému zapuštění červených a žlutých barev. Metoda ZFB:2 byla Národní knihovnou využita pro odkyselení několik stovek knih v letech 2014–2015.

Obr. 5 Pohled do tanku
Zdroj: autoři příspěvku

Papersave Swiss

Provozovatelem technologie Papersave Swiss je firma Nitrochemie Aschau GmbH. Odkyselovacím činidlem je podvojný etanolát hořečnatotitaničitý, jako nosné médium se používá hexametyldisiloxan. V první fázi dochází k vysušení svazků zvýšením teploty ve vakuu, aby bylo dosaženo obsahu vody v papíru cca 0,5 %. Předsušení a vakuování zlepšuje penetraci roztoku do materiálu. Následuje kondicionace, kdy papír a ostatní materiály získají přirozený obsah vody a je odvětrán uvolňující se etanol, který při reakci vzniká. V procesu se knihovní fondy předsouší na vyšší teplotu (až 50 °C), takže usně, plasty aj. musí být z výběru vyřazeny. Knihy jsou odkyselovány v klecích, které jsou umístěné na speciální velkokapacitní vozík, který je následně vsunutý do komory. I zde je riziko krvácení červených barev a hnědých tisků. Národní knihovna využívá tuto technologii od roku 2016.

Obr. 6 Vozík s knihami v komoře
Zdroj: autoři příspěvku

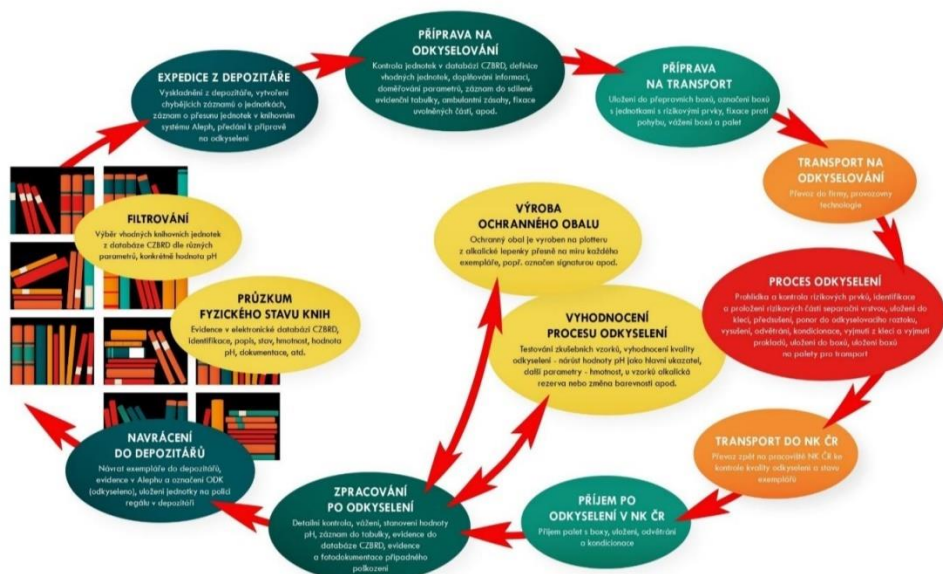
Obr. 7 Kondičnační komora
Zdroj: autoři příspěvku

Postup přípravy a zpracování dokumentů při hromadném odkyselení

Při plánování hromadného odkyselování je nezbytné provést průzkum fyzického stavu vybraných knih. V Národní knihovně od roku 2011 probíhá kontinuální průzkum fyzického stavu knih ve fondech. Knihy jsou pro proces hromadného odkyselení vybírány na základě nízké hodnoty pH a na základě vhodné materiálové skladby. Národní knihovna využívá elektronickou databázi „Centrální znalostní báze registru digitalizace CZBRD“, kam vkládá záznamy z průzkumu, a lze je tak filtrovat. Na základě vývoje postupu průzkumu fyzického stavu knih i přípravy knih na odkyselování byly vydány dvě certifikované metodiky volně dostupné online na Národním úložišti šedé literatury (NUŠL). Druhou metodikou k tématu odkyselování je „Příprava novodobých knihovních fondů na hromadné odkyselování a kontrola kvality odkyselení – kritéria výběru a proces zpracování“, popisující přípravu knihovních fondů ohrožených vysokou kyselostí papíru na hromadné odkyselování, kontrolu kvality odkyselení. Metodika uvádí kritéria výběru knih pro odkyselování a popis procesu zpracování v průběhu celé realizace odkyselování. Metodika umožní knihovnám a institucím uchovávajícím novodobé knihovní fondy jednotnou realizaci hromadného odkyselování, vyvarování se chyb a případného poškození svazků. Díky jednotnému postupu je možné shromažďovat informace o fyzickém stavu a množství odkyselených titulů v Registru odkyselených knih. Pokud je zdrojem financování odkyselování program VISK 7, je podmínkou, že je odkyselena vždy jen jedna kniha daného titulu, aby v první fázi každá publikace byla minimálně jednou zachována. Vybrané exempláře by tedy měly být zkontrolovány v Registru odkyselených knih, zda již nebyly odkyseleny v jiné instituci. Na stránkách registru mohou zájemci také nalézt ke stažení excelovou tabulku pro jednoduchý průzkum exemplářů před odkyselením a po něm.

Základní dílčí kroky přípravy a následné kontroly knih:

1. Výběr z databáze
2. Vyexpedování na pracoviště přípravy
3. Kontrola knih před procesem
4. Převoz do technologie
5. Odkyselení a kondicionace
6. Převoz do NK ČR
7. Kontrola po odkyselení
8. Návrat do depozitáře

Obr. 8 Grafické ztvárnění workflow procesu přípravy na odkyselení v Národní knihovně

Zdroj: 46. výroční zpráva Národní knihovny České republiky [online]. Praha, 2020.

ISBN 978-80-7050-721-6. ISSN 1804-8625. Dostupné z:

<https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/vz2019.pdf>

Kritéria výběru

Z výběru jsou vyřazovány knihy v provedení polokožené či celokožené vazby, s kovovými aplikacemi, knižní bloky spojené masivní mechanikou nebo hřebíky. Vyloučeny jsou knihy s rozpadlým papírem. Plasty, laminované obálky, knihy s izolepami musí být vyřazeny, neboť jsou poškozovány vysoušecí fází odkyselovacího procesu. Knihy jsou kontrolovány, jestli neobsahují červené tisky, červený či bordó potah, jestli kniha neobsahuje tisky hnědou barvou. Do procesu nejsou přijímány knihy znečištěné bahnem, sazemi, plesnivě, protože tyto nečistoty mohou následně v nádrži s roztokem kontaminovat desítky dalších knih.

Příprava

Každá kniha je prohlédnuta, zda její fyzický stav, materiálové složení nebo přítomnost barviv nepředstavuje riziko pro bezpečný průběh vybraného procesu odkyselování. Pokud v záznamu v databázi průzkumu chybí váha knih, jsou knihy převáženy v rámci přípravy na odkyselení. Knihy jsou váženy bez ochranných obalů, které by bránily řádnému odtoku a vysychání odkyselovacího roztoku. Vážení je prováděno s přesností na dvě desetinná místa. Vybrané knihy s rizikovým prvkem nebo poškozením jsou zdokumentovány digitálním fotoaparátem. Fotografie jsou pořízeny při přirozeném světle na neutrálním šedém podkladu a s barevnou fotografickou škálou. U náhodně vybraných několika knih je změřena barevnost vybraných prvků (materiály, tisk, papír aj.). Data o pH a váze knih včetně identifikačních údajů a poznámek získaných z databáze průzkumu jsou zaznamenávána do excelové tabulky. Další pole jako hmotnost a pH po zásahu jsou doplňována během měření. Tabulka je všem pracovníkům přístupná na Google Disk. Barevně jsou odlišeny vyřazené knihy, nedostupné knihy a fáze zpracování u jednotlivých jednotek.

Veškeré rizikové prvky v bloku knihy (barevné tisky, ilustrace na křídovém papíru, vpisky, kolky, razítka aj.) jsou proloženy filtračním nebo ofsetovým papírem, který rizikový prvek separuje od ostatních stránek

a zachytí případné uvolněné barvivo. Filtrační papír brání usazování částic odkyselovací látky na povrchu natíraných papírů. Offsetový papír slouží jako bariéra především u barevných prvků. Nejvíce se osvědčilo proložení barevných částí speciálními sendvičovými proklady s aktivním uhlím, které nejúčinněji zachytávají uvolněné barvivo. Knihy s narušenou vazbou, uvolněnými deskami nebo vypadlými složkami jsou svázané plochým bílým tkalounem, bránícím ztrátám nebo rozpadu knižní vazby.

Knihy jsou uloženy do přepravek dle vybrané technologie. Papersave Swiss poskytuje i klece, ve kterých jsou knihy bez další manipulace odkyseleny. Před převozem jsou zkontrolovány počty jednotek, celková váha a vytvořeny dokumenty pro převoz knih.

Kontrola po odkyselení

Po příjezdu je obvykle nezbytné knihy aklimatizovat. Pak jsou knihy zkontrolovány, zda nedošlo ke ztrátě a vrátily se všechny dle počtu i váhy. Je zkontrolován jejich fyzický stav a případné zapuštění barev. Na některých prokladech může být patrná migrace barviv, ale v bloku knihy by nemělo dojít k zabarvení. Z knih jsou vyjmuty všechny proklady a odstraněny tkalouny. Váha je zapsána do excelové tabulky, kde je automatickým výpočtem zkontrolována změna váhy. Nesmí být zaznamenán žádný úbytek váhy a přírůstek je obvykle v řádu procenta na knihu. Měření pH je provedeno u všech knih na stejné stránce jako před odkyselením, min. 2 mm od původního místa měření (lze poznat podle skvrny/otlaku na papíru nebo dle pozice popsané v databázi průzkumu). Záznam o provedeném zásahu je zapsán do databáze průzkumu. Záznam o provedeném ošetření je proveden i do evidenčního systému Aleph, aby nedošlo k opakovaným ošetřením. Všechny knihy, které byly fotografovány před odkyselením, jsou znovu zdokumentovány digitálním fotoaparátem. Knihy jsou po zpracování uloženy do svých původních obalů a na základě předávacích protokolů jsou vráceny zpět do depozitářů. Poškozené knihy jsou uloženy do nových obalů a všechny pak vráceny

do depozitáře. S fondy jsou vždy ošetřeny také vzorky, u kterých je pak ověřována míra alkalické rezervy. Jedná se o destruktivní analýzu, a proto je prováděna výhradně na vzorcích.

Obr. 9 Zabarvené proklady od potahového plátna
Zdroj: autoři příspěvku

Obr. 10 Sendvičový proklad, černá vrstva obsahuje aktivní uhlí
Zdroj: autoři příspěvku

Závěr

Novodobé fondy tvoří přes 90 % knihovních fondů Národní knihovny České republiky a jejich počet stále narůstá. Prodloužení trvanlivosti, životnosti těchto ohrožených fondů a jejich zachování v originálu v dobrém fyzickém stavu je hlavním úkolem organizací s povinností i posláním uchovávat knihovní fondy. Hromadné odkyselovací technologie představují účinný ekonomický prostředek splňující požadavky knihoven. Ačkoli NK ČR odkyseluje těmito metodami řadu let, je stále postup záchrany fondů ohrožených rozpadem kyselého papíru velmi pomalý. Důvodem je především časová náročnost přípravy – průzkumu fyzického stavu fondu. Na odkyselování musí být vybrány opravdu kyselé knihy, což nelze poznat vizuálně, ale je nezbytné kyselost změřit. Odkyselení papíru, který není kyselý, může mít negativní efekt v podobě alkalické hydrolyzy s obdobnými konečnými důsledky jako hydrolyza kyselá. Dalšími překážkami jsou technické nároky na knihovnu (je nezbytný prostor pro zpracování fondů, dostatečné personální kapacity) a samozřejmě finance. NK ČR využívá především dotační program VISK 7. Do záchrany knihovních fondů na území České republiky se postupně zapojují i další knihovny. Tyto knihovny prvotně dělají průzkum fyzického stavu knihovních fondů, zjišťují mimo jiné hodnoty pH svých exemplářů. Na základě žádostí v rámci dotace VISK 7 nebo i dalších finančních zdrojů postupně odkyseluje svazky knih Vědecká knihovna v Olomouci, Knihovna Národní galerie, Knihovna Uměleckoprůmyslového musea, Knihovna Národního archivu a další. Přehled odkyselených svazků a exemplářů knihovních fondů je pak přehledně evidován v tzv. Registru odkyselených knih.

Jak bylo v úvodu řečeno, dochování knižní produkce 19. a 20. století pro další generace je vážně ohroženo. Mnoho titulů stále čeká na digitalizaci a je otázka, zda bude co digitalizovat, až na ně přijde řada. Jedinou šancí, jak zvrátit postup poškození rozsáhlých knihovních fondů, ale i archivních fondů, je hromadné odkyselení. Pro snazší dostupnost místní i finanční je vytvářen koncept zbudování takové technologie v ČR. Mohly

by být takto ošetřeny i fondy, které ze zákona nemohou být vyvezeny za hranice.

Literatura

ANDRES, Hanspeter; BLÜHER, Agnes; GROSSENBACHER, Gabriela; REIST, Markus; VOGELSANGER, Beat; WÄLCHLI, Marcel. The Paper-save Swiss-Process Quality Control and Efficacy. *Restaurator*. 2008, 29 (1), 3–28. DOI: 10.1515/REST.2008.002. ISSN 0034-5806.

REIST, Markus. Papersave swiss process, operation and quality. In: GROSSENBACHER, Gabriela a BLÜHER, Agnes. *Save Paper!: mass deacidification: today's experiences – tomorrow's perspectives* [online]. Bern. Swiss National Library, 2006, s. 153–162 [cit. 2017-05-24]. ISBN 978-3-9523188-1-2.

VÁVROVÁ, Petra et al. *Příprava novodobých knihovních fondů na hromadné odkyselování a kontrola kvality odkyselení – kritéria výběru a proces zpracování* [online]. 2018 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/exlibris/aleph/a22_1/apache_media/FRPGSHEFI525NNQ8RXYUDQ6BTJXCGH.pdf

VÁVROVÁ, Petra et al. *Metodika průzkumu fyzického stavu novodobých knihovních fondů*. 1. vydání. Praha: Památník národního písemnictví, 2018. 43 stran. ISBN 978-80-87376-45-4.

ĎUROVIČ, Michal; PAULUSOVÁ, Hanna; STRAKA, Roman. *Hromadné odkyselování v archivech: Srovnání metod Bookkeeper a CSC Book-Saver*. 1. Praha: Národní archiv ČR, 2019. Dostupné také z: <https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/06/odkyselovani.pdf>

EXELOVÁ, Brigita. *Hromadné odkyselování dokumentů v knihovnách a archivech České republiky*. Knihovna [online]. 2011, roč. 22, č. 2.

**Odkyselení knihovních fondů –
aktuální best-practices
načerpané realizací projektů
NK ČR a vize do budoucna**

Jitka Neoralová

Otevřené repozitáře – zelená cesta okamžitého a trvalého přístupu k plným textům

Mgr. Pavla Rygelová

Ústřední knihovna, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

Otevřené repozitáře zprostředkovávají okamžitý a trvalý přístup k plným textům výsledků vědy a výzkumu. Otevřené repozitáře jsou základním stavebním prvkem celosvětové infrastruktury pro zajištění otevřeného přístupu k výsledkům vědy a jejich význam postupně narůstá. Během pandemie covidu-19 se jen zvýraznily nedostatky starého způsobu doručování a zpřístupňování knihovnických fondů, snad „poučení z krizového vývoje“ posílí pozici tzv. zelené cesty, tedy hnutí řízené zespolu vědeckou komunitou za otevřený přístup nejen k publikacím, ale také k výzkumným datům.

Úvodem: Co přinesla pandemie covidu-19 z hlediska přístupu k výsledkům vědy a výzkumu?

Aktuální celosvětová pandemie covidu-19, která kromě jiného způsobila také zavření knihoven a omezila přístup uživatelů k vědecké a studijní literatuře, poukázala na všeobecný problém, a to na stále existující bariéry v přístupu k celosvětové produkci vědecké literatury. Hrubé odhady uvádějí, že otevřeně přístupná vědecká literatura – články, sborníky z konferencí, monografie – představuje maximálně 30 % celého objemu vědeckých výstupů, čili otevřený přístup k plným textům skrze otevřeně přístupné časopisy nebo skrze otevřené repozitáře není dostatečný na to, aby mohl pokrýt nedostupnost fyzických knižních fondů ani elektro-

nických fondů pro koncového uživatele za normálních okolností, natož v případech nečekané mimořádné události globálního dopadu.

Na webových stránkách americké Národní lékařské knihovny – Národního centra pro biotechnologické informace² – je dostupný přehled tisíců dat, datových setů, klinických studií a vědeckých publikací, které vědci vyprodukovali během letošního roku výzkumem nového typu koronaviru SARS-CoV-2. Je to velmi přesná ukázka aktuálního potenciálu současné vědy a ilustrativní příklad, jakým způsobem věda dnes funguje. Základem komunikace vědeckých výsledků je generování vědeckých dat v obrovském měřítku, kdy není v silách jednotlivců a ani výzkumných týmů zpracovat/přečíst/implementovat veškeré zveřejněné poznatky z vlastního oboru, natož ještě reagovat na objevy v jiných, byť příbuzných vědních oborech. K tomu, aby přenos relevantních vědeckých poznatků do praxe mohl fungovat efektivně a přinášel odpovědi na globální problémy lidstva ve chvíli, kde je to akutní, nedostačuje zaběhnutý systém vědeckého publikování, kdy jsou vědecké výsledky dostupné pouze vědeckým organizacím, které si zaplatily předplatné. Existuje zde nutný požadavek, aby výsledky vědy byly přístupné nejen pro člověka, ale zejména aby byly přístupné pro strojové čtení a pro masové textové a datové vytěžování. V případě, že tomu tak není, nemůže věda sama o sobě naplnit svůj významný potenciál.

V rámci snížení dopadů pandemie covidu-19 vznikla obrovská vlna solidarity ve vědecké komunitě, kdy téměř veškeré zveřejněné výsledky o covidu-19 byly dány k dispozici v otevřeném režimu. Dokládají to jednak počty tisíců článků volně dostupných v oborovém preprintovém archivu PubMedCentral³, jednak také počty článků indexovaných v citační databázi Web of Science (WOS), které jsou v ní označeny jako volně dostupné. Pohledem do WOS lze zjistit, že ve srovnání s počty článků vydaných v roce 2020 a indexovaných ve WOS, u nichž je míra otevřenosti do 35 %, je míra otevřenosti článků na téma covid-19 daleko

---

² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/sars-cov-2/>

³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/>

vyšší a pohybuje se okolo 86 %. Přitom průměr za období 2015 až 2020 vychází na 32 % otevřených článků. U otevřeně přístupných článků o covidu-19 se projevuje také větší míra jejich dostupnosti v otevřených repozitářích, která je 72 %. Běžně bývá pouze 50 % článků přístupných v repozitářích (tj. zelenou cestou otevřeného přístupu; green OA). Rešerše kvalitní vědecké literatury ve Web of Science ukazuje, že obecně je míra její otevřené dostupnosti nižší než u literatury týkající se tématu covid-19.

WOS 2020	WOS COVID-19 (rok 2020)	WOS 2015-2020
2 407 803	45 940	18 005 421
855 740 (35 % OA)	39 798 (86 % OA)	5 874 821 (32 % OA)
443 500 (51 % green OA)	29 018 (72 % green OA)	3 233 351 (55 % green OA)

Tab. 1 Počty článků ve Web of Science a míra jejich otevřené dostupnosti

Globální síť repozitářů

Celosvětová síť repozitářů se začala postupně budovat se vznikem systémů pro otevřené repozitáře, zejména s nástupem systémů DSpace a Eprint po roce 2000. Celosvětový registr OpenDOAR⁴ ve své statistice uvádí aktuální počet registrovaných repozitářů přes 5,5 tisíce. Další registr Re3data⁵ na mapovém grafu ukazuje, že prakticky ve všech rozvinutých zemích jsou repozitáře budovány. Vznikem této distribuované sítě repozitářů roste jejich potenciál využívání. Tím, že jsou repozitáře otevřené nejen pro čtení lidmi, ale také pro strojové zpracování, mohou vznikat nejrůznější nadstavbové služby, které urychlují koncovému uživateli cestu za hledanými informacemi. Příkladem za všechny mohou být služby Unpaywall, Open Access Button, Kopernio (resp. Endnote Click),

⁴ <https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/>

⁵ <https://www.re3data.org/>

kteřé pomocí jednoduchého doplňku v internetovém prohlížeči dokážou uživateli doručit plný text hledaného dokumentu, aniž by uživatel byl nucen přistupovat pro vyhledávání do konkrétního repozitáře, databáze, platformy vydavatele nebo poskytovatele obsahu.

Repozitáře v ČR

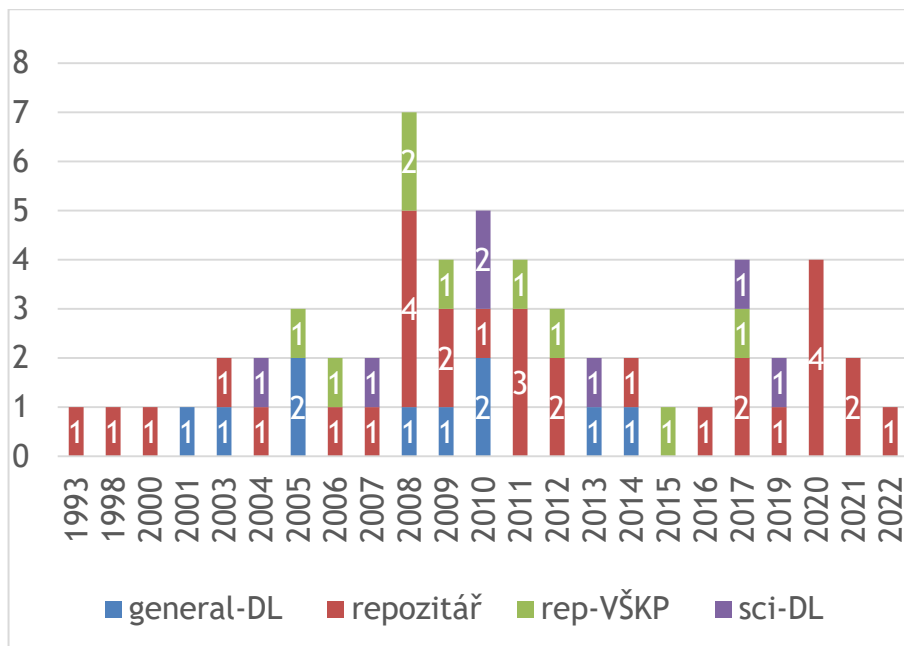
Repozitáře budované v České republice jsou do celosvětové infrastruktury repozitářů také zapojeny, ale ne v takovém měřítku, jak by bylo žádoucí. Z průzkumu vědeckých repozitářů, který proběhl v roce 2020 jako jedno z opatření Akčního plánu Národní strategie otevřeného přístupu ČR pro roky 2017 až 2020⁶, vyplývá, že pouze 16 instalací repozitářů nebo digitálních knihoven je registrováno v některém z celosvětových agregátorů (OpenDOAR, ROAR, OpenAIRE, BASE, CORE, re3data aj.). V této oblasti má česká síť repozitářů své rezervy. Zvýšení interoperability českých repozitářů bude jedním z velkých úkolů pro českého zástupce v projektu OpenAIRE⁷, pro kolegy z Ústavu výpočetní techniky Masarykovy univerzity, kteří budou usilovat nejen o rozšíření sítě repozitářů pro vědecké publikace, ale také o vznik systémové podpory pro výzkumná data a její integrace do evropské infrastruktury European Open Science Cloud⁸.

---

⁶ <https://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=876328>

⁷ <https://www.openaire.eu/os-czech-republic>

⁸ <https://www.eosc-portal.eu/>

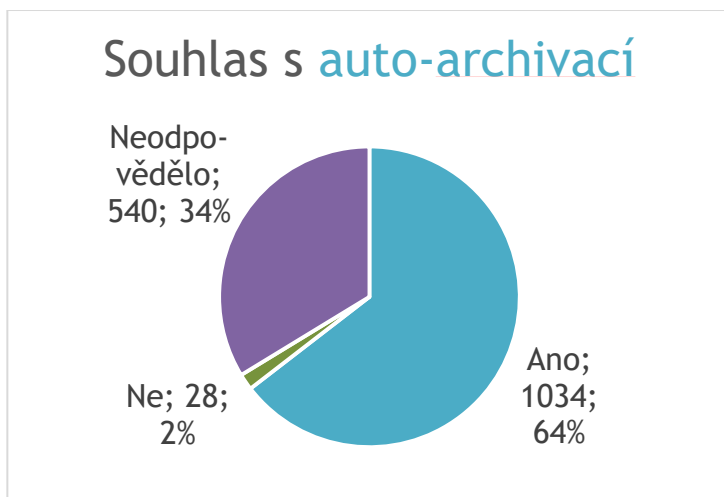
Graf 1 Přehled repozitářů a digitálních knihoven podle roku vzniku (general-DL – digitální knihovna s obecným obsahem; repozitář – vědecký obsah; rep-VŠKP – převaha vysokoškolských kvalifikačních prací; sci-DL – digitální knihovna s převažujícím vědeckým obsahem)

Druhou podstatnou složkou funkčnosti repozitářů je jejich integrace do samotného systému vykazování a následného sdílení výsledků výzkumu a vývoje. V České republice funguje pro národní hodnocení výsledků VaV systém IS VaVal⁹, do něhož jsou data dávkově importována přes poskytovatele financí. Jedná se o sběr údajů o výsledcích VaV na úrovni metadat. Institucionální systémy, přes které zpravidla jsou výsledky do IS VaVal reportovány, zpravidla nejsou napojeny na institucionální repozitáře, které poskytují přístup k plným textům výsledků. Pokud k nějaké integraci dochází, pak klíčovou roli v dostupnosti plných textů

⁹ <https://www.rvvi.cz/>

hraje jednak to, zda instituce buduje repozitář s oporou interní směrnice vybízející autory, aby do institucionálního systému pro vykazování výsledků nebo přímo do repozitáře ukládali plné texty svých publikací, a také to, jak sami autoři tento způsob šíření svých výsledků podporují. Z průzkumu *Postoj autorů k open access publikování*¹⁰, který realizovala Asociace knihoven vysokých škol ČR v roce 2020, vyplývá, že autoři tzv. auto-archivaci svých publikací v repozitářích podporují za předpokladu, že jim to umožňují licenční podmínky uzavřené s vydavatelem. Část respondentů v dotazníku uvedla, že s touto cestou nesouhlasí, avšak z odpovědí na otázku důvodu nesouhlasu vyčnívá spíše věcné nepochopení toho, co se auto-archivací myslí. Část respondentů na otázku neodpověděla, z čehož se dá usuzovat, že auto-archivaci také ignorují. Tito respondenti spadají do cílové skupiny, na kterou bude nutné cílit další propagaci a osvětu.

Graf 2 Souhlas autorů s auto-archivací v průzkumu *Postoj autorů k open access publikování*; celkový počet odpovědí v průzkumu byl 1602 v době přípravy tohoto článku

¹⁰ <http://openaccess.cz/dotaznik>

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že budoucnost komunikace vědeckých výsledků v nejširším slova smyslu je nemyslitelná bez potenciálu celosvětově distribuované sítě otevřených repozitářů. Jejich kapacit a možností zdaleka nebylo využito v rozsahu, jaký nabízejí pro potřeby současné vědy, ať už se jedná o potřebnou rychlost výměny informací, masovou produkci publikací a výzkumných dat, nebo zajištění rychlého peer-review vědeckou komunitou, a v neposlední řadě také z hlediska hodnocení vědeckého výkonu.

Shrnutí, co přinesla pandemie covidu-19 v oblasti otevřeného sdílení vědeckých výsledků, přináší blogový článek London School of Economics *Three lessons COVID-19 has taught us about Open Access publishing*¹¹. Vyzdvihuje jeden ze zásadních argumentů hnutí za otevřený přístup, a to fakt, že dnešní silná oborová rozdrobenost vědy nedovoluje odhadnout, který z vědeckých poznatků bude úspěšný a použitelný pro řešení aktuálních vědeckých, společenských, ekonomických či environmentálních problémů lidstva. Doslovně článek říká: „*We can't predict which research will be useful so let's make it all open access.*“

Na jaře 2020 obsah vědeckých databází, do nichž mají přístup běžně pouze předplatitelé, vydavatelé a producenti otevřeli, ovšem až na nátlak profesních organizací, spolků, knihovnických konsorcií a asociací. Jedná se o 70 % vědeckého obsahu, který byl dočasně otevřen a po půl roce opět uzavřen. Zůstává tedy otázka: když funguje otevřená výměna výsledků pro vyřešení pandemické krize, proč stejná logika nefunguje i pro ostatní výzvy, kterým lidská civilizace jako celek čelí.

Prezentace a plný text článku jsou dostupné v repozitáři DSpace VŠB-TUO, <http://hdl.handle.net/10084/142387>

---

¹¹ <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2020/10/06/39677/>

**Otevřené repozitáře –
zelená cesta okamžitého
a trvalého přístupu
k plným textům**

Pavla Rygelová

KNIHOVNY A VZDĚLÁVÁNÍ UŽIVATELŮ

Garantky:

Mgr. Jana Linhartová

Mgr. Blanka Konvalinková

V tomto bloku jsme představili zajímavý program, ve kterém výborní řečníci probírali témata, která v knihovnách více či méně rezonují. Blok byl rozdělen do tří částí: *Makerspace a nové služby v knihovnách*, *Knihovny a školy na síti* a *Senioři ve virtuálním věku*.

V první části se hovořilo o netradiční nabídce v knihovnách. Kolegyně Šandová představila, jak to dělají v poličské knihovně, kde vytvořili skvělou „robotickou“ dílnu, kde se učí děti i dospělí zacházet s ozoboty, robůtky i 3D tiskárnami. Na ni navázal kolega Jokeš z pobočky Městské knihovny v Praze, který nás reálně provedl prostorem DOK16, místem, kam mohou zavítat milovníci kutilství a rukodělných prací – novinka, která se jistě líbí mužům, tedy dobrý nápad, jak právě je přilákat do knihoven. Pan Mejzlík, který stál u zrodu jedné z největších otevřených dílen v ČR FabLabu Brno, navštívil desítky otevřených dílen na třech kontinentech a z nich čerpal inspiraci. Jeho příspěvek poskytl příklad, jak začít v dalších knihovnách, a nabídl pomocnou ruku pro začátek.

Druhá část byla věnována školnímu a mimoškolnímu vzdělávání dětí i pedagogů, díky panu Neumajerovi i panu Kartousovi jsme nahlédli pod pokličku školního vzdělávání ve virtuální době a mnohé jsme pochopili. Paní Mazáčová nám pak poskytla řadu zajímavých inspirativních materiálů potřebných pro pozici učící knihovník.

Třetí část bloku pak patřila seniorům. Bohužel nás už moc tlačil čas a příspěvky byly velmi kráceny – nicméně základní informace zazněly. Paní Kučerová hovořila o praktické zkušenosti Městské knihovny v Lounech s virtuálními kurzy pro seniory, paní Maroszová o trénování paměti a zkušenostech z knihovny Třinec, konec bloku pak patřil paní Balzerové, která se stará o kurzy *Virtuální univerzity třetího věku*, koordinované v knihovnách Českou zemědělskou univerzitou v Praze.

Poslední tři příspěvky budou znovu a v původní časové dotaci představeny 8. 12. 2020 v rámci online semináře „Trenéři paměti“, pořádaného ve spolupráci několika knihovnických sdružení.

Půda v Městské knihovně v Poličce

Mgr. Hana Šandová

Městská knihovna Polička, Centrum technického vzdělávání Půda

„Učit s roboty není učit o robotech.“

V září 2019 se pro veřejnost otevřelo nejmladší oddělení Městské knihovny v Poličce – Centrum technického vzdělávání Půda. Centrum vzniklo za podpory fondů EU, programu IROP, Ministerstva pro místní rozvoj a města Poličky v rámci projektu v dotačním programu podpory infrastruktury ve vzdělávání. Rekonstrukcí staré půdy nad knihovnou vznikla moderní, dobře dostupná veřejná učebna především pro rozvoj digitálního, polytechnického a inforatického myšlení napříč generacemi. Učebna slouží též pro výuku jazyků, informační a další komunitní vzdělávání. K učebně přiléhá technická místnost se zázemím pro interní i hostující lektory.

EVROPSKÁ UNIE
Evropský fond pro regionální rozvoj
Integrovaný regionální operační program

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Obr. 1 Robot MakeBlock mBot na Půdě

Knihovna od nepaměti poskytuje infrastrukturu pro neformální vzdělávání. Moderní knihovna držící krok s dobou kromě knížek nabízí návštěvníkům také další informační zdroje a technologie. Naším cílem není konkurovat formálnímu vzdělávání ve školách a školských zařízeních, ale stát se jejich partnerem, a vhodně tak doplňovat nabídku vzdělávání a podporovat rozvoj kompetencí pro 21. století bez ohledu na věk nebo socioekonomický status návštěvníků.

Nejen roboti v knihovně

Půda funguje jako třetí oddělení Městské knihovny v Poličce. Návštěvníci si mohou prezenčně vypůjčit techniku jako notebooky, tablety, různé roboty a robotické stavebnice, nebo využít některý z našich „strojů“. Vybrané roboty chceme již brzy nabídnout i jako externí výpůjčky. Samozřejmostí je přítomnost mentora, který se snaží individuálně podporovat každého návštěvníka.

Díky vybavení „výrobními stroji dneška“, jako jsou páječky, 3D tiskárny, CO₂ laser nebo CNC frézka, funguje Půda na malém městě také jako malý „FAB lab“ – sdílená komunitní dílna pro kutily 21. století, která je dnes běžná ve velkých městech.

Pořádáme různá školení a workshopy pro knihovníky, učitele, lektory, ale také nadšence. Sdílíme naše zkušenosti a poskytujeme prostor, kde se mohou tito aktéři vzdělávání setkávat, ať osobně, nebo virtuálně, a řešit společné radosti i starosti. Díky našemu nadstandardnímu vybavení můžeme fungovat také jako jakýsi katalog robotů a robotických stavebnic. Účastníci našich workshopů si tak u nás mohou osahat známé i méně známé roboty a robotické stavebnice a lépe se pak rozhodnout při vlastním nákupu pro knihovnu, školu, kroužek nebo vlastní děti.

Pro školy pořádáme projektová dopoledne, kde program domlouváme s vyučujícím na míru pro konkrétní třídu. Pro knihovny a školy spouštíme novou službu „Roboti do regionu“, viz níže.

Obr. 2 Robot MakeBlock mBot v dětském oddělení

Služby pro veřejnost

Program „Otevřená Půda“ – každé pondělí, čtvrtek a neděle odpoledne – je určený široké veřejnosti. Jeho cílem je zaujmout nové i vracející se návštěvníky, každý si tu může najít své a podle zájmu aktivity střídat. Zaměřuje se na laiky, začátečníky i pokročilé, založen je na zvědavosti, vlastní motivaci návštěvníků a individuálním přístupem mentorů.

Půda, to nejsou jen roboti pro děti nebo programování, ale především místo, které nabízí možnosti, jak a kde si díky vzájemné podpoře lze nejen něco vyrobit na některé z 3D tiskáren, vyřezat laserem nebo gravírovat frézku, ale také se inspirovat, potkat s lidmi, kteří mají podobné zájmy nebo řeší podobné problémy. Vraccující se návštěvníci se s podporou samostatně rozvíjejí vlastním tempem na vlastních projektech, zkouší různé nové věci, ale také sdílejí své pokroky s ostatními. Snažíme se jim být oporou a mentory při realizaci vlastních nápadů a projektů.

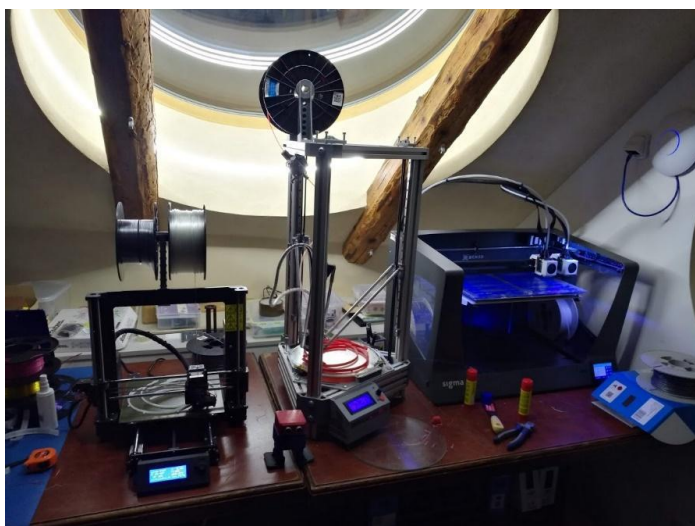
Pro návštěvníky, kteří „vědí, co chtějí“, nabízíme volně navazující tematická úterní setkání – garáže a workshopy – tak, aby nebyla třeba pravi-

delná účast na všech setkáních. Pro nejmenší děti v doprovodu dospělých máme „Půdníček“, na školáky se zaměřují „Hokusypokusy na Půdě“, experimenty zaměřené na STEAM výuku propojující matematiku, technické a přírodní vědy s uměním, a pro pokročilé nadšence a „bastlíře“ z řad středoškoláků a dospělých je určen program „MAKERS“ ve spolupráci s Gymnáziem Polička.

Ve středu se lektoři pravidelně střídají u svých témat – 3D tisk, Arduino pro začátečníky i pokročilé nebo oblíbené mikroskopování. Čtvrteční večer patří jazykům.

Děti, které se o robotiku zajímají, podporujeme při přípravě a účasti na různých robotických soutěžích. Díky tomu vznikají meziškolní robotické týmy a děti se kromě digitálních dovedností učí spolupracovat v týmu, společně chápat a řešit problémy (soutěžní úlohu), navrhovat, ověřovat, ladit a prezentovat svá řešení.

Obr. 3 3D tisk na Půdě

Obr. 4 „Otevřená Půda“

Vybavení roboty

Návštěvníkům je k dispozici celá řada různých programovatelných robotických „hraček“, od jednodušších pro nejmenší až po konstrukčně i programátorsky zajímavější stavebnice. Roboty vnímáme jako jeden z prostředků pro rozvoj inženýrského myšlení – dalšího přístupu k řešení složitých problémů v rychle se měnícím světě a cestu k snazšímu porozumění technologiím, které nás obklopují.

Kostru našeho vybavení tvoří roboti vhodní pro různé věkové kategorie. Pro předškoláky např. *Bee/Blue-bot*, *Ozobot*, pro první stupeň *Legó WeDo*, pro druhý stupeň destička *micro:bit* nebo stavebnice *MakeBlock mBot* a pro středoškoláky deska *Arduino* se sadou senzorů a aktuátorů. Uvedené věkové kategorie jsou pouze orientační a některé roboty, jako např. *Ozobot*, lze používat i s vysokoškoláky a naopak, např. *MakeBlock mBot* lze používat již s předškoláky, záleží na typu úloh. Níže uvedené roboty (viz tab. 1) máme ve větším počtu pro skupinovou práci

např. školních kolektivů. Další roboty pak máme i jednotlivě, jako jakousi „katalogovou“ ukázkou dalších platforem.

PŘEDŠKOLÁCI A 1. STUPEŇ ZŠ	
<i>Bee/Blue bot</i>	Krokový robot ve tvaru včelky/brouka, který se programuje bez počítače tlačítky přímo na sobě. Pohybuje se ve čtvercové síti 15 × 15 cm, kde naprogramováním cesty řeší různé úlohy.
<i>Ozobot</i>	Malý kapesní robot, kterého lze programovat fixkami na papír pomocí barevných značek, tzv. „OzoCodes“, nebo v blokovém programovacím prostředí OzoBlockly.
<i>Lego WeDo</i>	Stavebnice Lego obsahující programovatelnou kostku, motorek, senzor náklonu a vzdálenosti. Programuje se ve vlastním prostředí po propojení kostky přes Bluetooth na mobilním zařízení či počítači.
2. STUPEŇ ZŠ a SŠ	
<i>Micro:bit</i>	Programovatelná destička, která integruje mnoho funkcí, rozšiřitelná o další periferie. Programuje se v prostředí Microsoft Make Code v blocích, JavaScriptu či Pythonu.
<i>MakeBlock mBot</i>	Základní stavebnice robota mBot obsahuje kromě programovatelné desky založené na Arduino UNO s integrovanými součástkami (bzučák, RGB led, IrDA senzor, BlueTooth) a čtyřmi porty pro připojení dalších elektronických součástek, dva motorky, ultrazvukový senzor vzdálenosti a snímač čáry. Programuje se v blokovém prostředí mBlock, v Pythonu či Arduino IDE.
<i>Arduino</i>	Otevřená vývojová deska, která slouží jako základ mnoha „MAKERS“ projektů. Nejčastěji se programuje v textovém prostředí Arduino IDE, ale začít lze i v blokových prostředích, např. mBlock.

Tab. 1 Roboti a cílová skupina podle věku

Další informace k robotům lze najít na stránkách:

<http://puda.knihovna.policka.org/o-nasich-robotech/>

Roboti do regionu

Díky podpoře VISK jsme získali 3D tiskárnu *Prusa i3 MK3S* a sady robotů 6× *Blue-bot*, 6× *Ozobot bit*, 5× *Sphero SPRK+*, 5× *MakeBlok mBot* a 5× *iPad*. Knihovny a školy v regionu budou mít možnost, hned jak to aktuální situace dovolí, rezervovat si termín zápůjčky po dobu tří týdnů a úvodní proškolení ve spolupráci s MAS Poličsko. Zájemci tak budou moci dlouhodobě pracovat se zapůjčeným vybavením s více dětmi a v „domácím prostředí“. Budou si moci ověřit jeho vhodnost a přínos, sdílet zkušenosti s dalšími kolegy nebo třeba i přesvědčit vedení k nákupu stejné či podobné techniky.

Pro představu, jaké možnosti nabízí „školní“ robotika, doporučuji online kurz, který připravila Západočeská univerzita v rámci projektu *iMyšlení* (<https://imysleni.cz/akce-2/event/119-online-kurz-uvod-do-skolni-robotiky>).

Obr. 5 Projekt „Roboti do regionu“ na Půdě

Závěr

Naše nadstandardní technické i materiální zázemí dělá naši půdu naší Půdou, ale představuje pouze pomyslnou „třešinku na dortu“. Fyzický robot může zvyšovat motivaci k řešení, kreativitě – ovládat skutečného robota je pro mnohé atraktivnější než ovládat avatar robota na obrazovce. Začít se však dá i s málem, třeba s jedním *Ozobotem*. Konkrétní robot není cílem, ale pouze prostředkem. Proto nezáleží na tom, jakého robota nebo kolik robotů máme. Používání různých robotů usnadňuje rozšíření blokových programovacích prostředí, kde se program skládá z předpřipravených bloků a snadno se přechází z platformy na platformu. Jde především o úlohy a atraktivitu předkládaných problémů.

Často ani nepotřebujeme technické vybavení, stačí počítač (připojený k internetu) a je možno „programovat příběhy“ ve Scratch (<https://scratch.mit.edu/>), lovit Bobříka informatiky nebo procházet archiv úloh (<https://www.ibobr.cz/>), zapojit se do Hodiny kódu (<https://code.org/>).

Bez počítače se dá pracovat podle přeložené e-knihy Computer Science Unplugged (<http://www.ceskaskola.cz/2014/09/e-kniha-provas-computer-science.html>). Zajímavé aplikace rozvíjející inženýrské myšlení jsou dostupné i na mobilních zařízeních, např. *Lightbot*, nebo se nabízejí deskové hry, např. *Scottie go!*, *Ricochet Robots* či *Robo Rally*.

Mnohem důležitější než vybavení jsou nadšení lidé, bez kterých se digitální vzdělávání v knihovnách nedá realizovat a je třeba hledat systémovou podporu, jak pro ně místa v knihovnách získat a jak si je tam udržet.

Půda v Městské knihovně v Poličce

Hana Šandová

DOK16 – sousedská dílna Městské knihovny v Praze

Michal Jokeš

Městská knihovna v Praze, DOK16

V červnu 2020 Městská knihovna v Praze otevřela novou pobočku na smíchovské náplavce a nazvala ji „sousedskou dílnou“, což není pro knihovnu úplně typické – a vlastně to není ani typické pro ostatní dílny. Člověk častěji slyší názvy jako komunitní dílna, makerspace, sdílená dílna atd. Co se tím „sousedská“ tedy knihovna snaží říct? Čím se odlišuje od jiných dílen, makerspaců a knihoven?

Principy

Nízkoprahovost

Přesné číslo se stále mění, ale v Praze je minimálně 13 různých sdílených dílen. Máme tu moderní makerspacy s 3D tiskárnami, lasery a dalším hi-tech vybavením, máme tu elektro dílničku, prostor zabývající se renovací nábytku, keramickou dílnu a hned několik šicích dílen. Po tom, co jsme si velkou část těchto dílen prošli, jsme našli odpověď, jak do tohoto ekosystému zapojit i knihovnu.

Všechny tyto úžasné dílny tak nějak předpokládají, že člověk už má v kutilství nějaké základy a „ví, co chce a jak to asi udělá“. Knihovna je tu pak pro všechny ty ostatní. Pro lidi, kteří jsou teprve na začátku a hledají, co by je bavilo, a vůbec netuší, jak na to. V knihovně si to každý může vyzkoušet bez vynaložení velkých nákladů. Ověřit si, jestli kutilství „je pro mě to pravé“. My věříme, že v té či oné podobě může být opravdu pro každého.

Udržitelnost

To je v dnešní době velké téma a my jsme rozhodně chtěli, aby DOK nejen pomáhal čtenářům, ale zároveň neškodil planetě, nebo jí alespoň škodil co nejméně. Jistě by se dalo spokojit s tím, že lidé si u nás vyrábějí a opravují věci, a tudíž je nekupují a nevyhazují. My jsme to chtěli vzít z gruntu. Tomu, že drtivou většinu strojů budeme muset koupit nových, velela zejména potřeba, aby byly bezpečné. Jinak je ale na DOKu nových věcí opravdu málo. Ponky, skříně, stoly, lavice, ale i některé ruční nářadí... To vše jsme buď dostali už jednou použité a určené k vyhození, nebo jsme si to na místě vyrobili. Kde to šlo, jsme při výrobě použili dřevo, které už také bylo jednou použité v dřevostavbě.

Přátelské prostředí

Praha je velké město. Jenom Praha 5, kde se naše dílna nachází, má přes 80 tisíc obyvatel. To je hodně anonymní prostředí a většinou se tu nedá mluvit o intenzivních sousedských vztazích, jak je známe z vesnic a menších měst, kde lidé přirozeně komunikují a radí se o tom, co zrovna dělají. Někdy si dokonce i půjčují nářadí. A přesně tuto atmosféru bychom rádi do města přinesli. Proto je v podtitulu našeho projektu slovo „sousedská“. Naším cílem je vytvořit v DOKu bezpečné prostředí, kde se lidé mohou učit nové věci a sdílet své úspěchy i neúspěchy v rámci komunity. Jde nám o to, aby tu lidem bylo prostě dobře.

Jak rychle a za kolik může taková dílna vzniknout?

Jakkoli knihovna patří mezi veřejné instituce, které obecně nejsou zrovna pověstné svou flexibilitou, za vhodných okolností se to může podařit i celkem rychle. Důkazem může být i následující časová osa, která shrnuje, jak rychle jsme postupovali:

- září 2018 – první nápad a začátek jednání s MHMP
- listopad 2018 – domluveno a čeká se, až bude ukončena rekonstrukce kobek

- květen 2019 – předání prostoru odloženo na podzim kvůli zpoždění rekonstrukce
- září 2019 – na scénu přichází autor tohoto článku
- listopad 2019 – předání kobky odloženo kvůli památkářům na začátek dalšího roku
- březen 2020:
  - klíče od kobky předány
  - zaměstnání dva další „knihovníci“
  - otevření odloženo z důvodu koronavirové pandemie
- červen 2020 – slavnostní otevření a zahájení provozu
- říjen 2020 – prostor uzavřen z důvodu další vlny koronavirové pandemie

Z výše uvedeného je jasné, že cesta k otevření trvala necelé dva roky, značnou část ale tvořila různá zdržení a nečekané vnější okolnosti. V ideálním světě by se projekt dal stihnout i za daleko menší časový úsek. Dle mého osobního odhadu s jistou rezervou by mohla příprava podobného projektu zabrat:

- 2–4 měsíce na základní domluvu, případně shánění peněz
- 1 měsíc na výběrová řízení a sestavování týmu a podrobnější plánování
- 3 měsíce na úpravy prostoru a chystání programu

Dohromady by se tedy podobný projekt za příhodných okolností dal stihnout i za půl roku. Má to ale své předpoklady. K tvorbě DOKu jsme přistoupili s velmi volnou dramaturgií, připravenou na změny za chodu a otevřenou vkladům nových zaměstnanců. Pokud bychom před začátkem dobrodružství měli sestavovat dopředu rigidní plán včetně všech detailů, jistě by to zabralo nejen jeden měsíc navíc.

Dalším předpokladem je dobrá vůle na všech stranách, a to jak vedení knihovny, tak vedení města (jak kobky, tak i knihovna spadají pod jed-

noho zřizovatele, kterým je hlavní město Praha, takže v některých ohledech byla domluva snazší).

Poslední okolností je sama povaha dílny, jak jsme zmínili v úvodu. Ne-snažili jsme se o perfektně vybavený makerspace se sofistikovanou (tudíž drahou) technikou, ale o kutilskou dílnu. Nářadí a vybavení, které v dílně máme, jde valnou většinou koupit v hobbymarketu, a slušně vybavená dílna se dá pořídit za 100–300 tisíc Kč. U nás cenu značně snížilo i to, že jsme nekupovali žádný nový nábytek, ale buď jsme si ho na místě vyrobili (ponky), nebo využili vyřazený nábytek z jiných poboček (stoly, skříně).

Co tam tedy všechno v DOKu máme a děláme?

DOK16 poskytuje čtenářům následující služby:

- kutilskou dílnu zejména na práci se dřevem, ale částečně i třeba s kovem a kůží
- knihařský koutek se stroji na práci s papírem
- komunitní knihovnu kombinující knihy vyřazené z knihovny a knihy, které donesou čtenáři výměnou
- samoobslužnou čajovou kuchyňku
- drobné posezení a dětský koutek
- samozřejmě u nás lze zřídit/prodloužit čtenářský průkaz a zaplatit zpozděné
- pořádáme různé krátké kurzy, workshopy, kulturní a komunitní akce
- prodej základního materiálu za nákladovou cenu (prkna, vruty, hřebíky...)

Konkrétně v dílně máme následující nářadí a vybavení:

Elektrické pily

pokosová pila BOSCH PCM 8S

vibrační pila BOSCH PMF 350 CES

přímočará pila BOSCH PST 1000 PEL (CT)
ruční kotoučová pila („mafl“) BOSCH PKS 55 A
lupínková pila Dremel MS20

Elektrické brusky, hoblíky a frézky

úhlová bruska („flexa“ / „rozbrušovačka“) BOSCH GWS 9-115 S
minibruska Dremel 4000
pásová bruska BOSCH PBS 75 AE
excentrická bruska BOSCH PEX 220 A
elektrický hoblík BOSCH PHO 3100
horní frézka BOSCH POF 1200 AE

Elektrické vrtačky a akušroubováky

stojanová vrtačka BOSCH PBD 40
akuvrtačka BOSCH AdvancedDrill 18
vrtačka BOSCH AdvancedImpact 900
akušroubovák BOSCH IXO VI

Další elektrické nářadí

opalovací pistole BOSCH UniversalHeat 600
tavná pistole BOSCH PKP 3,6 LI
soustruh na dřevo Scheppach DMT 1000 E
sponkovačka BOSCH PTK 14 EDT

Ruční nářadí

pily, dláta, nože, vrtačky, kladiva, pilníky, kleště, šroubováky, klíče,
svorky, přípravky a měřidla různých velikostí druhů

Stroje na práci s papírem

papšer, stohová řezačka, bigovačka, laminovačka, tiskárna

Krom tohoto suchého výčtu je ale naší hlavní prací a cílem lidský kontakt se čtenáři/kutily. Snažíme se každého motivovat a podpořit tak, aby

mohl odblokovat svou tvořivost. Poslechnout si, co má na srdci, a přizpůsobit se jeho tempu a stylu. Věříme, že jedině v bezpečném přátelském prostředí se mohou lidé odhodlat naučit nové dovednosti. Někdy to znamená nechat ho pracovat téměř samostatně a jen tu a tam lehce poradit. Jindy udělat náročnou část jeho projektu prakticky za něj, protože neúspěch by ho demotivoval. Každý může dělat, na co stačí, a příště už si třeba troufne víc.

Kdo žije v kobce?

Výše zmíněné by nešlo dělat s lidmi, kteří by si přišli do DOKu směnu jen odsedět. Asi největší radou pro další knihovny, které by chtěly vlastní dílnu, je právě toto: Sežeňte si lidi, kteří budou pro projekt nadšení a budou toto nadšení šířit dál. DOK má aktuálně tři zaměstnance v rámci dvou úvazků. Náš tým se skládá z vedoucího (moje maličkost), který má k tomu na starost i pořádání akcí a sociální sítě. Dále Roberta, zkušeného truhláře, který velkou část dílny sám postavil a dál se stará o její hladký a bezpečný chod. Zároveň je hlavním rádcem, který pomáhá lidem se složitějšími projekty. A sestavu uzavírá Dominika, která má na starost nejen programy pro děti a školy, ale i ekologicko-udržitelný aspekt celého projektu. V takto malém týmu je ale samozřejmostí, že se role často prolínají. Ostatně na směně jsou vždy jen dva z nás (máme otevřeno pět dní v týdnu, jinak by to ani nešlo). Možná by bylo hezké mít truhláře v DOKu každý den, ale takto to nás ostatní motivuje se stále něco nového učit. A to nám zase pomáhá se vcítit do našich čtenářů/kutilů.

A neuříznou si tam lidi ruce? A čím to pak bude odpovědnost?

Tuto otázku slýcháme hodně často. Nebudu se teď pouštět do úvah o tom, co o naší společnosti vypovídá, že to je to první, na co se lidé obvykle ptají. My se na to snažili jít z trochu jiné strany. Výše jsem mluvil o prostředí, jaké se v dílně snažíme vytvořit. A to je zejména prostředí

důvěry. Jsme moc rádi, že se nám podařilo vyhnout v tomto ohledu zbytečné administrativě. Člověk u nás po příchodu nic nepodepisuje. Pouze projde krátkým úvodním školením obsahujícím rozvedení základního implicitního pravidla „nebud' trouba“ do několika bodů:

1. Dávej pozor na sebe – používej ochranné pomůcky, nepracuj, když ti není dobře, nepouštěj se sám do věcí, kterým nerozumíš.
2. Dávej pozor na ostatní – v dílně nejsi sám, koukej, kam šlapeš a koho bys mohl svou prací ohrozit, zanech pracoviště aspoň tak uklizené, jak jsi ho našel, respektuj ostatní, vždycky je lepší se domluvit než se hádat.
3. Dávej pozor na dílnu – používej stroje k tomu, k čemu jsou určeny, vracej věci, kam patří, když se něco rozbije, dej vědět pracovníkům knihovny.

Dílna samozřejmě má svůj provozní řád, před otevřením prošla kontrolou BOZP a dostala svůj požární řád atd. Sebelepší kontroly a řády ale nepomohou, pokud lidé nepřevzou odpovědnost za to, jak se v dílně pohybují a co tam dělají. A my věříme, že je k tomu lépe motivuje důvěra než tři podepsané papíry a dvě hodiny školení. Může se to zdát naivní, ale za ty čtyři měsíce provozu se zdá, že to funguje.

A kolik lidí k vám chodí?

Mezi vlnami koronavirové pandemie jsme měli otevřeno 97 dní a za tu dobu do naší dílny někdo vkročil cca 2017×. Návštěvnost měříme čárkováním, nejsme tedy schopni vyčíslit, kolik lidí přišlo opakovaně. Zato máme docela přesnou představu o tom, jak na naši dílnu lidé reagují. Návštěvy dělíme do čtyř skupin:

- 30 % „nakoukl“ – to jsou lidé, kteří šli jen tak po náplavce, podívali se dovnitř a zase šli dál

- 26 % „nadchl se“ – to jsou lidé, kteří přišli stejně jako ti výše, ale než šli dál, začali dílnu prohlížet, přemýšlet o tom, co by u nás vyrobili nebo jak k nám chtějí vzít manžela nebo děti
- 17 % „pracoval“ – to jsou lidé, kteří si vyhrnuli rukávy a něco si u nás vyrobili, nerozlišeno zda úplnou drobnost, nebo velký projekt, důležité je, že s tím přišli cíleně sami nebo se rozhodli zkusit nějakou z drobností, které máme připravené
- 27 % „akce“ – lidé, kteří přišli na nějakou konkrétní akci, kterou v DOKu pořádáme: od zahájení máme v průměru téměř dvě akce týdně, včetně návštěv příměstských táborů a jiných akcí ve spolupráci s partnery

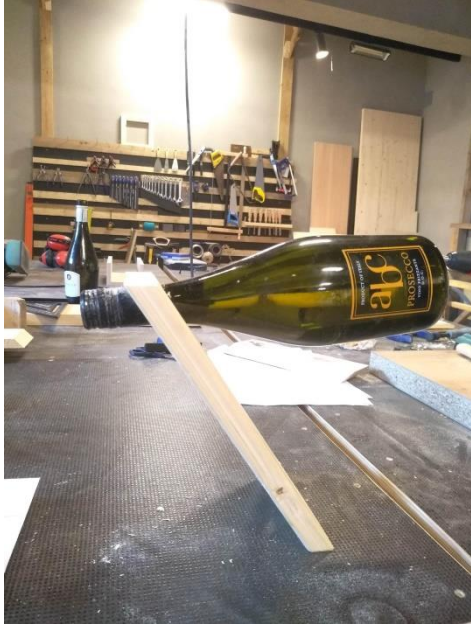
Klasická marketingová poučka praví, že 100 lidí oslovíš, 10 odpoví a 1 přijde/koupí a cokoli nad tento poměr je výhra. Naše data sice z podstaty jejich sběru nejsou zcela přesná a je otázkou, jak se výše zmíněná poučka dá aplikovat na služby knihovny. Troufáme si ale tvrdit, že k nám lidé chodí a chodí k nám rádi. A to i navzdory komplikované době, do které jsme otevřeli.

Co říci závěrem?

DOK16 byl a je v mnoha ohledech experiment. Samotnou povahou pobočky počínaje, způsobem její přípravy konče. Věříme ale, že knihovna by měla jít s dobou a reagovat na potřeby čtenářů a společnosti a více se zaměřit na budování komunitního ducha. Jako obrovské plus vidíme nízkoprahovost naší dílny – a to je koneckonců jedna z hlavních úloh knihovny – poskytnout přístup k informacím a dovednostem co nejširšímu spektru společnosti, a tím ji nadále rozvíjet a pomáhat v hledání vlastních talentů.

Galerie

Obr. 1–9 DOK16

Zdroj všech obrázků: Facebook DOK16

Sousedská dílna DOK16

Michal Jokeš

FabLab jako nová služba

Tomáš Mejzlík

FabLab Brno

Ve Finsku se rodí záměr vybudovat v každé knihovně digitální otevřenou dílnu FabLab. Proč? K čemu to může sloužit? Za pomoci příběhu FabLabu Brno budeme hledat odpovědi na tyto otázky. Dozvíte se, jak to v takovém FabLabu vypadá, co je potřeba připravit, kolik to může stát, kde zajistit vzdělání pro personál a také proč je teď a v následujících letech ideální doba na budování podobných FabLabů i u nás.

FabLab jako nová služba

Tomáš Mejzlík

Vzdělávání na dálku je plné příležitostí

PhDr. Ondřej Neumajer, Ph.D.

Katedra informačních technologií a technické výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Učitel naživo

Všechny školy si na jaře prošly novou zkušeností – výukou na dálku. Ta se do mnoha škol pod vlivem epidemiologické situace postupně vrací. V příspěvku shrnu současnou situaci, poukáži na několik největších chyb, kterých se dopouštíme, ale i na potenciál, který současná situace nabízí. Zmíním příklady dobré praxe, které některé školy provozují, včetně aktivit, které je pro přechod na vzdělávání na dálku ve škole důležité uskutečnit, aby se maximalizoval dopad na výsledky učení žáků.

**Vzdělávání na dálku
je plné příležitostí**

Ondřej Neumajer

Jak nás mění digitální věk

Bohumil Kartous

Pražský inovační institut

Všimli jste si, jak se za posledních 20 let změnil svět? Vznikla digitální dimenze, nová dimenze lidské existence. Vstupuje do všeho: od globálních konfliktů přes ekonomiku, mezilidské vztahy až po ty nejintimnější vrstvy našeho života. A vstoupila také do dětství. Vstoupila do něj tak, že současnou nastupující generaci lze s trochou nadsázky považovat za odlišný lidský druh. Současné děti vstupují do světa, který je diametrálně odlišný od toho, co v dětství zažili jejich rodiče (a učitelé). A musejí se vyrovnávat s problémy a výzvami, které jejich rodiče neznali.

Jak nás mění digitální věk

Bob Kartous

Jak připravit knihovníky a učitele na změny ve vzdělávání

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.

Katedra informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Úvodem

Informační společnost je díky všudypřítomným technologiím plná výzev, které se promítají do každodennosti člověka a ovlivňují jeho rozhodování v nejrůznějších situacích. Jednou z klíčových oblastí, v nichž se impakt technologií projevuje překotně, je oblast vzdělávání, a především v „covidové“ době jsme svědky i aktéry každodenních změn a proměn edukační reality, edukační perspektivy naší společnosti. Vzdělavatelé ve formálním i neformálním prostředí stojí před výzvou, jak přemýšlet o designování vzdělávacích aktivit pro žáky 21. století, aby saturovaly jejich potřeby a splňovaly kritéria moderního vzdělávání. Východiskem všech úvah didaktiků a edukačních designérů je tudíž přirozeně otázka: Jaký je současný žák?

Jaký je současný žák?

Aktuální výzkumy¹² ukazují, že žáci, kteří se vzdělávají v primárních a sekundárních stupních vzdělávání, jsou velmi ukotveni v online světě, používají řadu aplikací a sociálních sítí. Sociálně sítě aktivně využívá více než polovina dětí už ve věku 7–12 let, přestože pravidla jejich používání povolují tyto služby až od 13 let. Online chování dětí však není právě

---

¹² Výzkum České děti v kybersvětě – Kopecký, Szotkowski, dostupné z:

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/ceske-deti-v-kybersvete-2019>

vzorné, jsou tak vystavovány nebezpečím a nástrahám kyberprostoru a dlouhodobým problémům – například více než polovina respondentů výzkumu autorů Kopecký a Szotkowski z r. 2019¹³ přiznává, že zažila kybernetickou agresi prostřednictvím Facebooku, 43 % pak přes Facebook Messenger. Dle nejnovějšího mezinárodního výzkumného projektu ySKILLS – Youth SKILLS se spoluúčastí týmu z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity¹⁴ mají české děti průměrné digitální dovednosti (srovnatelné s dětmi v Německu nebo na Slovensku). Digitální dovednosti přitom hrají klíčovou roli při učení online i offline, lepší digitální dovednosti mohou děti lépe chránit před riziky v online prostoru.

Aktuální vzdělávací strategie

Kam se ubírá a v blízké budoucnosti bude ubírat a zaměřovat pozornost vzdělávání v ČR, to je možné vyčíst z klíčových strategických dokumentů vzdělávacích politik ČR, aktuálně především ze *Strategie vzdělávací politiky ČR do r. 2030+*, která byla nedávno schválena Vládou ČR. Obsahuje dva strategické cíle, jejichž naplnění je jednou z nutných a žádoucích cest pro formální i neformální vzdělávací instituce – tedy také pro knihovny. Strategickým cílem č. 1 je *zaměřit vzdělávání více na získávání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život*. Ve Strategickém cíli č. 2 je definován požadavek *snížit nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání a umožnit maximální rozvoj potenciálu dětí, žáků a studentů*.¹⁵ V implementační – první strategické linii této vzdělávací strategie – jsou definovány indikátory, jimiž má být cílů strategie dosahováno. V linii první se jedná o proměny obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání, přičemž tato linie je konkretizována a lze očekávat, že stra-

---

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Výstupem projektu ySKILLS – Youth SKILLS je mezinárodní výzkum Digital skills, risks and wellbeing among European children, více viz: <https://zenodo.org/record/4274602#.X7GZA2j0IPZ>

¹⁵ Viz Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. Více ke Strategii na: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

tegie bude cílit na *proměnu obsahu, metod a forem vzdělávání* a také na *neformální vzdělávání a celoživotní učení*, zároveň také na *inovace ve vzdělávání, digitální vzdělávání*¹⁶. Oba cíle, byť se jejich formulace může zdát jen obecná, výrazně zasahují do poslání a současného směřování knihoven, zcela ve shodě s aktuální *Koncepcí rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*¹⁷.

Designování informačního vzdělávání pro 21. století

Jaké vzdělávací potřeby tedy současní žáci mají? A které z nich může dobře saturovat knihovna, ideálně ve spolupráci se školou? Dokáže učící knihovník společně s učitelem nabízet žákům vzdělávání pro život, vzdělávání, v němž si žáci osvojí schopnost pracovat s informacemi, s digitálními nástroji, a kvalifikovaně se tedy rozhodovat v běžných i obtížných životních situacích? Z výše uvedeného plyne jako žádoucí to, aby učící knihovníci v koncepcích a strategiích informačního vzdělávání směřovali svoji pozornost na kompetenční přístupy ve vzdělávání, aby vzdělávacím obsahem lekcí či jiných formátů informačního vzdělávání bylo nejen pamětně osvojitelné učivo, ale také kompetence a gramotnosti pro 21. století (jak už se v mnoha knihovnách děje), ve shodě s kurikulárními dokumenty pro formální vzdělávání (typicky rámcovými vzdělávacími programy) i dokumenty pro vzdělávání neformální (například *Doporučením Rady Evropské unie o klíčových kompetencích pro celoživotní učení* z r. 2018). Je tedy třeba přesunout stěžejní vzdělávací obsah od znalostí ke kompetencím, od pamětného učení k práci s informacemi a schopnosti učit se, od analogového k digitálnímu – mimo jiné proto, že místo přípravy na jistá povolání, jak tomu bylo v minulosti, se současní žáci vzdělávají k nejistým, neznámým profesím budoucnosti.

Jak připravovat, plánovat vzdělávání žáků? Jak designovat lekce a projektové aktivity, jak formulovat strategii vzdělávání cílových skupin

---

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*, dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027>

se zaměřením na žáky? Už k tomu nemusí stačit reference a dobrá praxe, je třeba přemýšlet a odvozovat aplikační rovinu vzdělávacích aktivit od teoretického základu, který dá oporu ve směřování k edukačním cílům, didaktickou metodu a rámec. Vedle tradiční čtenářské gramotnosti se v knihovnách stále častěji skloňuje pojem informační gramotnost jakožto kýžená jádrová součást a oblast informačního vzdělávání. Východisky pro rozvíjení informační a dalších gramotností jsou předně zahraniční knihovnické a informačně vědné modely a standardy (dle ACRL při Americké knihovnické asociaci), ale i rámce informační a mediální gramotnosti nebo digitálních kompetencí, které lze při přípravě edukačních aktivit využít a inspirovat se jimi.¹⁸ Pro realizaci edukačních aktivit v knihovnách je třeba vzít v potaz to, že složky informační gramotnosti se prolínají vzdělávacími oblastmi a obory napříč kurikulárními dokumenty (rámcovými a školními vzdělávacími programy), přestože v těchto dokumentech není informační gramotnost konkrétně specifikována. Tato skutečnost může být příčinou zpočátku nesnadné komunikace mezi knihovnou a školou při organizování informačního vzdělávání – je tedy třeba vzájemné cílené spolupráce učitelů a učících knihovníků v oblasti porozumění pojmosloví gramotností a kompetencí (informační gramotnost, inforatické myšlení, algoritmické myšlení, digitální gramotnost, funkční gramotnost apod.) a chápání významu rozvoje informační gramotnosti v celoživotním učení žáků.

V oblasti informačního vzdělávání je tedy žádoucí stanovit rozvojové oblasti, které naplňují potřebu znalosti komplexně, a funkčním způsobem pracovat s informacemi v různých fázích lidského života, především v tzv. uzlových bodech primárního a sekundárního stupně vzdělávání. V tomto aspektu jsou indikátory vhodně stanoveny také v některých tuzemských metodikách (ČŠI, dále texty Národního ústavu pro vzdělávání) a zahraničních rámcích (UNESCO). Co je tedy žádoucím cílem, aby žák základní a později střední školy v oblasti rozvíjení informační gra-

---

¹⁸ Více o mezinárodních standardech a rámcích viz např.: <http://www.ala.org/acrl/standards>

motnosti zvládal, co by si měl postupně osvojovat v tzv. uzlových bodech vzdělávací cesty? Jedná se zejména o schopnosti:

- a) rozeznat potřebu informací (problém);
- b) s přihlédnutím k charakteru informací je najít, získat, posoudit a spravovat;
- c) zpracovat informace, znázornit (modelovat) problém;
- d) používat náležité pracovní postupy (algoritmy) při efektivním řešení problémů;
- e) tvořit a spolupracovat;
- f) vhodným způsobem informace i výsledky práce prezentovat a sdílet ve svém vzdělávacím prostředí;
- g) při práci dodržovat etická pravidla, zásady bezpečnosti a právní normy

– to vše s využitím potenciálu digitálních technologií za účelem dosažení osobních, sociálních, pracovních či kvalifikačních cílů.¹⁹

Aktivita a zdroje rozvíjející informační gramotnost žáků

V ČR v posledních letech vznikají platformy především na úrovni evropských rozvojových projektů, které se rozvíjení informační gramotnosti ve vzdělávacím prostředí věnují. Výstupy projektů reflektují tuzemské a hlavně zahraniční teoretické rámce informační gramotnosti a jsou základem metodických materiálů a odborných publikací, vzniklých často ve společenstvích praxe, tedy ve spolupráci akademiků, učících knihovníků, učitelů a studentů v pregraduální přípravě. Jsou realizovány aktivi-

---

¹⁹ Více informací včetně definice informační gramotnosti pro aplikaci v edukačním prostředí je obsaženo v dokumentu Metodika pro hodnocení informační gramotnosti, dostupném z:

<http://www.niqes.cz/Metodika-gramotnosti/Metodika-pro-hodnoceni-rozvoje-informacni-gramotno>

ty v terénu škol, učitelé či knihovníci využívají materiálů, na jejichž vzniku se sami podílejí, vše je provázáno reflexí a prací s evaluačními nástroji vhodně užívanými k danému účelu a cíli. Jsou aplikovány přístupy podporující konstruktivistické aktivní učení, spolupráci, sebeřízené vzdělávání apod. Jako příklad výstupu meziuniverzitního rozvojového projektu OP VVV *Zvýšení kvality vzdělávání žáků, oblastí kompetencí a gramotností* lze uvést publikaci *Informační gramotnost s metodikou*²⁰. Pro designování informačního vzdělávání v knihovnách s akcentem na jednotlivé složky informační gramotnosti jsou vzdělavatelům k dispozici odborné texty s metodickými náměty – například publikace P. Mazáčové a kol. *Informační gramotnost. Teorie a vzdělávací praxe*²¹, také databanka kurátorsky zvolených zdrojů pro práci s prvky informační gramotnosti v integrované mezipředmětové výuce nejen ve škole, ale i v neformálním prostředí knihovny²².

V tuzemské knihovní a školní praxi je již druhým rokem aplikován projektový rozvojový rámec, který zrcadlí cíleně designovanou spolupráci učitele a učícího knihovníka – jedná se o společenství praxe. Funktuje při řešení vzdělávacích potřeb, nastavování podmínek pro vznik vzdělávacího programu, plánování edukačních aktivit, tvorbu vzdělávacího programu – jedná se o designový proces s iterací, která je zajištěna dvojím ověřováním hotového vzdělávacího programu ve školním nebo knihovním prostředí a cílenou metodicky kompatibilní evaluací. Tento jedinečný rámec, s důrazem na reflektivní přístup tolik žádoucí pro funkční vzdělávací proces, reprezentuje aktuálně realizovaný projekt OP VVV (SKIP) *Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělá-*

---

²⁰ Publikace akademiků z univerzit ČR obsahuje vhodné aplikační aktivity pro učitele i učící knihovníky – je dostupná z:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2019/10/Informacni_gramotnost_metodika.pdf

²¹ Publikace je otevřený e-zdroj a je dostupná z:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/02/Teorie_a_vzdelavaci_praxe.pdf

²² Databanka výukových materiálů je k dispozici online jako otevřený zdroj na:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/01/IG_databanka.pdf

vání žáků 21. století²³. V současné době jsou odborné veřejnosti v knihovnické a také školní praxi k dispozici první hotové a evaluované výstupy, které slouží jako otevřené vzdělávací zdroje využitelné pro další praxi. Jedná se o tři tematické vzdělávací programy projektu, každý v rozsahu 16 vyučovacích hodin. K jednotlivým vzdělávacím programům jsou zpracovány podrobné metodiky, digitální i tištěné pracovní listy v portfoliu pro žáky, motivační materiály – komiks, animovaný příběh apod. – a klíče k řešení úloh.

Hotové vzdělávací programy mají tyto základní charakteristiky (podrobnější ukázky obsahu vzdělávacích programů, pracovních listů a portfolií jsou součástí stejnojmenné elektronické prezentace, která je výchozím materiálem k tomuto příspěvku a byla zveřejněna v rámci online konference Knihovny současnosti dne 3. 11. 2020):

1. *Na cestě od autora ke čtenáři v knihovně*²⁴ – jedná se o mezipředmětový kompetenční vzdělávací program pro heterogenní třídu žáků 3. až 5. ročníku. Cíle programu jsou definovány tak, aby žáci poznali knihovnu jako místo setkávání s literaturou, informacemi, hudbou i mluveným slovem, aby získali pozitivní vztah ke čtení a postupně si budovali vztah k informačním zdrojům a učili se díky knihovně saturovat svoje informační potřeby. Informační gramotnost jako kompetenční cíl se prolíná každou vyučovací jednotkou vzdělávacího programu (*Cesta knihy knihovnou, Od kroniky k internetu, Přeskakujeme v žánrech, Jak putovala moudrost časem* apod.).

---

²³ Projekt běží druhým rokem, informace o něm jsou k dispozici na:

<http://www.conebylovucebnici.cz/>

²⁴ Vzdělávací program VP2 je dočasně dostupný na:

<http://www.conebylovucebnici.cz/vp2.html>

Po dokončení administrace ze strany MŠMT bude program součástí Metodického portálu rvp.cz.

2. *S informacemi k lepšímu celoživotnímu učení*²⁵ – program je vhodný pro heterogenní skupinu žáků 3. až 5. třídy a jeho cílem je to, aby žáci pochopili význam informací v celoživotním vzdělávání a aby si osvojili edukační nástroje pro práci s informacemi i učení, jako jsou myšlenkové mapy, schémata nebo grafy pro kreativní zpracování obrazových i textových zdrojů. Program je složen z 8 dvouhodinových bloků a je specifický tím, že je ukotven v základní linii učiva předmětu vzdělávací oblasti Člověk a příroda pro 1. stupeň ZŠ dle rámcového vzdělávacího programu (*Cesta do středu země, Kapka voděnka, Lesní království* aj.). Zároveň výrazně akcentuje kompetenční přístup a rozvojové prvky informační gramotnosti – význam informací pro celoživotní učení, jejich získávání, zpracování a využívání.
3. *Bádám v knihovně a píšu svůj odborný text*²⁶ – tento vzdělávací program byl vytvořen pro středoškoláky, především maturanty. Cílem je to, aby si žáci osvojili strategie a dovednosti práce s offline a online informacemi a zdroji, aby se naučili či prohloubili kritické myšlení, aby získali znalosti citační etiky a aplikovali tyto kompetence při psaní textu s odborným obsahem přiměřeně svému věku. Stejně jako předchozí dva vzdělávací programy také tento je koncipován jako soubor jednotlivých solitérních vzdělávacích aktivit (typicky lekce s názvy *Vyhledání tématu, Práce se zdroji fondu knihovny, Práce se zdroji internetu, Hodnocení* atd.) nebo jako cyklus na sebe navazujících edukačních aktivit, který reflektuje rámce rozvoje informační gramotnosti v procesu žákova postupného osvojování si kompetencí práce s informacemi.

---

²⁵ Vzdělávací program VP3 je dočasně dostupný na:

<http://www.conebylovucebnici.cz/vp3.html>

Po dokončení administrace ze strany MŠMT bude program součástí Metodického portálu rvp.cz.

²⁶ Vzdělávací program VP9 je dočasně dostupný na:

<http://www.conebylovucebnici.cz/vp9.html>

Po dokončení administrace ze strany MŠMT bude program součástí Metodického portálu rvp.cz.

Závěrem

Vzdělávací i publikační aktivity prezentované v tomto příspěvku, které vznikly na platformách společenství praxe – ať v meziuniverzitním projektu, nebo v projektu *Co nebylo v učebnici* – naplňují požadavky moderní funkční didaktiky informačního vzdělávání. Přinášíjí tedy odpovědi na otázky položené v úvodu příspěvku a jsou dokladem toho, že ve fungujícím společenství praxe se dokážou učící knihovníci s učiteli navzájem odborně inspirovat, respektují se a jsou schopni designovat a společně vést vzdělávací programy pro současné žáky základních i středních škol. Za to patří učícím knihovníkům i učitelům velké poděkování. Vytvořené metodiky pro knihovníky (a učitele) reflektují nároky a výzvy informační společnosti, naslouchají vzdělávacím potřebám žáků tím, že obsahují prvky konstruktivismu, mají výrazný reflektivní přístup, pracují s žitou zkušeností žáků, rozvíjí principy problémové či badatelské výuky, situačního a místně zakotveného učení, tedy aktivizující edukační dimenzi. Ve vzdělávacím obsahu je klíčový prostor věnován rozvíjení gramotností a kompetencí pro život za didakticky účelného využití informačních a komunikačních technologií. V kontextu aktuálních strategií a koncepcí vzdělávání a knihovnictví nabízí odborné publikace i vzdělávací programy vzešlé z rozvojových projektových aktivit inovaci informačního vzdělávání pro žáky 21. století v žádoucí formě, využitelné v knihovnách i školách různého typu jak online, tak offline.

Seznam použitých zdrojů

Co nebylo v učebnici – Spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století [online]. 2020 [cit. 2020-10-10]. Dostupné z:

<http://www.conebylovuebnici.cz/>

Databanka výukových materiálů. Vzdělávací modul Informační gramotnost [online]. © Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019 [cit. 2020-10-29]. Dostupné z:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/01/IG_databanka.pdf

Guidelines, Standards, and Frameworks. The Association of College & Research Libraries [online]. © 1996–2020 American Library Association [cit. 2020-10-25]. Dostupné z:

<http://www.ala.org/acrl/standards>

Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030. Informace pro knihovny [online]. © Národní knihovna ČR [cit. 2020-10-25]. Dostupné z:

<https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027>

KOPECKÝ, Kamil; SZOTKOWSKI, René. *České děti v kybersvětě* (výzkumná zpráva) [online]. O2 Czech Republic & Univerzita Palackého v Olomouci, Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, © 2019 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z:

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/ceske-deti-v-kybersvete-2019>

MASCHERONI, Giovanna; CINO, David; MIKUŠKA, Jakub; LACKO, David; ŠMAHEL, David. *Digital skills, risks and wellbeing among European children: Report on factors that explain online acquisition, cognitive, physical, psychological and social wellbeing and the online resilience of children and young people. Zenodo* [online]. [cit. 2020-11-15]. DOI: 10.5281/zenodo.4274602. Dostupné z:

<https://zenodo.org/record/4274602#.X7GZA2j0IPZ>

MAZÁČOVÁ, Pavlína a kol. *Informační gramotnost. Teorie a vzdělávací praxe* [online]. © Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019 [cit. 2020-10-20]. 93 s. Dostupné z:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/02/Teorie_a_vzdelavaci_praxe.pdf

Metodika pro hodnocení informační gramotnosti. Česká školní inspekce [online]. Praha, červen 2015 [cit. 2020-10-29]. 10 s. Dostupné z:

<http://www.niqes.cz/Metodika-gramotnosti/Metodika-pro-hodnoceni-rozvoje-informacni-gramotno>

RONKOVÁ, Jolana; WALDHANSOVÁ, Blanka; MALINOVÁ, Věra; HÁJKOVÁ, Jana. *Lapbook a Squashbook* [online]. © Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019 [cit. 2020-10-20]. ISBN 978-80-7603-056-5. Dostupné z:

<https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2020/01/Lapbook-a-Squashbook.pdf>

Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, © 2013–2020 [cit. 2020-10-29]. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

VAŇKOVÁ, Petra; BERKI, Jan; LOMBARD, Josef; MAZÁČOVÁ, Pavlína. *Vzdělávací modul Informační gramotnost s metodikou* [online]. © Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2019 [cit. 2020-10-29]. Dostupné z:

https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/files/2019/10/Informacni_gramotnost_metodika.pdf

Príspevek vznikl v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání, v projektu *Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století*, reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008278.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Jak připravit učitele a knihovníky na změny ve vzdělávání

Pavlína Mazáčová

Třetí věk za školou

(Práce se studenty třetího věku v době nouzového stavu)

Mgr. Dagmar Kučerová

lektorka a ředitelka Městské knihovny Louny

Městská knihovna Louny (MKL) sice zavřela dveře, ale dokořán otevřela virtuální prostor.

Smyslem je udržení kontaktu se čtenáři a návštěvníky všech věkových skupin. Podpora v tíživé situaci, naplnění hesla, že *knihovna je majákem*, že s knihovnou nelze zabloudit. A také příprava na budoucnost, která se může opakovat. Příprava na skutečnost, že je nutné měnit způsob práce, komunikace a *obsah poskytovaných služeb*.

A to „ted' hned“, nikoli někdy v budoucnu. Vývoj společensko-politické situace jasně naznačuje, že knihovny (stejně jako divadla a další kulturní instituce) nejsou předmětem zájmu těch, kteří rozhodují o veřejných prostředcích. Jedinou možností je mít velkou podporu uživatelů.

Městská knihovna Louny dlouhodobě (15 let) provozuje projekt „Třetí věk“. V podstatě se jedná o fenomén, ve městě s necelými 20 tisíci obyvateli je běžně přihlášeno 400 a více studentů. Jedná se pochopitelně i o „přespolní“, do Loun dojíždějí lidé nejen z venkova, ale také z měst, jako je Most, Chomutov, Beroun, Rakovník, Žatec. S nabídkou kolem 30 předmětů a cenou, která je symbolická, kvalitou, která je mimořádná, je pochopitelné, že zájem trvá a senioři si rádi za službou dojedou i ze vzdálenějších míst.

TŘETÍ VĚK LOUNY

ŠKOLNÍ ROK
2020 / 2021
ZIMNÍ SEMESTR

MĚSTSKÁ
KNIVHOVNA
LOUNY

O projektu:

Projektem Třetí věk se rozumí vzdělávací cyklus řadící se do programu celoživotního vzdělávání. Organizátorem je od jeho zahájení v roce 2006 Městská knihovna Louňovice. Projekt se snaží zvyšovat kvalitu života, zaměřuje se na mnohdy **sociálně vyloučenou** skupinu lidí, přispívá k dlouhodobé soběstačnému životu seniorů. Program využívající **jinakosti** jako principu rozvoje osobnosti přináší mimo jiné i nový princip **dobrovolnictví**, nejen ze strany lektorů, ale i frekventantů, kteří vykonávají dobrovolnickou práci pro knihovnu.

Základní metody:

- přednášky
- interaktivní semináře
- práce a výzkum v terénu
- tvorba v ateliérech
- zpětná vazba vlastní tvorby studentů prostřednictvím výstav, přehlídek a projektů
- vlastní příprava seminářů pro spolužáky

Cíle projektu:

- kvalitní náplň volného času
- možnost seberealizace
- rovný přístup ke vzdělání pro všechny sociální a věkové skupiny
- podpora myšlenky, že i stáří může být velmi příjemným obdobím života
- socializace opuštěných seniorů
- rozvoj duševního života

Bližší informace a zápis:

www.mkl.cz/treti-vek
www.mkl.cz/zapis

Ceník předmětů na jeden semestr:

jazyky	500,- Kč
tělocvičení, plavání a cvičení ve vodě	0,- Kč*
trénování paměti	150,- Kč
tai-chi, Senior Melody	200,- Kč
ostatní předměty	100,- Kč

* platba u lektorky předmětu při hodině

Ceny uvedeny pro studenty seniory, ceny pro studenty pracující jsou dvojnásobné.

Pravidla zápisu:

- Každý student si může vybírat pouze z předmětů nabízených pro svůj ročník. Pro každý ročník jsou připraveny základní předměty (zvýrazněné předměty uvnitř prospektu) + předměty navíc, které jsou napříč všemi ročníky.
- Předměty trénování paměti, věda a technika, tablet, telefon a jazyky jsou nabízeny všem studentům, kteří jsou následně rozděleni do úrovní.
- Studenti nemají povoleno vybírat si předměty z jiných ročníků, pokud se nejedná o předměty napříč ročníky.
- Při zápisu do předmětů v letním semestru mají přednost ti studenti, kteří měli předmět zapsaný už v semestru zimním.
- Jednotlivé předměty se budou otevírat, pokud bude splněna minimální kapacita přihlášených studentů.
- Maximální kapacita u vybraných předmětů je 33 studentů.
- Přednost v předmětech dostanou ti studenti, kteří se zapíší v řádném termínu zápisu.
- Pro absolvování předmětu musí student splnit nejméně 3/4 docházky.
- Student musí být v době zápisu registrovaným čtenářem knihovny.

NABÍDKA PŘEDMĚTŮ**1. ROČNÍK**

Angličtina	Vojtěch Petržilka
Blogování	Kateřina Suchá
Dějiny umění	Karel Mareš
Drátování	Blanka Myslikovjanová
Hospodyňka	Karolína Langrová
Kreativní fotografie	Kateřina Suchá
Literatura a divadlo	Daqmar Kučerová
Kresba, malba, keramika	Jana Marešová
Myslivost	Josef Štýbr
Němčina	Margot Kratochvilová
Pedig	Marta Sejalová
Plavání a cvičení ve vodě	
Psychologie zralého věku	Daqmar Kučerová
Rétorika	Bibi Marešová
Retro – rodinné stříbro	Irena Hellerová
Senior Melody	Eva Mačátko
Svět médií	Jaroslav Valůch
Španělština	Věra Neubertová
Tablet, telefon	Ondřej Kunc
Tai-chi	Radka Nováková
Tělocvičení	Jitka Hofmannová
Trénování paměti	Marcela Langrová
Úvod do genealogie	Ondřej Kunc
Věda a technika	Petr Kučera
Zdeněk Sýkora v souvislostech	Lenka Sýkorová

2. ROČNÍK

Angličtina	Vojtěch Petržilka
Blogování	Kateřina Suchá
Dějiny regionu	Vladimír Antonín Hons
Dějiny umění	Karel Mareš
Drátování	Blanka Myslikovjanová
Hospodyňka	Karolína Langrová
Kreativní fotografie	Kateřina Suchá
Literatura a divadlo	Daqmar Kučerová
Kresba, malba, keramika	Jana Marešová
Myslivost	Josef Štýbr
Němčina	Margot Kratochvilová
Pedig	Marta Sejalová
Plavání a cvičení ve vodě	
Psychologie zralého věku	Daqmar Kučerová
Rétorika	Bibi Marešová
Retro – rodinné stříbro	Irena Hellerová
Senior Melody	Eva Mačátko
Svět médií	Jaroslav Valůch
Španělština	Věra Neubertová
Tablet, telefon	Ondřej Kunc

Tai-chi	Radka Nováková
Tělocvičení	Jitka Hofmannová
Trénování paměti	Marcela Langrová
Úvod do genealogie	Ondřej Kunc
Věda a technika	Petr Kučera
Zdeněk Sýkora v souvislostech	Lenka Sýkorová

3. ROČNÍK

Angličtina	Vojtěch Petřílka
Blogování	Kateřina Suchá
Českopis	Kučerová, Langrová, Kunc
Dějiny regionu	Vladimír Antonín Hons
Dějiny umění	Karel Mareš
Drátování	Blanka Myslikovjanová
Hospodyňka	Karolína Langrová
Kreativní fotografie	Kateřina Suchá
Literatura a divadlo	Dagmar Kučerová
Kresba, malba, keramika	Jana Marešová
Myslivost	Josef Štýbr
Němčina	Margot Kratochvilová
Pedig	Marta Sejalová

Plavání a cvičení ve vodě	
Psychologie zralého věku	Dagmar Kučerová
Rétorika	Bibi Marešová
Retro – rodinné stříbro	Irena Hellerová
Senior Melody	Eva Maťátko
Svět médií	Jaroslav Valůch
Španělština	Věra Neubertová
Tablet, telefon	Ondřej Kunc
Tai-chi	Radka Nováková
Tělocvičení	Jitka Hofmannová
Trénování paměti	Marcela Langrová
Úvod do genealogie	Ondřej Kunc
Věda a technika	Petr Kučera
Zdeněk Sýkora v souvislostech	Lenka Sýkorová

4. ROČNÍK

Angličtina	Vojtěch Petřílka
Blogování	Kateřina Suchá
Českopis	Kučerová, Langrová, Kunc
Dějiny umění	Karel Mareš
Dějiny regionu	Vladimír Antonín Hons
Drátování	Blanka Myslikovjanová
Hospodyňka	Karolína Langrová
Kreativní fotografie	Kateřina Suchá
Literatura a divadlo	Dagmar Kučerová
Kresba, malba, keramika	Jana Marešová

Moderní dějiny 20. století	Michal Pehr
Myslivost	Josef Štýbr
Němčina	Margot Kratochvilová
Pedig	Marta Sejalová
Plavání a cvičení ve vodě	
Psychologie zralého věku	Dagmar Kučerová
Rétorika	Bibi Marešová
Retro – rodinné stříbro	Irena Hellerová
Senior Melody	Eva Maťátko
Svět médií	Jaroslav Valůch
Španělština	Věra Neubertová
Tablet, telefon	Ondřej Kunc
Tai-chi	Radka Nováková
Tělocvičení	Jitka Hofmannová
Trénování paměti	Marcela Langrová
Úvod do genealogie	Ondřej Kunc
Věda a technika	Petr Kučera
Zdeněk Sýkora v souvislostech	Lenka Sýkorová

5. ROČNÍK

Angličtina	Vojtěch Petřílka
Blogování	Kateřina Suchá
Dějiny umění	Karel Mareš
Drátování	Blanka Myslikovjanová
Hospodyňka	Karolína Langrová
Kreativní fotografie	Kateřina Suchá
Literatura a divadlo	Dagmar Kučerová
Kresba, malba, keramika	Jana Marešová
Moderní dějiny 20. století	Michal Pehr
Myslivost	Josef Štýbr
Němčina	Margot Kratochvilová
Pedig	Marta Sejalová

Plavání a cvičení ve vodě	
Psychologie zralého věku	Dagmar Kučerová
Rétorika	Bibi Marešová
Retro – rodinné stříbro	Irena Hellerová
Senior Melody	Eva Maťátko
Svět médií	Jaroslav Valůch
Španělština	Věra Neubertová
Tablet, telefon	Ondřej Kunc
Tai-chi	Radka Nováková
Tělocvičení	Jitka Hofmannová
Trénování paměti	Marcela Langrová
Úvod do genealogie	Ondřej Kunc
Věda a technika	Petr Kučera
Zdeněk Sýkora v souvislostech	Lenka Sýkorová

Obr 1 Nabídka předmětů pro školní rok 2020/2021

Dalo by se předpokládat, že v situaci nouzového stavu zájem setrvá, studenti se zařadí do online prostředí a zůstanou svému studiu věrní.

To však *není tak samozřejmé* a jednoduché.

Poté, co knihovna přenesla výuku do online prostoru, přestalo studovat zhruba 40 % studentů, přesněji – čekají na běžnou formu výuky.

Jako hlavní důvody absence v online prostoru uvádějí, že:

- nemají vyhovující techniku
- nemají dostatečné dovednosti a znalosti k používání techniky
- nemají vyhovující připojení k internetu
- stydí se komunikovat ve virtuálním prostředí

Pozitiva online výuky pro zapsané studenty:

- neztrácejí kontakt se světem
- naplňují přebytek volného času
- zůstávají součástí komunity
- tříbí mysl, procvičují paměť
- nehrozí nebezpečí nákazy pobytem mimo domov

První pokusy, první jarní vlna

První vlna viru přinesla první pokusy přesunu do virtuálního světa, a to prostřednictvím úkolů a cvičení na webových stránkách, některé předměty dokonce soutěžní formou. Dále rozesílání úkolů a cvičení do e-mailových schránek. Formát dostačující pro začátek však bylo nutné doplnit interaktivnější výukou. Snaha o přesun přinesla problémy, které bylo nutné řešit.

Přesun do virtuálního prostoru je limitován:

- nedostatečně vyškoleným personálem (lektorským týmem) pro distanční výuku
- nedostatkem vhodné techniky

- malou pružností některých zaměstnanců (nezáleží na věku)
- neochotou či obavou externích lektorů
- vyšší finanční náročností

Prvním úkolem vedení je tudíž motivace personálu interního i externího. Pomoc s technickými problémy a nastavení takových platforem, na kterých se naučí pracovat.

Sociální práce, nebo kultura?

Městská knihovna Louny je již 10 let registrovaným poskytovatelem sociální péče, provozuje sociálně terapeutickou dílnu pro dospělé mentálně postižené klienty. To, že knihovny velmi často plní sociální službu, je jasné. Vyplývá to z komunitní role, která je čím dál silnější. Pro práci tohoto charakteru však často chybí vyškolený personál, protože právě práce v sociální oblasti je velmi náročná a vyžaduje odbornou přípravu. Nevyškolený personál může způsobit spousty problémů.

Pohybujeme se tedy na pomezí, na jakémisi rozcestí. Chceme nebo budeme poskytovat spíše kulturní, vzdělávací, nebo sociální služby? Pravděpodobně kombinaci všech, a to právě vyžaduje dlouhodobou přípravu.

Třetí věk za školou v online prostoru nemůže plně nahradit prezenční studium. Je to stejné jako u dětí a studentů skutečně školou povinných. Chybí to zásadní: *přímý sociální kontakt*, ovlivňování, setkávání, interakce...

Pro komunikaci a kontakt si právě senioři a starší dospělí do knihovny přicházejí. V podstatě není úplně důležité, co přesně se vyučuje, spíše jde o to, kdo a jak se studenty pracuje.

Samotné studium (obsah „Třetího věku“) je doplněno *komunikačními linkami* (anebo spíše mu předcházejí), na kterých mohou volající chtít nějakou jasnou službu knihovny (objednat si knihy apod.), ale většinou je telefonát záminkou pro rozhovor o starostech, obavách, budoucnosti.

Není pravidlem, že linky využívají pouze starší a staří lidé, často se na linku obracejí lidé středního věku, občas děti.

Právě z toho důvodu je nutné jasně vymezit mantinely, o čem je možné konverzovat, co už je za hranou našich kompetencí, kde je potřeba intervence a nasměrování na jiné instituce. Je potřeba vytipovat takové členy týmu, kteří dokážou komunikovat, analyzovat, třídít informace a rychle je vyhledávat.

V lounské knihovně za tímto účelem vznikl *manuál*, který popisuje postupy, situace, zahrnuje základní kontakty, a k němu podpůrné PR prostředky, které uvádějí službu v život. Manuál poskytne MKL kolegům z jiných knihoven na vyžádání.

Konkrétní komunitně-sociální aktivity (příklady v odkazech):

- *Řekni babičce, řekni dědovi*
<https://www.mkl.cz/aktuality/rekni-babicce>
- *Horká linka s Marcelkou*
<https://www.mkl.cz/aktuality/horka-linka-do-knihovny-rozvoz-knih-za-dvere>
- *Linka pro lidi*
<https://www.facebook.com/knihovnalouny/posts/3550587804984623>

Online Třetí věk

Online semináře probíhají oproti běžné prezenční výuce častěji, interval je zkrácen na polovinu, čas výuky stejně tak. Je to z toho důvodu, že knihovna nenabízí všechny předměty, a také proto, že se studenti nedokážou soustředit na online výuku delší dobu.

Semináře:

literatura
psychologie staršího věku
divadlo (divadelní soubor – zkoušky)
hospodyňka
trénování paměti
média

Přednášky:

myslivost
dějiny umění
retro
politologie

Anotace k jednotlivým předmětům na <https://www.mkl.cz/tretivek>.

Přednášky točí lektori v knihovně, zaměstnanec knihovny je zpracovává a následně zasílá odkaz přihlášeným studentům. Přednášky nezůstávají volně ve virtuálním prostoru. Na zpracování záznamu přednášek využívá také dobrovolníka, studenta gymnázia, který plní dobrovolnickou práci v rámci svého projektu (ale o dobrovolnictví jindy).

Technická podpora studentům

Studenty je potřeba zbavit obav z technické nedostatečnosti. Předem dostávají instruktážní video, kde je lektor, který běžně vyučuje vědu a techniku (tedy jejich lektor), učí pracovat se zvolenými platformami. K tomu dostávají přesný a jednoduchý písemný návod.

Během prvních seminářů pracuje tým – jeden vyučuje, druhý je *přítelem na telefonu* – a řeší se studenty veškeré technické problémy. Tímto pracovním způsobem získávají technické sebevědomí. Bohužel získané dovednosti vzhledem k věku nejsou trvalé. Přítel na telefonu je tedy k dispozici stále.

Podobnou menší technickou podporu je třeba nabídnout také lektor-skému sboru.

Financování, přístup zřizovatele a studentů

Přes veškerá finanční omezení je zřizovatel projektu nakloněn. Finanční náročnost online výuky je větší než náročnost prezenčního vyučování. Navíc mají někteří studenti (menšina) pocit, že je-li výuka online, má být

zadarmo. Výběr školního je tudíž obtížnější. Také proto, že do knihovny fyzicky nechodí, a ne každý disponuje možností elektronického účetnictví.

K výuce je potřeba nabízet další doplňkové aktivity a využívat zdroje a platformy, které pomohou se smysluplnou náplní volného času.

Doplňkové aktivity z produkce lounské knihovny

- *Knižní kecka Jana*
https://www.youtube.com/watch?v=LaiK-kxfRys&feature=share&fbclid=IwAR1hHIOqqFVryKWgyiUHotDP0Yy3ltSOi2hB58YiBv8JZ6gsgrdsUC_vQrQ
- *Karolína a Dagmar o knihách*
<https://www.facebook.com/knihovnalouny/posts/3572809302762473>
- *Knihovna dětem – Bibi a Bruno (nejen pro děti)*
<https://www.facebook.com/knihovnadetem/videos/367156617681367>

Důležité je věnovat čas následné diskusi k programům, rozebírat divadelní představení, bavit se o knihách, s tématy pracovat.

Další kvalitní kulturní zdroje:

- *Alfa zírá*
- *Dramox.cz*

Zmíněnými aktivitami knihovna jako instituce neztrácí postavení v komunitě, posiluje svoji roli. Dává jasně najevo, že s ní musí zřizovatelé počítat. Je to každodenní velmi náročná práce, což ostatně všichni zainteresovaní dobře vědí.

Kontakt:

kucerova@mkl.cz , mobil 736 645 912

Materiály na vyžádání (rádi poskytneme, ale nechceme je veřejně vystavovat):

Manuál Linky pro lidi

ukázky předtočených přednášek z výše uvedených oborů

umožnění vstupu na online semináře

Senioři za školou

Dagmar Kučerová

Trénování paměti online

Mgr. Dagmar Maroszová

Knihovna Třinec, p. o., Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, SKIP – sekce Knihovníci – trenéři paměti

Uzavření knihoven v březnu nás postavilo do nové, dosud nepoznané situace. Ze dne na den jsme byli nuceni omezit sociální kontakty a uvědomovali jsme si, že největší dopad to bude mít hlavně na seniory, kteří se budou cítit izolovaní a vystrašení z množství negativních informací, kterým budou denně vystaveni.

Jarní uzavření Knihovny Třinec

Důležité bylo nepřerušit s nimi kontakt, ale nebylo to tak jednoduché, jak se může zdát. V třinecké knihovně velice dobře pracuje Senior Point. Začali jsme na webových stránkách knihovny v sekci Senior Point zveřejňovat aktivizační cvičení pro seniory, stejná jsme na vyžádání zaslali také e-mailem a zveřejňovali na Facebooku. Hned ze začátku jsme narazili na řadu úskalí. Ne všichni senioři disponují potřebným technickým vybavením. Nemají počítače nebo notebooky, nemají tablety, nemají chytré telefony. Nemají potřebu si tyto věci pořizovat. Senioři, kteří žijí sami, většinou nemají financí nazbyt a toto jim nepřipadá jako věc, kterou by museli vlastnit. Někteří mají samozřejmě možnost si např. notebook půjčit od dětí, ale pokud s nimi nesdílejí společnou domácnost, nemají připojení k internetu. A hlavně – bojí se, že půjčené věci pokazí. Bojí se, že budou vypadat hloupě, protože tomu nerozumějí. Proto jsme začali těmto našim uživatelům nosit cvičení do schránky. Volali jsme jim, aby cítili, že si mají s kým popovídat, a necítili se osamělí. Samozřejmě nebylo v našich silách oslovit takto všechny seniory, snažili jsme se kontaktovat všechny, kteří se účastnili před uzavřením akcí pro seniory

a měli jsme na ně spojení. Čtenářům seniorům pak telefonovali naši mladí dobrovolníci, tam byl problém hlavně v tom, jak zajistit dobrovolníkům bezplatné volání. Uskutečnili jsme také trénování paměti přes zapůjčenou licenci Zoom a měli jsme kladný ohlas. Toto vše se událo v březnu a dubnu a pak už jsme knihovny mohli otevřít.

Letní provoz Knihovny Třinec

Uskutečnili jsme některé akce pro seniory, ale moc jich nebylo. S obavami jsme sledovali vývoj pandemické situace a rozhodli jsme se na případné další uzavření připravit. Museli jsme si zmapovat terén a zjistit, kteří senioři disponují technickým vybavením a funkčním připojením k internetu. Ty jsme oslovili a osobně je zaučili do používání platformy pro pořádání online videokonferencí Jitsi Meet. Bylo zajímavé sledovat, jak ti vystrašení lidé, kteří se bojí, že to nezvládnou, zjišťují, že to není ani těžké, ani strašné. A jak po dvou setkáních řeknou, že je to fajn způsob komunikace, fajn náhražka, když by to osobně nešlo. Technicky vybavené seniory jsme tedy oslovili a zaučili. Těm, kteří vybavení postrádají, jsme nabídli jinou formu komunikace a tak nějak jsme vše během léta doladili.

V září jsme pak najeli na kurzy MIX. Chtěli jsme brát ohledy na seniory, kteří se sice chtějí účastnit akcí knihovny, ale mají strach z koronaviru a obávají se přímého kontaktu. Někteří účastníci tedy přišli osobně a jiní zůstali doma a připojili se online. MIX jsme začali používat u jazykových kurzů a trénování paměti (Mozková posilovna). Tato forma vzdělávání je náročnější pro lektora. Jednak se musí zdržovat před monitorem, aby byl v kontaktu i s účastníky připojenými z domu, a dále musí opakovat každou otázku i odpověď účastníků, kteří jsou fyzicky v knihovně. Posluchači doma je neslyší.

Podzimní uzavření Knihovny Třinec

V říjnu došlo k dalšímu uzavření knihoven a na to jsme již v Třinci byli připravení. Akce pro seniory se přesunuly do online prostředí. Ve spolupráci se Senior Point jsme uskutečnili řadu přednášek pro seniory, např. První pomoc aneb úrazy v domácnosti, Jak to vše zvládat, a stále probíhají kurzy anglického a německého jazyka.

Kromě toho se v online prostředí koná každý týden Mozková posilovna – kurz trénování paměti.

Trénování paměti

Každý asi tuší, co to trénování paměti je, ale trocha teorie se může hodit. Trénování paměti je procvičování kognitivních neboli poznávacích funkcí mozku. Trénink paměti zahrnuje také nácvik a používání paměťových technik, tzv. mnemotechnik.

Mnemotechnikami označujeme systém metod a pomůcek, které nám ulehčují zapamatování a zvětšují rozsah paměti, zejména vytvářením dodatečných asociací a pomocných představ. Efektivní využívání poznávacích funkcí je důležité v každém věku, umožňuje nám každodenní fungování a zvládání běžných i náročnějších úkolů. Tím se pak posiluje důvěra ve vlastní schopnosti.

Trénování paměti je vhodné pro všechny věkové skupiny, pro děti, studenty, maminky na mateřské, lidi v produktivním věku, pro seniory. Pro lidi zdravé i s hendikepem. Je to aktivita přínosná pro všechny. Zároveň je to prevence vzniku Alzheimerovy nemoci a dalších typů demencí. Trénování paměti je zábavné, založené na dobrovolnosti, každý si určuje vlastní tempo, trenér nešetří pochvalami a nesrovnává. Účastníci zjišťují, jak moc si toho jsou schopni zapamatovat.

Certifikovaní trenéři paměti jsou sdruženi v České společnosti pro trénování paměti a mozkový jogging (ČSTPMJ). Společnost vznikla v roce 1998. V ČR působí zhruba 500 certifikovaných trenérů paměti a většina z nich pracuje v sociálních službách s klienty s hendikepem. V knihov-

nách v tuto chvíli působí 73 trenérů paměti, z toho 54 aktivních. Trenéry paměti z řad knihovníků sdružuje sekce SKIP Knihovníci – trenéři paměti. Většina těchto trenérů pracuje se zdravou populací. Trenéři paměti v českých knihovnách v roce 2019 uskutečnili 1555 akcí, kterých se zúčastnilo 22 689 osob, z toho 15 565 seniorů. Vzhledem k tomu, že autorka příspěvku vede sekci SKIP Knihovníci – trenéři paměti, zmiňuje v tomto příspěvku i další knihovny v ČR zabývající se trénováním paměti v době koronavirové.

Na jaře se trenéři paměti snažili zůstat se svými účastníky kurzů v kontaktu, jak jen to šlo. Kurzy trénování paměti byly přerušeny, mnohde ani nezačaly. Břežnový osvětový *Národní týden trénování paměti* musel být taktéž zrušen. Trenéři aktivizovali seniory mnoha způsoby. Dávali cvičení na Facebook a webové stránky knihoven (např. Kudy z nudy s knihovnou, Trénujte mozek s knihovnou, Hrabalovy hlavočlánky atd.), zasílali je e-mailem, roznášeli do schránek, nechávali v čekárnách lékařů i na obecních úřadech.

Online trénování paměti probíhalo ve vyškovské knihovně – Hrátky s pamětí – na platformě Skype a také v třinecké knihovně na zapůjčené licenci Zoom.

V létě se v řadě knihoven uskutečnily jak kurzy trénování paměti, tak jednorázové lekce a také osvětové přednášky v rámci *Národního týdne trénování paměti*. Národní týden se rozprostřel do celého roku a přednášku tak bylo možné udělat kdykoli. Účast na letních přednáškách a kurzech nebyla tak vysoká, jak tomu bývá na jaře a na podzim, z pochopitelných důvodů.

Po říjnovém uzavření knihoven trenéři paměti opět začali s aktivizací seniorů všemi dostupnými prostředky, tak jak tomu bylo na jaře, ale už využili zkušeností z prvního uzavření knihoven. Věděli, kteří senioři jsou ochotní pracovat s novými technologiemi, a kteří na to vůbec neslyší a je třeba na ně jít tradiční cestou.

Trénování paměti online

Nyní na podzim probíhá online trénink paměti opět ve vyškovské knihovně Karla Dvořáčka – tentokrát na online platformě Jitsi Meet pod názvem Hrátky s pamětí. Tato setkání v online podobě navštěvuje zhruba třetina účastníků z těch, kteří dříve chodili osobně. Dále vyškovská trenérka paměti Zdeňka Adlerová vede rubriku Korona na svých webových stránkách <https://www.treninkpameti.com/mozkovna/>.

Městská knihovna Louny zakoupila licenci Zoom pro pořádání videokonferencí a přesunula svůj projekt Třetí věk do online prostředí.

Další knihovny uvažují o trénování paměti online alespoň pro ty seniory, kteří jsou technicky zdatní a mají potřebné vybavení.

Trénování paměti na Facebooku

Zde musíme zmínit Paměťář Zdeňka Gloze z Ratíškovic. Paměťář má již více než 800 fanoušků a využívají jej hojně senioři.

Jana Vejsadová – 1. trenérka paměti z řad knihovníků trénuje paměť na svém profilu a také na facebookové stránce organizace Alzheimer poradna Vysočina.

V Třinci probíhá jednou týdně Mozková posilovna na online platformě Jitsi Meet. Tato platforma je zdarma a uvádí kapacitu až 75 účastníků. Z vlastní zkušenosti víme, že ideální počet je cca 20 účastníků, poté už nastávají technické problémy, seká se zvuk i obraz. Máme vytvořenou místnost Jitsi Meet, která se nemění a do ní se účastníci hlásí. Novým zájemcům pak zasíláme odkaz na místnost e-mailem. Když jsme hledali nejvhodnější software pro videokonference, hodně nás inspirovalo instruktážní video knihovnice Mgr. Evy Cerniňákové z knihovny Jabok, kde popisuje práci s Jitsi Meet. Video je volně dostupné na YouTube.

Jitsi Meet

- nejlépe pracuje v prohlížeči Chrome
- není potřeba registrace
- je zdarma
- ovládání je poměrně snadné a intuitivní
- lze nastavit češtinu (některé části rozhraní zatím přeložené do češtiny nejsou)
- vhodná platforma pro seniory
- při používání Jitsi Meet v mobilu a tabletu je potřeba nainstalovat aplikaci
- mobilní zařízení nabízí pouze základní funkce

Test softwarů pro videokonference

V červnovém čísle časopisu *dTest* byly otestovány softwary pro videokonference.²⁷ Platforma Jitsi Meet, kterou využíváme, se v testu umístila

---

²⁷ V průběhu konference autorka citovala z časopisu, citaci ve sborníku neuveřejňujeme. *Pozn. red.*

na 3. místě. Tato platforma úplně dostačuje pro vedení kurzů trénování paměti, přednášek knihoven, pracovních porad atp. Je třeba vzít v úvahu, že uváděná kapacita 75 účastníků je v běžných podmínkách málo reálná. Při počtu nad 20 účastníků už je zhoršená kvalita hovoru, účastníkům se zasekává obraz i zvuk. Je to ale uživatelsky příjemný software, částečně v češtině, proto je velice vhodný pro seniory.

S dalšími testovanými softwary nemáme zkušenosti, až na Zoom. Ten nás velice překvapil až 9. místem. Právě Zoom je nyní nejvíce využívanou platformou pro velké videokonference v knihovnách, alespoň dle našeho mínění. Jeho placená verze umožňuje setkání až 500 účastníků po neomezenou dobu, umí automatické nahrávání do cloudu, rychlý střih online, sdílení videa online a také online stream na YouTube Live na pár kliknutí.

Tento test nás utvrdil v tom, že ne vždy, co je psáno, to je dáno. Určitě je důležité zjistit poznatky z praxe, z organizací, které software pro videokonference využívají, a zohlednit jejich zkušenosti a hlavně pak vlastní potřeby a očekávání.

Je důležité uvědomit si, že veškeré aktivity pro seniory v online prostředí jsou sice dobrou alternativou v době současných omezení, ale nic nenahradí osobní kontakt. Je třeba aktivizovat seniory, kteří se online vzdělávání účastnit nemohou, a nabídnout jim jiné možnosti, aby se cítili alespoň částečně ve spojení a přečkali tuto pro ně nelehkou dobu v psychické pohodě.

Trénování paměti on-line

Dagmar Maroszová

Virtuální univerzita třetího věku

Ing. Hana Balzerová, Ph.D.

Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze

*„Senior nepřichází za vzděláváním,
vzdělávání přichází za seniorem.“*

Projekt *Virtuální U3V* vznikl v roce 2008 na Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, která ji v této podobě poskytuje a garantuje jako jediná v České republice. Koncept propojuje asynchronní výuku formou e-learningu a docházku do tzv. konzultačního střediska, které se nachází v blízkosti bydliště seniora. Virtuální univerzita třetího věku spadá do celoživotního zájmového vzdělávání, nevede tedy k získání žádného titulu ani ke změně/zlepšení pracovního uplatnění posluchačů.

Před rokem 2008 bylo univerzitní vzdělávání seniorů poskytováno ve formě prezenční výuky, která byla dostupná především pro seniory z daného sídelního města univerzity a okolí. Zájemci o studium ze vzdálenějších míst museli na prezenční přednášky dojíždět, což pro řadu z nich bylo ze zdravotních důvodů obtížné, finančně nákladné nebo komplikované dopravně. Druhou možností, jak poskytnout těmto seniorům univerzitní vzdělávání, bylo realizovat prezenční přednášky přímo v menších městech a obcích. Tato varianta je ale organizačně, časově i finančně náročná pro organizátora i přednášejícího. *Virtuální univerzita třetího věku (VU3V)* byla založena s cílem zajistit dostupnost *U3V* v regionech, které jsou vzdálenější od univerzitních měst, tak aby byla zpřístupněna v co nejkratší vzdálenosti od bydliště posluchačů a zároveň aby její realizace byla pro organizátory a přednášející finančně i organizačně efektivní. K tomu bylo využito informačních technologií a e-learningových systémů. A nejen díky tomu se *VU3V* může uplatnit i v univerzitních městech, kde

spolu v řadě z nich Virtuální a prezenční *U3V* koexistují a vzájemně se doplňují.

Jak Virtuální U3V funguje?

Pojem *Virtuální univerzita třetího věku* v řadě lidí evokuje, že senioři studují pouze prostřednictvím počítače z pohodlí svého domova. Ale jak již bylo uvedeno výše, *Virtuální U3V* funguje jinak. Jako každá Univerzita třetího věku má totiž i *VU3V* dvě poslání, a to poslání vzdělávací a poslání sociální, v rámci kterého se snaží umožnit seniorům začlenit se do kolektivu lidí podobného zájmu a podobné věkové kategorie a zajistit jim pravidelnou aktivitu, kvůli které budou „nuceni“ vymezit si čas sami pro sebe, změnit prostředí, navštívit vzdělávací organizaci, studovat a trénovat svoji paměť.

Celý koncept pak spočívá v jednosemestrálních tematických kurzech, jejichž součástí jsou multimediální videopřednášky, které jsou předem natočeny vysokoškolskými pedagogy a doplněny o obrázky, videoukázky, tabulky či grafy k danému tématu. Tyto videopřednášky jsou pak umístěny na portál www.e-senior.cz, kde jsou studujícím seniorům dostupné přes internet. Kromě videopřednášek jsou posluchačům k dispozici i další materiály, jako např. online test, diskusní fórum Dotazy na lektora, studijní text, doporučená literatura, možnost odevzdávání esejí, případně další. Portál je založen na e-learningové platformě LMS Moodle.

Za účelem naplnění výše zmíněného sociálního poslání *VU3V* probíhá samotné studium přes tzv. konzultační střediska. V nich se posluchači každých 14 dní scházejí, aby společně zhlédli danou videopřednášku z vybraného kurzu, vypracovali společný online test, který je automaticky vyhodnocovaný, a nad příslušným tématem mohli diskutovat. Díky vypracování kolektivního testu pak senioři ze společného setkání odchází s přesvědčením, že si něco z probíraného tématu zapamatovali a že studium zvládnou. Následně pak mohou (a musí, aby v kurzu uspěli) studovat sami a na své přihlašovací údaje znovu vypracovat online test.

Online testy jsou generovány z balíku testových otázek, takže je zaručena odlišnost většiny otázek v individuálních testech od těch, které byly obsaženy ve společném testu v konzultačním středisku.

Všechny materiály jsou posluchačům přístupné kdykoliv po dobu semestru, videopřednášky i další materiály si tedy mohou znovu prohlížet a testy kdykoliv zopakovat. Připojit se na portál je možné odkudkoli, kde je k dispozici internetové připojení, v současnosti lze studovat i z mobilních telefonů a tabletů.

Jeden semestrální kurz je tvořen šesti videopřednáškami. K úspěšnému absolvování kurzu je nutná docházka do konzultačního střediska na společná promítání videopřednášek a vypracování online testů za každou videopřednáškou a online závěrečného testu. Za úspěšné splnění kurzu získá posluchač pamětní list.

Na konci každého letního semestru probíhají tzv. závěrečné semináře, které pořádá ve spolupráci s PEF ČZU konzultační středisko, které o organizaci semináře projeví zájem. Na závěrečných seminářích se sejdou posluchači z více konzultačních středisek, a mají tak prostor pro navázání nových kontaktů a diskusi nejen o studovaných tématech napříč konzultačními středisky. Během hlavní oficiální části semináře zástupci PEF ČZU a pořádajícího konzultačního střediska předají přítomným konzultačním střediskům pamětní list, proběhne zhodnocení uplynulého akademického roku včetně ocenění za nejlepší eseje, které jsou nepovinnou složkou studia. Součástí programu je také odborná přednáška k historii města/obce či některé z významných místních pamětihodností a kulturní vystoupení, nejčastěji místních spolků či zájmových kroužků. Odpolední neoficiální část pak nabízí seniorům možnost komentované procházky po městě/obci či návštěvu některé z místních kulturních či přírodních zajímavostí.

V případě, že posluchač úspěšně absolvuje šest kurzů, je pozván na slavnostní promoci do auly České zemědělské univerzity v Praze a obdrží osvědčení o absolutoriu. Po promoci ale studium končit nemusí, posluchači mohou pokračovat dále k nové promoci. V některých konzultačních střediscích již posluchači promovali popáté.

Posluchačem *VU3V* se může stát občan ČR, který dosáhl věku nároku na starobní důchod. Do studia se také mohou zapojit invalidní důchodci bez rozdílu věku. Posluchač se může zapsat pouze do jednoho konzultačního střediska, začít studovat může od kteréhokoliv semestru (bez ohledu na konzultační středisko), studium může na libovolnou dobu přerušit nebo ho zcela ukončit.

Konzultační střediska

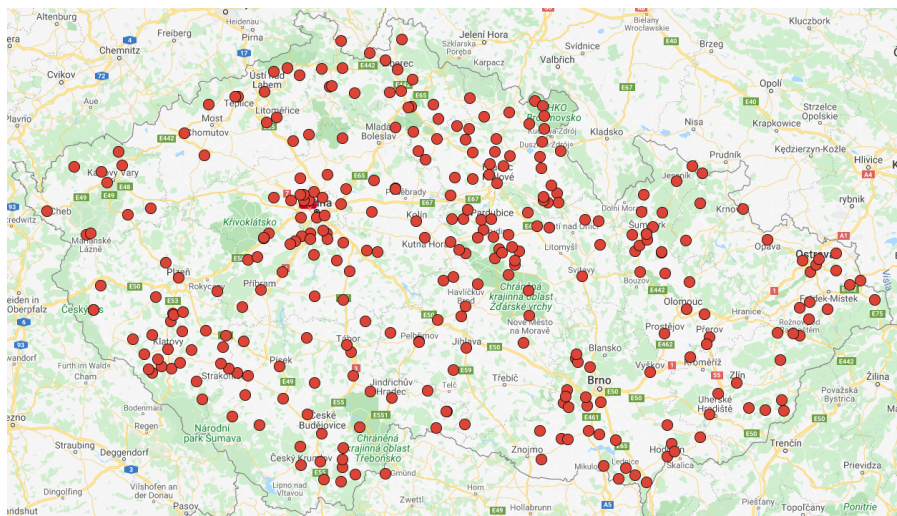
Jak bylo zmíněno výše, pro *VU3V* jsou klíčová tzv. konzultační střediska, ve kterých se posluchači scházejí ke společnému zhlédnutí videopřednášek a která na základě Smlouvy o spolupráci s ČZU organizačně zajišťují realizaci *VU3V* v místě. Konzultační středisko si z nabídky vybere max. dva kurzy na jeden semestr a ty nabízí svým posluchačům. Ti mohou studovat buď jeden, nebo oba dva zvolené kurzy.

V současné době je do *VU3V* zapojeno přes 300 konzultačních středisek (v roce 2008 jich bylo pouhých devět). V téměř polovině případů jsou zřizovateli konzultačních středisek knihovny, a není to náhodou. V knihovnách si senioři mohou ihned po skončení videopřednášky zapůjčit literaturu doporučenou lektorem kurzu či literaturu rozšiřující studované téma, s čímž jim ochotně pomáhají tutoři z řad knihovníků. Knihovny navíc pořádají celou řadu dalších akcí, o kterých se díky docházení na společné videopřednášky mohou senioři snadno dozvědět. Dále jsou konzultační střediska zřizována obcemi, školami všech stupňů, kluby seniorů, místními akčními skupinami či jinými organizacemi. I u nich platí, že zapojení do *VU3V* je určitou formou propagace i jejich ostatních aktivit a akcí. Konzultační střediska se mohou do *VU3V* zapojit také od kteréhokoliv semestru a kdykoliv spolupráci přerušit nebo ukončit.

V každém konzultačním středisku je určena osoba tzv. tutora (nejčastěji zaměstnanec příslušné organizace), který administrativně zajišťuje chod konzultačního střediska a technicky obsluhuje společ-

né přednášky. Tutor je prostředníkem mezi PEF ČZU jako garantem a hlavním organizátorem studia a posluchačem.

Konzultační střediska jsou zřízena v 73 okresech, které reprezentují všech 14 krajů ČR. Jejich mapa (viz obr. 1) je v interaktivní podobě veřejně dostupná na portálu www.e-senior.cz, v sekci Konzultační střediska.

Obr. 1 Mapa konzultačních středisek *Virtuální U3V*
Zdroj: <https://e-senior.czu.cz/>

Nabízené kurzy

V současné době je v nabídce *Virtuální U3V* celkem 28 kurzů, jejich cena je 200 nebo 300 Kč pro jednoho posluchače. Dalších pět kurzů je dostupných pro aktivní posluchače zdarma k individuálnímu studiu bez vazby na konzultační středisko. Kurzy se věnují široké škále témat od přírodních přes sociální až po umělecká a navazují na akreditované předměty. Každý semestr je nabídka rozšířena alespoň o jeden nový kurz. Kurzy jsou natáčeny vysokoškolskými pedagogy, kteří je předmě-

tové koncipují a kteří jsou odpovědní za odbornost a kvalitu všech poskytnutých materiálů. Kompletní seznam nabízených kurzů je veřejně k dispozici na portále www.e-senior.cz, v sekci Přehled virtuálních kurzů.

VU3V v době pandemie

I *VU3V* byla pochopitelně zasažena současnou pandemií covidu-19. Na rozdíl od většiny ostatních univerzit třetího věku ale *VU3V* díky principu svého fungování, které svým způsobem předběhlo dobu, plynule a bez ztráty kvality materiálů přešla do zcela distanční formy. Jediné, co bylo zrušeno, byla společná setkávání v konzultačních střediscích. Přesto, že právě tato součást studia posluchačům velmi chybí, nacházejí v této situaci i pozitivní stránky. Za prvé někteří objevili svět komunikace prostřednictvím Google Meet, MS Teams, Zoom či jiných komunikačních nástrojů a za druhé je převážná většina posluchačů ráda, že mohou i v této době dále studovat a mít pravidelný aktivní program.

Jak se zapojit?

Pokud se chce kterákoliv organizace stát konzultačním střediskem *VU3V*, je potřeba zajistit následující:

- vhodnou místnost
- počítač připojený k internetu a dataprojektor, případně plátno
- tutora
- uzavřít s ČZU Smlouvu o spolupráci

Z uvedeného vyplývá, že finanční náročnost zřízení konzultačního střediska je oproti prezenčním formám *U3V* skutečně nízká. Žádné další povinné náklady ze zapojení se do *VU3V* neplynou.

Zájemce o studium z řad seniorů musí pro zapojení navštívit portál www.e-senior.cz, kde lze v sekci Konzultační střediska vyhledat to konzultační středisko, které mu bude nejvíce vyhovovat z hlediska dostup-

nosti, případně aktuálně nabízených kurzů. Na stejném místě jsou pak zveřejněné i kontaktní údaje na tutora příslušného konzultačního střediska, který seniorovi sdělí další potřebné informace.

Závěr

Díky *Virtuální univerzitě třetího věku* se již 12 let mohou univerzitně vzdělávat senioři i z malých měst a obcí po celé ČR. Vzdávající počet zapojených konzultačních středisek a tedy i studujících seniorů dokazuje, že se jedná o úspěšný koncept, který posluchačům přináší nejen nové poznatky, ale také pro tuto věkovou skupinu tak důležitý sociální kontakt. Výhodou *Virtuální U3V* je pak dále možnost opakování videopřednášky a studia dalších materiálů odkudkoliv a kdykoliv v průběhu semestru. Pro konzultační střediska pak představuje finančně méně náročnou možnost rozšíření nabídky aktivit pro seniory. Životaschopnost *Virtuální U3V* se projevila i v době pandemie koronaviru, kdy přes omezení sociálního kontaktu funguje prakticky beze změny.

Virtuální univerzita třetího věku

Hana Balzerová

KNIHOVNY A VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ

Garantky:

Ing. Radomíra Kodetová

Mgr. Eva Svobodová

Blok virtuální konference *Knihovny současnosti 2020* věnovaný vzdělávání knihovníků se konal druhý konferenční den – v úterý odpoledne. Smyslem zařazení tohoto tématu do programu byla skutečnost, že knihovny v dnešní době tvoří přirozenou součást vzdělávacího systému. Jsou centry znalostí a informací, doplňují formální vzdělávání na všech jeho stupních a hrají významnou úlohu v oblasti celoživotního vzdělávání a učení. Rostoucí zájem veřejnosti o kvalitní vzdělávací programy v knihovnách potvrzuje nutnost trvalého vzdělávání knihovníků. Potřeba celoživotního vzdělávání je zakotvena v *Koncepci celoživotního vzdělávání knihovníků*, kterou schválila Ústřední knihovnická rada 5. 12. 2016. Na období 15 let vytyčila cíle pro oblast doplňování, obnovování, prohlubování, rozšiřování a zvyšování kvalifikace. Naplňování těchto cílů bylo předmětem již několika tematických bloků konference *Knihovny současnosti* v předcházejících letech. Letošní tematický blok na ně volně navázal. Cílem bylo shrnout dosavadní zkušenosti s touto problematikou svázané, včetně konkrétních informací, a zároveň představit možné varianty budoucích kroků. Na základě přednesených příspěvků jsme chtěli vyvolat diskusi na dané téma. Názory, nápady a zkušenosti ze širokého pléna účastníků vždy velmi dobře odrážejí klady a zápory nastavených postupů a pomáhají vytvářet nové koncepce.

Spektrum přednášejících bylo sestaveno z odborníků, kteří se danou problematikou v knihovnické obci dlouhodobě a fundovaně zabývají. S ohledem na možné riziko onemocnění byly příspěvky jednotlivých aktérů předtočeny. Následná diskuse byla vedena online živě.

V prvním příspěvku pod názvem *Koncepce celoživotního vzdělávání (nejen) knihovníků – tady a teď a co s tím?* spolu vedli dialog Mgr. Adéla Dilhofová a prof. Tomáš Kubíček. Právě tito dva aktéři byli u zrodu nového cyklu vzdělávání knihovníků navázaného na Národní soustavu povolání a Národní soustavu kvalifikací. Adéla Dilhofová pracovala od počátku na tvorbě odborné obsahové náplně jednotlivých kurzů dle pra-

covních pozic, její protějšek má naopak bohaté zkušenosti se zajištěním financování a udržitelností celého procesu. Jejich cílem bylo zaměřit se na základě analýzy krajských knihoven na aktuální stav naplňování koncepce celoživotního vzdělávání v praxi a zamyslet se nad její budoucností.

Následně na jejich příspěvek obsahově navázal Mgr. Roman Giebisch s retrospektivním přehledem neformálního vzdělávání knihovníků z programů VISK za posledních 20 let. Připomněl všem zúčastněným i případným dalším zájemcům o tuto problematiku postupný vývoj vzdělávacích aktivit pro knihovníky, snahu o zajištění legislativního rámce na podporu programu VISK, jehož jedním z hlavních cílů je podpora odborného vzdělávání knihovníků, vznik koordinačního centra při Národní knihovně a vznik vzdělávacích center na úrovni krajských knihoven.

Třetí příspěvek byl věnován shrnutí a informacím o připravovaném záměru pracovníků MZK Brno pod vedením Mgr. Adély Dilhofové, který se věnuje dosud opomíjené oblasti organizovaných inovačních kurzů pro knihovníky. Celý projekt byl v hrubých rysech nejprve představen na zasedání ÚKR a za podpory a připomínkování pracovní skupiny složené z odborných zástupců vybraných knihoven dopracován do představené fáze. Výsledkem je systém rozdělení nabídky kurzů pro jednotlivá profesní zaměření zaměstnanců knihoven, od pracovníků v procesech přes služby až po další činnosti vyplývající z potřeb a z katalogu prací v knihovnách. Uvedený model byl představen s žádostí o dotaci na Ministerstvu kultury ČR.

Poslední příspěvek měl přinést informace a pozitivní zkušenosti z pořádání pilotního projektu kurzu *Lektor dalšího neformálního vzdělávání pro knihovníky*, který byl připravován Ing. Radomírou Kodetovou z Krajské knihovny v Pardubicích. Cílem kurzu bylo zajistit, aby absolventi – knihovníci byli schopni stát se garanty vzdělávání v knihovnách, školit a vzdělávat další zaměstnance knihoven v rámci svého regionu. Problematika zajištění odborného vzdělávání je zde nahlížena z pozice dopadu obou vln covidu-19, kdy kvůli problémům spojeným s vyhlášením nouzového stavu a uzavřením mimo jiné také knihoven vzniká-

jí problémy a úskalí, na jejichž řešení nikdo z nás nebyl v době podávání grantů a koncipování obsahové náplně připraven. Jedná se o zamyšlení nad tím, jaké nové a další nároky na znalosti a dovednosti jsou kladeny na pořadatele vzdělávacích kurzů, co všechno po knihovnicích požadujeme, aby byli schopni v dnešní rychle se měnící době zvládnout, a zda se ještě opravdu jedná o práci knihovníka. Není možná čas začít uvažovat o tom, že v knihovně bude dostatek prostoru také pro nové pracovní pozice?

Následná diskuse živě reagovala na dotazy kladené z pléna prostřednictvím chatu. Z ohlasů přicházejících v průběhu odpoledne i v dalších dnech od účastníků konference je zřejmé, že problematika vzdělávání je stále živým tématem, které má smysl rozvíjet a diskutovat. Poselstvím celého bloku je myšlenka, že celoživotní neformální vzdělávání pracovníků knihoven neskončí, dokud zde budou knihovny, které potřebují kvalifikované knihovnice a knihovníky.

Koncepce celoživotního vzdělávání (nejen) knihovníků – tady a teď a co s tím?

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D., Mgr. Adéla Dilhofová

Moravská zemská knihovna v Brně

Příspěvek představuje obecný rámec procesu celoživotního učení české společnosti. Na základě analýzy krajských knihoven se zaměřuje na aktuální stav naplňování koncepce celoživotního vzdělávání v praxi a přináší zamyšlení jak dál.

**Koncepce celoživotního
vzdělávání (nejen)
knihovníků – tady a teď
a co s tím?**

Tomáš Kubíček a Adéla Dilhofová

20 let neformálního vzdělávání knihovníků z programu VISK

Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.

Národní knihovna České republiky

Mezi hlavní cíle programu *Veřejné informační služby knihoven* (VISK) vždy patřila podpora celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven. Již v roce 1999 byla vládou přijata *Státní informační politika* a Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP) připravil projekt *Informační centra veřejných knihoven* (ICEKNI). Na podzim roku 1999 SKIP ve spolupráci s Ministerstvem kultury (MK) a Národní knihovnou připravil podklady pro vznik programu VISK, který se stal součástí *Akčního plánu státní informační politiky* a *Státní informační politiky ve vzdělávání*. Na podporu programu VISK bylo uvolněno 30 mil. Kč. Při Národní knihovně vzniklo Koordinační centrum programu VISK a jeho úlohou bylo i zabezpečení vzdělávání pracovníků knihoven. Program měl zabezpečit vyškolení všech pracovníků knihoven v práci s informačními a komunikačními technologiemi (ICT) podle stanovených standardů. Vedle školení základních dovedností práce s ICT měl program již od počátku zajistit expertní školení specialistů a školení nových trendů v oblasti ICT. V Národní knihovně a ve všech krajských knihovnách byla vybudována díky programu VISK vzdělávací centra vybavená moderní výpočetní technikou. Knihovníky školíme již 20 let, ale celoživotní neformální vzdělávání pracovníků knihoven neskonečí, dokud zde budou knihovny, které potřebují kvalifikované knihovnice a knihovníky.

Státní informační politika byla základním vyjádřením politické vůle vlády k uplatnění moderních informačních a komunikačních technologií a snahou o prosazení technologií 21. století ve veřejné správě a v celé společnosti přechodem ke společnosti informační. Prioritní oblastí státní

informační politiky se stala informační gramotnost a na koordinaci celo-státních projektů v této oblasti bylo v roce 2000 vyčleněno 1,7 mld. Kč. Informační gramotnost se stala integrální součástí celoživotního vzdělávání. Informační společnost je spojena s novými, vyššími požadavky na vzdělávání, ale zároveň i s novými prostředky, které naopak vzdělávací systém může efektivně využívat. Mezi typické požadavky patří obecná „počítačová gramotnost“, nutnost celoživotního vzdělávání, časté rekvalifikace apod. Na druhé straně prostředky informačních technologií nabízejí nové, efektivnější metody – distanční vzdělávání, multimediální techniky aj. Za nejdůležitější strategický cíl koncepce bylo třeba považovat ovládnutí práce s informacemi s využitím informačních a komunikačních technologií. Bylo nutné se zaměřit i na vzdělávání zaměstnanců veřejné správy, veřejnosti a špičkových odborníků – spolutvůrců informační společnosti – a především knihovníků.

Akční plán státní informační politiky (SIP), který měl být přijat do konce roku 1999, vlastně přijat nebyl, protože na jeho realizaci ve státní kase nezbyly peníze. Plnění akčního plánu poznamenal fakt, že státní informační politika nebyla chápána resorty jako závazný dokument, jako něco, čím se měly resorty skutečně řídit, co vyžadovalo konfrontaci s resortními prioritami. Akční plán měl z logiky věci rozpracovat státní informační politiku do konkrétních úkolů, které pak měly být naplňovány. Finanční zajištění akčního plánu státní informační politiky bylo ministerstvem financí zamítnuto. V květnu 2000 Rada vlády ČR pro státní informační politiku přijala dokument *Akční plán realizace státní informační politiky do konce roku 2002 (AP)*. Na základě zvážení možných scénářů odborná pracovní skupina doporučila opuštění dosavadní představy akčního plánu jako statického plánu, který sliboval konkrétní termíny a k nim uváděl požadavky na zdroje, a doporučila dokončení AP v podobě seznamu priorit a mechanismů, které pomáhají reagovat na různé vývoje finančních zdrojů. Návrh usnesení vlády k návrhu akčního plánu byl připraven tak, aby bylo dosaženo důležitých výsledků při plnění SIP do konce roku 2002. Tomu odpovídal odhad dodatečných ročních výdajů ze státního rozpočtu ve výši větší než 5 mld. Kč ročně.

Mezi hlavní aktivity při realizaci SIP patřil záměr MK podpořit nestátní knihovny v poskytování veřejných informačních služeb knihoven podle *Koncepce budování ISVS* a *Koncepce SIP ve vzdělávání*. Ministerstvo pro místní rozvoj podpořilo záměr obcí zpřístupnit internet pro občany na obecních úřadech a jiných jimi řízených orgánech. Pro oblast knihoven byly stanoveny rozpočtové priority pro informační gramotnost ve dvou pořadích. Mezi projekty, které musely být realizovány a dokončeny bezpodmínečně i za cenu pozastavení dalších projektů, patřilo vytvoření Koordinačního centra VISK, zajištění financování pro vzdělávání pracovníků knihoven a budování informačních center knihoven. Mezi projekty, které musely být zahájeny bezprostředně, avšak byly technologicky a rozpočtově závislé na realizaci projektů v prvním pořadí, patřilo budování Digitální knihovny, digitalizace katalogů knihoven, podpora Souborného katalogu, digitalizace vzácných dokumentů a podpora programu Kramerius. Rozpočtové priority pro rok 2000 vycházely z možností státního rozpočtu, které byly omezeny pouze na schválenou výši výdajů na Státní informační systém v kapitole Všeobecná pokladní správa ve výši 250 mil. Kč. Původní finanční požadavek na zajištění VISK byl 58 790 000 Kč a přidělená částka byla v roce 2000 pouze 30 000 000 Kč. Pro zajímavost uvádím, že v roce 2020 se program VISK musel spokojit pouze s částkou 35 mil. Kč. Program VISK měl již od počátku za cíl inovovat veřejné informační služby na bázi informačních technologií. Knihovny v obcích nad 1 500 obyvatel byly vybaveny ICT a poskytovaly nové typy veřejných informačních služeb. A 90% obyvatel ČR mělo možnost ve veřejné knihovně využívat internet.

Státní informační politika ve vzdělávání byl materiál, který vznikl na půdě dvou resortů – MŠMT a MK, což se dnes zdá zcela nemožné. MŠMT se dlouhodobě brání jakékoliv meziresortní spolupráci a problematika neformálního celoživotního vzdělávání je vůbec nezajímá. Přitom materiál, který vznikl již v roce 1999, deklaruje naléhavou potřebu celoživotního vzdělávání obyvatelstva. Stále větší část vzdělávacího procesu se měla odehrávat mimo uzavřené prostředí škol, a to na všech stupních vzdělávacího systému. Právě tento krok si však lze jen stěží představit

bez ICT, které umožňuje vytvářet nové – interaktivní – systémy i bez přímé účasti učitele. Tím se velice významně otevíral prostor co nejširší účasti občanů na vzdělávání (neomezované kapacitními možnostmi pedagogů a škol). Samostudium s pomocí ICT prostřednictvím informačních a vzdělávacích center by navíc umožnilo zvýšit šanci na úspěch, neboť je daleko snazší přizpůsobit rychlost vzdělávání individuálním potřebám, schopnostem a možnostem vzdělávajících se a zajistit tak maximální účinnost vzdělávání.

V souvislosti se zvyšující se rolí mimoškolního celoživotního (sebe)vzdělávání měla růst i úloha dalších vzdělávacích institucí i „mimoškolních“ míst poskytujících přístup k informacím, znalostem i vzdělávacím nástrojům. Přestože role knihoven nemůže být redukována pouze na oblast vzdělávání, nelze tuto jejich úlohu podceňovat. Knihovní infrastruktura měla vhodným způsobem navazovat na vzdělávací infrastrukturu a doplňovat ji tak, aby každý občan bez ohledu na věk, pohlaví, národnost, rasu, náboženskou příslušnost, jazyk, odborné a společenské postavení a bez ohledu na místo, v němž se nachází, měl otevřený přístup ke vzdělávání a informacím. Jedná se o 20 let starou deklaraci, o jejímž naplnění si můžeme dnes nechat pouze zdát.

V následujícím období byly na internet připojeny všechny veřejné knihovny. Celoživotní vzdělávání v oblasti ICT se stalo podmínkou získání pracovního místa a nedílnou součástí odborného kvalifikačního růstu i u pracovníků knihoven. Informační gramotnost se stala součástí rekvalifikačních kurzů. V oblasti působení SIP měla být zabezpečena adekvátní informační gramotnost vzdělávajících – pedagogů, knihovníků a lektorů dalšího vzdělávání. Je neuvěřitelné, že po dvaceti letech hledáme možnost, jak vytvořit typovou pozici „učící knihovník“, která byla požadována již v roce 1999 v SIP. Celý koncept učícího knihovníka byl nedávno zpracován Pavlínou Mazáčovou z KISKu.

Státní informační politika ve vzdělávání již v roce 1999 definovala oblasti celoživotního vzdělávání, které mají poskytovat různé vzdělávací instituce na základě akreditace MŠMT nebo na základě zápisu do obchodního rejstříku, protože v ČR se jedná o činnost volnou, a tudíž

ji může vykonávat prakticky kdokoliv – tato praxe se nezměnila ani po dvaceti letech. SIP dále uvádí, že nepostradatelnou složkou vzdělávacího systému zejména v oblasti celoživotního vzdělávání se ve stále rostoucí míře stávají knihovny. Tehdejší postavení knihoven bylo výrazně ovlivněno stávajícími nedostatečnými právními předpisy, jejichž důsledkem byly přetrvávající potíže při koordinaci činností knihoven, jejich spolupráci a propojování do logických sítí. Řadu problémů vyřešil Knihovní zákon 257/2001.

Vzdělávání knihovníků mělo podle SIP společné rysy se vzděláváním učitelů. Především velké knihovny měly být schopny svým přesahem do oblasti vzdělávání poskytovat další vzdělávání knihovnickým pracovníkům, a představovat tak jednu z důležitých složek soustavy jejich dalšího vzdělávání. Díky programu ICT do každé školy a knihovny byla každá škola a veřejně přístupná knihovna vybavena alespoň jedním multimediálním počítačem. Součástí projektu bylo také připojit každou školu a knihovnu na internet. Podmínkou vybavení školy a knihovny a jejich připojení na internet byla účast alespoň jednoho zaměstnance školy a knihovny na programu Informační gramotnost pedagogů a knihovnických pracovníků. Předpokladem realizace tohoto programu byla definice požadovaných kompetencí a dovedností, které si musí učitel a knihovník osvojit. Na tyto požadavky měly reagovat vzdělávací instituce nabídkou odpovídajících vzdělávacích programů. Program měl být v první fázi zahájen již v roce 2000 tak, aby vzdělávací instituce mohly přijít s nabídkou programů do začátku roku 2001, kdy by měly být příslušné kurzy zahájeny. Zajištění plné informační gramotnosti všech pedagogů, knihovníků a dalších školských i knihovnických pracovníků si vyžádalo finanční náklady ve výši až 1,5 miliardy korun, celkovou částku však bylo nutno rozložit do více let.

V roce 2000 bylo na realizaci programu VISK uvolněno 30 mil. Kč. Podprogram VISK 2 – Mimoškolní vzdělávání pracovníků knihoven měl zajistit vyškolení všech pracovníků knihoven v dovednostech práce s informačními a komunikačními technologiemi na úrovni stanovených standardů. Vedle školení základních dovedností práce s ICT měl pro-

gram zajišťovat expertní školení specialistů a školení nových trendů v oblasti využívání ICT ve veřejných informačních službách knihoven. Školení pracovníků se uskutečnilo v souladu s připravovanou *Koncepcí celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven*. V ústředních knihovnách krajů a v Národní knihovně ČR vznikla vzdělávací centra pro školení knihovníků v dovednostech pro práci s ICT. Volná kapacita vzdělávacích center mohla být poskytnuta například pro školení pracovníků státní správy a samosprávy v dovednostech pro práci s ICT nebo pro rozšíření nabídky pracovních stanic napojených na internet pro veřejnost. Předpokládalo se, že náklady na financování programu by mohly v období let 2000 až 2003 dosáhnout celkové částky 521 mil. Kč. Skutečné financování programu v jednotlivých letech však bylo závislé na celkovém objemu financování *Akčního plánu státní informační politiky*, o kterém bylo rozhodováno každoročně v procesu přípravy a schválení státního rozpočtu. Rozpočet jednotlivých programů byl každý rok upřesňován ve vztahu k celkovému objemu finančních prostředků, ale také ve vztahu k určení pořadí priorit programů v rámci akčního plánu.

Po delších, často kontroverzních diskusích bylo v roce 2001 rozhodnuto, že vzdělávací centra budou vybudována v ústředních knihovnách krajů. Předpokládalo se, že těmto knihovnám budou novou legislativou určeny metodické i vzdělávací působnosti pro ostatní knihovny v regionu, což se opravdu postupně stalo. Krajské knihovny byly zvoleny i proto, že jde o knihovny sloužící veřejnosti bez jakýchkoliv omezení, samostatné právní subjekty přímo podřízené veřejné správě, kam jsou obyvatelé všech věkových kategorií tradičně zvyklí chodit a využívat jejich služeb. Centra měla být vybavena odpovídající ICT, didaktickou a prezentační technikou.

Vzdělávání mělo být původně orientováno jednak na počítačovou a informační gramotnost, jednak na lektorské a pedagogické dovednosti. Finanční podmínky později redukovaly tento záměr striktně pouze na první okruh kompetencí. Hlavním a prioritním úkolem bylo pořádat kurzy základů počítačové/informační gramotnosti, doplňkově měly být pořádány kurzy expertní. V první etapě mělo být v kraji garantováno

proškolení na úrovni předem dohodnutých obsahových standardů alespoň jednoho pracovníka z každé „profesionální“ knihovny, a to tak, aby tento pracovník mohl ve vlastní knihovně být jakýmsi školitelem, instruktorem a pomocníkem veřejnosti v oblasti ICT. Pokračovat se mělo v dalších etapách s pracovníky tzv. „neprofesionálních“ knihoven. V původním záměru se nepočítalo se vzděláváním pracovníků krajských knihoven, kde se předpokládala dostatečná kvalifikace. Tato představa byla postupně korigována.

Od počátku měla být garantována bezplatnost kurzů základní počítačové/informační gramotnosti, u expertních kurzů se připouštělo na neziskovém principu vybírat účastnické poplatky, do kalkulace nákladů nesměly být zahrnuty lektorské honoráře a režie spojená s vybavením center. Od původní představy přispívání na provozní náklady vzdělávacích center muselo být vzhledem k finančním podmínkám rovněž upuštěno. Definováním parametrů a pravidel vzdělávacích aktivit se zabývala skupina expertů kolem Výukového centra MOLIN, později Sekce vzdělávání SKIP, která se skládala z větší části ze zástupců krajských knihoven, ale také z několika specialistů z knihoven jiných typů. Postupně tak vznikly obsahové zadávací podmínky a pravidla vzdělávacích aktivit a vlastně celého podprogramu VISK.

Počítačové učebny začaly sloužit vzdělávacím účelům od roku 2001. Vybavení učeben bylo standardní, u nových krajských knihoven byly podpořeny i částečné rekonstrukce prostor pro učebny. Centra vybavená v r. 2000 začala vyučovat, některá z center budovaných v r. 2001 začala rovněž vyučovat ve druhé polovině roku. Ve všech učebnách probíhaly kurzy práce s ICT, především kurzy základní počítačové/informační gramotnosti. Začaly probíhat také expertní kurzy, od počátku však pouze v několika knihovnách (především NK ČR a STK). Zájem o ně projevíli pracovníci knihoven a informačních pracovišť různých typů (obecní i vysokoškolské knihovny, knihovny ministerstev, Parlamentu, ÚISK a další). V průběhu dvou let se podařilo dosáhnout obrovské změny v dovednostech práce s ICT v řadě knihoven. Počítačová gramotnost se

zvýšila i v mnoha malých knihovnách; ve větších se postupně stala standardem většiny pracovníků.

Kurzy byly realizovány v plném rozsahu, pokud byla přidělena plná dotace. Tam, kde byla dotace snížena, byly projekty většinou redukovány, výjimečně bylo odučeno naopak více hodin – buď bez nároku na honorář ze strany lektorů, nebo s jejich úhradou z jiných zdrojů. Kurzy byly obligátně velmi dobře hodnoceny, o jejich kvalitě v některých krajích svědčil mimo jiné rostoucí počet certifikátů ECDL (např. SVK Hradec Králové). Kurzy navštěvovali již běžně knihovníci z velmi malých obcí, mezi absolventy se objevují i knihovníci z neprofesionálních knihoven. Krajské knihovny a jejich vzdělávací útvary se staly etablovanými centry oborového vzdělávání pro knihovníky v krajích a nadále trvale stoupá jejich význam jako vzdělávacích institucí. Rozšiřují se a prohlubují jejich vzdělávací aktivity, počítačové učebny jsou bohatě využívány, a to ke vzdělávacím aktivitám nejen v programu VISK 2. Kvalita kurzů je zřejmá a vysoce oceňovaná. Vzdělávání informační/počítačovou gramotnost ověřila i analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v ČR, kterou provedla v roce 2004 Národní knihovna ČR.

Ve všech krajských knihovnách a Národní knihovně ČR byla vybudována funkční vzdělávací centra, která se věnují vzdělávání knihovníků v regionu, resp. v republice. Centra mají vybavené počítačové učebny, v nichž probíhají pravidelné kurzy počítačové a informační gramotnosti i další vzdělávání v oblasti ICT, případně i vzdělávání jiné. V průběhu prvních pěti let se potvrdila správnost rozhodnutí zřídit vzdělávací centra a počítačové učebny právě v krajských knihovnách. Jsou přirozenými centry oborového celoživotního vzdělávání. S rozšířením jejich regionálních funkcí nadále trvale stoupá jejich význam jako vzdělávacích institucí pro knihovníky kraje; rozšiřují se a prohlubují jejich vzdělávací aktivity. Počítačové učebny umožňují zajištění těchto aktivit na adekvátní úrovni.

Přehled přidělených dotací z programu VISK 2 v letech 2000–2020

2000 – 6 900 000 Kč
2001 – 12 665 000 Kč
2002 – 2 300 000 Kč
2003 – 2 087 000 Kč
2004 – 2 265 000 Kč
2005 – 1 500 000 Kč
2006 – 1 527 000 Kč
2007 – 5 000 000 Kč
2008 – 1 500 000 Kč
2009 – 945 000 Kč
2010 – 631 000 Kč
2011 – 645 000 Kč
2012 – 562 000 Kč
2013 – 2 014 000 Kč
2014 – 562 000 Kč
2015 – 563 000 Kč
2016 – 713 000 Kč
2017 – 660 000 Kč
2018 – 676 000 Kč
2019 – 3 883 000 Kč
2020 – 780 000 Kč

Celkem bylo vynaloženo na program VISK 2 – 48 378 000 Kč.

Použitá literatura

Akční plán realizace státní informační politiky do konce roku 2002. Rada vlády ČR pro státní informační politiku (online). Dostupné z:

http://www.earchiv.cz/down/sip/akcni_plan_realizace_SIP_do_2002.pdf

Hodnotící zprávy programu VISK 2. Zlata Houšková, Roman Giebisch. Dostupné z:

<http://oldvisk.nkp.cz/VISK2.htm> a <https://visk.nkp.cz/visk-2>

HORA, Michal; RICHTER, Vít. *Veřejné informační služby knihoven – nový program pro občany a knihovny.* Ikaros [online]. 2000, ročník 4, číslo 8 [cit. 2020-09-10]. urn: nbn: cz: ik-12874. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/12874>

Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání. MŠMT ČR a MK ČR. Dostupné z: <https://www.fi.muni.cz/~smid/sipvezv1.html>

Státní informační politika. Úřad vlády ČR (online). Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/statni-informacni-politika---cesta-k-informacni-spolecnosti---dokument-2089/>

**20 let neformálního
vzdělávání knihovníků
z programu VISK**

Roman Giebisch

Inovační kurzy pro knihovníky

Mgr. Adéla Dilhofová

Moravská zemská knihovna v Brně

V příspěvku je představen model/systém rozdělení nabídky kurzů pro jednotlivá profesní zaměření zaměstnanců knihoven od pracovníků v procesech přes služby až po další činnosti vyplývající z potřeb a z katalogu prací v knihovnách. Uvedený model je výstupem pracovní skupiny a bude představen s žádostí o dotaci na Ministerstvu kultury ČR.

**Inovační kurzy
pro knihovníky**

Adéla Dilhofová

Lektor dalšího neformálního vzdělávání pro knihovníky

Ing. Radomíra Kodetová

Krajská knihovna v Pardubicích

Úvod

Příspěvek informuje o zkušenostech získaných s realizací vzdělávacího kurzu pro pracovníky knihoven s názvem Lektor dalšího neformálního vzdělávání pro knihovníky. Celý kurz byl koncipován s ohledem na obsahovou náplň a požadavky spojené s Národní soustavou povolání a Národní soustavou kvalifikací.

Obsahová náplň kurzu

Cílem bylo, aby absolventi – knihovníci byli schopni stát se garanty vzdělávání v knihovnách, školit a vzdělávat další zaměstnance knihoven v rámci svého regionu. Absolventi kurzu by měli umět sestavit obsah, časový harmonogram a strukturu vzdělávací lekce, podílet se na přípravě obsahové náplně vzdělávacích programů dalšího vzdělávání pro zaměstnance či širokou veřejnost, prezentovat učivo s využitím interaktivních přístupů a moderních metod výuky, zadávat a hodnotit práce účastníků kurzu, ovládat metody evaluace výuky, to vše s ohledem na oborové, psychologické a sociální aspekty dalšího vzdělávání.

Kurz byl zamýšlen jako soubor vzdělávacích setkání a odborných přednášek pro zástupce z krajských knihoven s tím, že právě ti se následně stanou tzv. „přenašeči“ získaných vědomostí a dovedností v rámci svého regionu.

Vlastní realizace a zkušenosti

V tomto ohledu jsme očekávali pozitivní informace a zkušenosti z pořádání pilotního projektu. Výstupem mělo být minimálně 12–14 proškolených odborníků – knihovníků, kteří se stanou garanty vzdělávání v knihovnách, budou školit a vzdělávat další zaměstnance knihoven v rámci svého regionu. Z předběžných zjištění bylo jasné, že se bude jednat o frontální výuku v rozsahu minimálně 56 hodin, tedy čtyři dvou-denní setkání, a následně závěrečný celodenní workshop pro praktické ověření využití získaných znalostí.

Odborná stránka výuky měla být zajištěna spoluprací se zástupci vysokých škol, kteří se danou problematikou zabývají.

Kvůli změnám souvisejícím s epidemií covidu-19, vyhlášením nouzového stavu a následným uzavřením knihoven se zastavil čas i veškeré vzdělávací aktivity. Během několika málo dnů bylo třeba přenést základní řešení problémů do virtuálního prostředí. Problém nastal v okamžiku, kdy byla nastolena varianta uskutečnit vzdělávací semináře formou virtuálních konferencí, neboť většina účastníků neměla s touto formou žádné zkušenosti, včetně lektorů, a připravená obsahová náplň byla ve značné míře založena na osobním výkladu. Další problémy nastaly i se závěrečným workshopem.

Po několika jednáních bylo rozhodnuto, že se vzdělávací akce jako většina dalších odsune na podzim s tím, že již bude patrně příznivější klima a vše proběhne, jak bylo zamýšleno. Opak se stal skutečností. Po rozvolnění poměrně striktních opatření nastaly prázdniny. Počítat s účastí v době dovolených bylo nereálné. Další problémy nastaly na začátku školního roku, kdy se valila na knihovníky jednak základní agenda co nejširšího zpřístupnění služeb pro čtenáře a uživatele knihoven a zároveň se objevila nabídka více než 100 vzdělávacích akcí a seminářů. Současně za dveřmi číhala druhá vlna nákazy a další možné uzavření.

O možnosti uskutečnit frontální výuku se dalo pochybovat a zároveň bylo nutné zajistit možnosti zpracování problému jinak. Někteří přednášející onemocněli, další byli v karanténě...

Jedinou možností realizace se tedy jevila alternativa virtuálního kurzu: zpracovat vše s tím, že to bude vystaveno na dostupném portále online pro všechny zájemce z řad knihovníků. To se jeví jako plus, ale možnost konzultace, ověření znalostí či vedení diskuse, případně úprav a doplnění osnov je nulová. Není žádná relevantní zpětná vazba.

Závěr

Není žádný pozitivní výstup. Jedná se o řešení z nouze, které se následně odklonilo od prvotního cíle. A právě zde jsem si začala klást otázku, zda je opravdu nezbytně nutné, aby se knihovník stal lektorem. Je opravdu v jeho silách a kompetencích zvládat další dovednosti? Musí být nutně garantem úrovně neformálního vzdělávání v knihovnách knihovník? Kolik dalších vzdělávacích akcí a seminářů je schopen absolvovat a k tomu vykonávat běžnou práci? Není čas přiznat si, že koušeme větší krajíc, než jsme schopni sníst? Co další nové profese v knihovnách?

Ano! Myslím si, že nastal čas, kdy by v knihovnách mohlo dojít k tomu, že kromě odborných knihovníků začneme přijímat odborníky na vzdělávání, kteří sice nebudou umět katalogizovat, ale budou vědět, jak postavit zajímavou přednášku, budou umět uzpůsobit její obsah cílové skupině, budou využívat moderní techniku a budou v tom dobří.

Lektor dalšího neformálního vzdělávání pro knihovníky

Radomíra Kodetová

KNIHOVNY VE VIRTUÁLNÍM PROSTŘEDÍ

Garanti:

Mgr. Ivo Kareš

Ing. Jan Kaňka

Zeptali jsme se významných osobností českého knihovnictví (a také jednoho uživatele knihovních služeb z neknihovnických řad), jestli knihovny obstály ve virtuálním prostředí. Původně měly být otázky (i odpovědi) vztaženy k právě končící *Koncepci rozvoje knihoven na léta 2017–2020*. Už od počátku příprav jsme pracovali s myšlenkou ankety, chtěli jsme, aby se k věci vyjádřili „ajťáci“ i knihovníci, přemýšleli jsme, jak to konkrétně pojmut, jestli jako panelovou diskusi, či řadu kratších příspěvků.

Pak ale přišla epidemie a téma bloku dostalo zcela jiný význam. Přišel čas, kdy knihovny jinde než ve virtuálním prostoru fungovat nemohly. A v tomto prostoru se nakonec odehrála i konference *Knihovny současnosti* a náš blok. Zvolili jsme cestu předtočených odpovědí na otázky, které byly sestříhány do dvou částí, které jsme se pokusili živě uvádět, komentovat a moderovat diskusi.

Otázky zněly takto:

Obstojí dnes knihovny ve virtuálním prostoru? Máme splněno? Nejen vzhledem ke *Koncepci rozvoje knihoven 2017–2020*, ale i vzhledem k ostatním oblastem „virtuálního“ světa (banky, e-shopy, úřady ad.). Dokážeme držet krok, nebo někde i předbíháme?

Obstojí dnes knihovny ve virtuálním prostoru?
Máme splněno? Nejen vzhledem ke koncepci rozvoje
2017-2020, ale i vzhledem k ostatním oblastem
„virtuálního“ světa (banky, e-shopy, úřady atd.).
Dokážeme držet krok nebo někde i předbíháme?

Odnosou si knihovny z koronavirové krize dlouhodobé poučení a změnu v přístupu ke službám ve virtuálním prostoru?

Odnosou si knihovny z koronakrize dlouhodobé
poučení a změnu k přístupu ke službám ve
virtuálním prostoru?

Na otázky odpovídali (v abecedním pořadí):

Naděžda Andrejčková

Daniel Bechný

Zuzana Hájková

Alena Chodounská

Blanka Konvalinková

Tomáš Kubíček

Libuše Nivnická

Tomáš Řehák

Vojtěch Vojtíšek

Petr Žabička

A stručné zhodnocení? Hotovo nemáme a nikdy mít nebudeme, svět kolem nás se permanentně mění. Ale knihovny se neztrácejí a v konkurenci nekomerční i komerční mají co nabídnout. Také se však ukázalo (a koronavirová krize to nemilosrdně odhalila), že se to netýká všech knihoven a že je zavádějící chlubit se výsledky těch nejlepších a zapomínat na ty, které nestíhají.

KOMUNIKACE KONCEPCE ROZVOJE KNIHOVEN

Garantky:

Lenka Hanzlíková

Alena Tománková

Koncepce rozvoje knihoven v ČR pro léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030 je důležitý vládní dokument, který si klade za cíl vnést čerstvý vítr do českého knihovnictví. I přesto, že je jeho nová verze psána podstatně přístupněji než v případě minulých koncepcí, Městská knihovna v Praze sestavila tým, jehož cílem je za pomoci grantu VISK 1 Ministerstva kultury ČR ještě více usnadnit komunikaci poselství nové koncepce – a to snad i trochu hravou formou. Tento tým sestává z Lenky Hanzlíkové, Elišky Bartošové, Barbory Buchtové a Aleny Tománkové.

Do příprav plánovaných workshopů po celé republice však v průběhu roku 2020 několikrát zasáhla opatření spojená s koronavirovou pandemií, a tak se místo série osobních setkání, školení a výměny nápadů projekt musel proměnit. Cílem tak nebude pouze tradiční brožura, která koncepci shrnuje a vysvětluje a kterou si budou moct kolegové knihovníci slavnostně vystavit a po následujících sedm let se k ní vracet. Vedle toho získají osoby zainteresované v knihovnách také webovou platformu, která jim pomůže při řešení jejich nejpalcivějších problémů – a to právě v souladu s novou Koncepcí rozvoje knihoven. Stávající web koncepte.knihovna.cz tak dostane nový design a novou náplň.

V průběhu léta proběhlo pět setkání s metodiky, řediteli knihoven a dalšími zájemci z řad knihovníků, díky kterým byly pojmenovány konkrétní okruhy toho, co kolegy trápí a jakým způsobem by bylo možné jim práci usnadnit. Konference Knihovny současnosti se vzhledem k zájmu ze strany knihovnické veřejnosti jevila jako ideální místo, kde lze zjištěné teze ověřit a případně rozšířit. Poslední blok konference byl proto věnován právě tomuto tématu.

Od knihoven pro knihovny

Alena Tománková, Mgr. Lenka Hanzlíková, Mgr. Eliška Bartošová
Městská knihovna v Praze

Lenka Hanzlíková nejprve představila novou *Koncepci rozvoje knihoven*. Na jejím vzniku se podílelo množství odborníků z Ústřední knihovnické rady a další přizvaní experti a v srpnu 2020 byla schválena vládou.

Nová Koncepce stojí na *třech pilířích*: komunitě, vzdělanosti a kultuře. Jednotlivé pilíře mají vlastní cíle a je na každé knihovně, kterou cestou se vydá, kterým pilířem (nebo pilíři) pomyslně podepře a podpoří svůj rozvoj. Pilíře nesou tyto názvy:

- Občanská společnost a komunity
- Vzdělanost
- Kulturní bohatství

Autorka vedle stručného shrnutí, čeho se dané pilíře týkají, představila také konkrétní *příklady praxe*, které již v českých knihovnách fungují. Ty vzešly z webové stránky Co dokáže knihovna (codokaze.knihovna.cz), která je výstupem projektu KISK Masarykovy univerzity v Brně. Jmenovitě vybrala příklad dobrovolnictví z Karlových Varů, Univerzitu volného času pořádanou Krajskou knihovnou Vysočiny a podporu čtenářství v projektu Jižní Morava čte Moravské zemské knihovny. Vyzvala však také k návštěvě této webové stránky a případné doplňování, pokud mají kolegové vlastní příklady dobré praxe.

To, k čemu je koncepce dobrá, představila autorka na *příkladech minulých projektů*, které vzešly z předchozích koncepcí. Asi nejvýraznějším výstupem je web Knihovny.cz, který slouží jako vyhledávač a rozcestník pro uživatele knihoven z řad veřejnosti. V rámci služeb pro knihovny vznikl projekt Central, který se zabývá sdílenou katalogizací. Konkrétně

beletrii katalogizuje Městská knihovna v Praze pro celou ČR, ostatní knihovny tak nemusejí vytvářet nové záznamy, stačí pouze převzít a upravit již existující. Dále vzniklo Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven při Moravské zemské knihovně, kde se mohou kolegové inspirovat při zařizování nových prostor pro knihovny. Stručně bylo zmíněno také měření efektivity knihoven, tzv. ROI, kterým se zabývá Městská knihovna v Praze.

Od knihoven pro knihovny

Lenka Hanzlíková

Praktická část

Poté si Eliška Bartošová vzala na starost praktickou část improvizovaného online workshopu. V úvodu svého vystoupení shrnula důležitost existence *Koncepce rozvoje knihoven*. Mnoho kolegů totiž pracuje v knihovně především srdcem, ale možná netuší, proč některé činnosti vykonává. Knihovny do budoucna nemůžou zůstat pouze u půjčování knih, a tak je koncepce zároveň dokumentem, který ukazuje cestu, jak z knihovny minulého století udělat instituci pro století budoucí. Z praktického hlediska se hodí pro vyjednávání se zřizovatelem a poskytuje argumenty, proč má cenu knihovnu podporovat i v malé obci. A v neposlední řadě se také jedná o dokument, který je společný pro všechny typy knihoven, pro všechny knihovníky a další kolegy – může se tak jednat o stmelující prvek, minimálně ve smyslu „máme si na co společně zanádat“.

Dále Eliška Bartošová představila *persony*, které z workshopů vzešly a se kterými tým nadále pracoval. Ukázalo se totiž, že jiné potřeby bude mít ředitel knihovny a jiné knihovník v malé neprofesionální knihovně. Těchto person je celkem pět a ke dvěma již zmíněným patří ještě metodici, zaměstnanci profesionálních knihoven a tahouni, též zvaní opinion makeři.

Jako první praktický úkol měli účastníci konference na platformě Menti označit svou roli, ve které z těchto person sami sebe nejvíce vidí. Největší podíl mezi sledujícími, kteří se rozhodli do hlasování zapojit (celkem 131 osob) tvořili zaměstnanci profesionálních knihoven – 61 %. Dalšími nejpočetnějšími skupinami byli ředitelé a metodici.

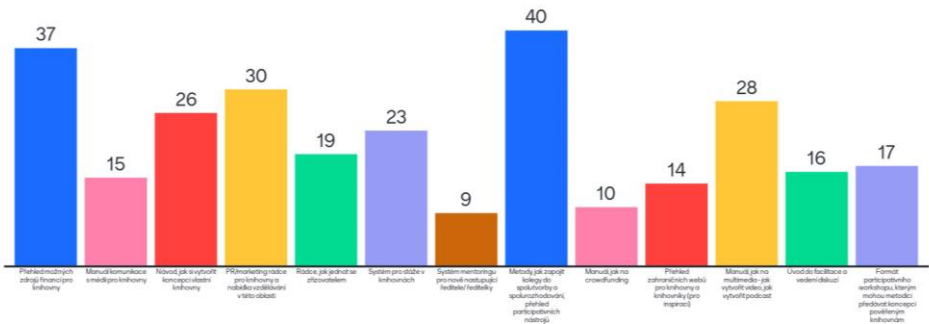
V průběhu workshopů vyvstalo 23 *nejčastěji zmiňovaných potřeb* napříč personami a dále tipy a rady, jaké kolegům poskytnout, aby se s těmito problémy snáz vypořádali, a to nejen v souvislosti s koncepcí. Jde o to, aby knihovníci mohli svou práci dělat dobře, a tím pádem mohli také dobře naplňovat koncepci.

V dalším online dotazníku měli účastníci za úkol vybrat tři potřeby, které jsou nejvíce relevantní pro ně samotné, a tři potřeby, které si myslí, že řeší jejich kolegové. V průběhu několika minut dorazilo 113 odpovědí, formulář však koloval mezi knihovníky delší dobu, abychom získali co nejvíce dat. Výsledky z tohoto dotazníku se projeví především v připravovaném redesignu webové stránky koncepce.knihovna.cz.

Za týden od spuštění formuláře se jako potřeby s nejvyšší mírou zájmu ukázaly požadavky na vzdělávání, inspiraci pro nové aktivity v knihovně, chuť přitáhnout více lidí a podpora dobrých vztahů na pracovišti.

V dalším hlasování na platformě Menti měli účastníci konference vyjádřit, které z nástrojů, jejichž seznam dali dohromady kolegové na workshopech, považují osobně za nejužitečnější. Na pomyslných stupních vítězů stanul *přehled participativních nástrojů*, tedy metody, jak zapojit kolegy do spolupráce a spolurozhodování, dále *přehled možných zdrojů financí* pro knihovny a *PR a marketingový rádce*.

Jaký nástroj by pro vás teď byl nejužitečnější?

Graf 1 Výsledky hlasování v Menti

S touto trojicí jsme se přesunuli do platformy Jamboard, která umožňuje práci podobnou stick-it lístkům a nástěnkám z offline prostředí – tedy napsat poznámku na papírek a vyvěsit na určené místo. Úkol zněl jednoduše:

1. pokud máte k danému tématu tip, napište ho na žlutý lístek;
2. pokud vás zajímá konkrétní věc, napište ji na zelený lístek;
3. pokud víte o někom, kdo se v dané tematicke vyzná nebo sám nabízí konzultaci, napište to na modrý lístek;
4. obecné komentáře k tématu pište na růžový lístek.

Protože jsou knihovníci národ kreativní, změnila se první strana v obecní nástěnku, na které se objevovaly pozdravy a malůvky zpočátku nesouvisející s tématem. Pokus nicméně ukázal jednu z možností participativních nástrojů v praxi, což bylo právě téma, ke kterému se měli účastníci vyjadřovat. Druhá a třetí strana, na kterých se diskutovala další témata, tedy PR a marketingové tipy a přehled možných zdrojů financí, již plnily svůj účel, jak Eliška Bartošová zamýšlela. Nakonec se i u prvního tématu začaly objevovat užitečné tipy, a tak jsme si vedle informací, které se projeví v připravované webové stránce, odnesli také ponaučení, že u každého kreativního nástroje je dobré nechat prostor pro jeho objevování.

Obr. 1 Participativní nástroj v akci aneb obecní nástěnka

Děkujeme všem účastníkům konference, kteří se zapojili do společné práce a poskytli tak užitečné podklady pro další práci týmu. I když je projekt, díky kterému probíhá aktualizace webu konceptce.knihovna.cz a tisk nové brožury shrnující koncepci, podpořen grantem VISK, a tudíž musí být dokončen v roce 2020, plánujeme také v příštích letech iniciovat pokračování rozvoje obou uvedených webových portálů (Konceptce a Co dokáže knihovna) a zabývat se dalšími potřebami, které z průzkumu mezi kolegy knihovníky vzešly.

Pro vaše nápady, dotazy a nabídky zapojení je tu e-mail: konceptce@knihovna.cz

}

Workshop

Eliška Bartošová

MILNÍKY A PILÍŘE

Garant:

Prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Základní ideou *Milníků a pilířů*, bloku, který zažil svoji offline premiéru v roce 2019 a svoji online premiéru v roce 2020, je vyjít z okruhu knihovnických tváří, vzdálit se na chvíli od těch, s nimiž se vídáváme denně, podstoupit od středu knihovny a použít perspektivu někoho jiného, aby nám řekl, jak vnímá naši práci, co je na ni podstatné, co by mělo či mohlo být lepší či v čem knihovny mají ještě co dohánět. Klíčové je ale setkání s onou osobností, kterou bychom mohli vnímat jako dostatečně kritickou či inspirativní, přemýšlivou a nelhostejnou. Protože jak ona sama, tak i to, co říká či si myslí, by mělo být podnětem k diskusi. Nevěřím virtuálním místnostem, že mohou – byť i vzdáleně – takovou diskusi třeba jen simulovat. Po Agoře, jak už věděli občané starověkých polis, se má procházet.

Rozhodli jsme se tedy trochu změnit obsah letošního bloku – vybrali jsme několik jistě mimořádných osobností českého veřejného života a požádali je o krátkou zdravici. V ní měly vyslovit své reflexe na téma knihovna, v krátkosti zapřemýšlet o významu knihovny pro ně samotné či jen rychle reagovat na zvuk slova knihovna, na to, jak se šíří v současném prostoru a jaká nová témata a otázky přináší. Co mají společného? Ukazují, že v hodnotovém systému kulturních možností stojí knihovna pořádně vysoko a že jsou její současnou podobou nadšeni, ale v žádném případě s ní nejsou jednoduše spokojeni. Pro všechny je samozřejmou součástí jejich existence, pro některé strážkyní hodnot demokratického světa, pilířem vzdělanosti i pilířem kulturní a informované společnosti; pro jiné dravcem – ale i v podobě dravce raději partnerem. Myslím, že ve všech těchto obtiscích se nám knihovna může líbit. Neměli bychom však být tak jednoduše spokojeni.

Koneckonců je to právě to naznačené, to, co ještě zůstává v zákrytu za výroky našich hostů, i ono kritické šlehnutí, i to nedoslovené, co nám nabízí podněty pro naše přemýšlení o naší každodenní práci, které se však nevyčerpává v každodennosti, ale má cosi společného i s budouc-

ností (neboť, jak vyplývá ze slov našich hostů, v minulosti jsme se již jako knihovny ověřili). Takže jen doufejme, že příští rok už si to s našimi hosty budeme moci vyříkat z očí do očí.

Milníky a pilíře

Tomáš Kubíček

Jiří Přibáň

ředitel právně-sociologického centra na Univerzitě v Cardiffu

Kateřina Šimáčková

soudkyně Ústavního soudu

Tomáš Šebek
chirurg a účastník misí Lékařů bez hranic

Kateřina Tučková
spisovatelka

Jiří Srstka
ředitel Dilia

**PARTNEŘI KONFERENCE
KNIHOVNY SOUČASNOSTI
2020**

Platforma

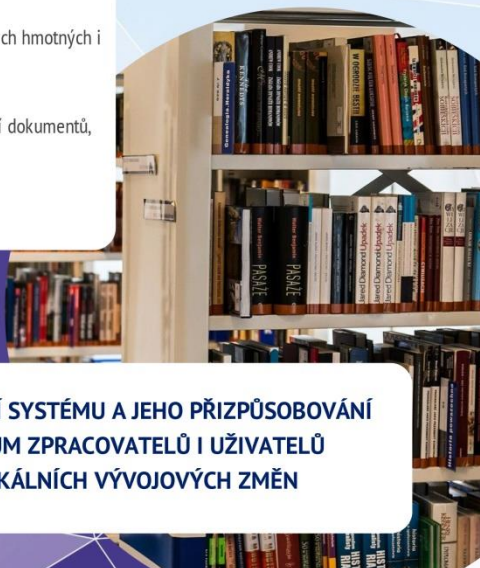
Advanced
Rapid
Library

Otevřená softwarová platforma ARL umožňuje vytvořit, provozovat a upravovat informační systém pro zpracování, uchování, vyhledávání, zpřístupňování a sdílení informací o objektech paměťových institucí včetně souvisejících digitálních vizualizací.

NÁSTROJE PRO KONFIGURACI INFORMAČNÍHO SYSTÉMU PRO KNIHOVNU, MUZEUM, GALERII, ARCHIV ČI INFORMAČNÍ CENTRUM

- otevřená datová struktura
- nástroje pro tvorbu rozhraní pro zpracování dokumentů, informací a digitálních objektů
- otevřený datový model dokumentů či jiných hmotných i nehmotných objektů
- nástroje pro analýzu a správu dat
- konfigurovatelné rozhraní pro zpřístupnění dokumentů, informací a digitálních objektů
- nástroje pro import a export dat
- snadná integrace se systémy třetích stran

**PROSTOR PRO ROZŠÍŘOVÁNÍ SYSTÉMU A JEHO PŘÍZPUSOBOVÁNÍ
BUDOUCÍM POŽADAVKŮM ZPRACOVATELŮ I UŽIVATELŮ
BEZ NUTNOSTI RADIKÁLNÍCH VÝVOJOVÝCH ZMĚN**

Na platformě ARL jsou realizovány systémy se specifickým zaměřením a funkcemi:

- Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK ČR (www.cesonline.cz)
- Fond tradiční lidové kultury (www.fondtlk.sk)
- IS Dizajn (www.scd.szk)
- SK Cinema (www.skcinema.sk)

Jedním ze systémů založených na této platformě je **knihovní systém ARL**. Díky platformě ARL a její otevřenosti je možné, aby byl stejný systém instalován a využíván v různých typech knihoven – bez ohledu na velikost, rozsah a množství služeb zapojených v ARL, velikosti fondu nebo počet uživatelů. Vzhled a funkce systému si knihovna může přizpůsobit potřebám knihovníků i uživatelů, vzniká tak **jedinečný systém na míru každé knihovně**. Mezi zákaznický využívající knihovní systém ARL patří např.:

UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

Univerzita Palackého
v Olomouci

SLOVENSKÁ EKONOMICKÁ
KNIŽNICA

Knihovna
Jiřího Mahena
v Brně

KNIHOVNA
KARLA
DVOŘÁČKA

PAMÁTNÍK
NÁRODNÍHO
PÍSEMNICTVÍ

Jihočeská
vědecká
knihovna

v Českých Budějovicích

Cosmotron Bohemia, s. r. o.
Pančava 415/11
695 01 Hodonín, ČR
tel.: +420 518 326 522-525
mobil: +420 724 242 250
e-mail: firma@cosmotron.cz
www.cosmotron.cz

COSMOTRON SLOVAKIA, s. r. o.
Bratislavská 57
908 48 Kopčany, SR
mobil: +421 903 727 255
e-mail: firma@cosmotron.sk
www.cosmotron.sk

cosmotron
Cosmotron Slovakia & Bohemia

ampaco
member of **iGuana** group

„Zachováváme minulost pro budoucnost“

- × Digitalizace a skenování sbírkových předmětů
- × Skenování a vytěžování dokumentů
- × Výroba knižních skenerů Qidenus
- × Speciální a velkoformátové skenery
- × Document Management Software iDM
- × Servis, konzultace a poradenství

Digitalizací se zabýváme již více než 30 let, pojdte s námi nalézt to správné řešení!

Obchodní manažer:

Sebastian Fešar
E: sfesar@iguana-dms.com
T: +420 774 225 598

**výrazně
prodloužíte
životnost
knih**

**libovolný
formát knih
a tiskoviny**

**jednoduchá
obsluha!
přesnost a rychlost
obalení!
kvalita obalu!**

**dokonalá
péče o knižní
fond vaší
knihovny**

Revoluce v obalování je tady!

Automatický
balicí stroj pro
všechny typy knih

WWW.COLIBRISYSTEM.CZ

Digitalizace kulturního dědictví

se společností EXON

EXON
Intelligent Document Management

Digitalizujeme:

- cenné a velmi staré materiály, mapy, knihy a kroniky
- archiválie a muzejní sbírky, výkresovou dokumentaci
- předlohy všech typů a velikostí

Softwarová řešení:

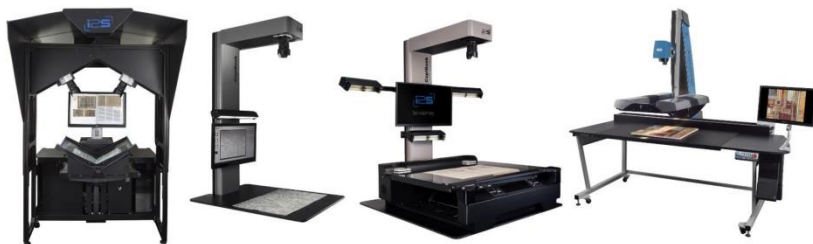
- postprocessing zpracování dat
- digitalizace knihovnických fondů dle standardů
- digitální knihovna

Používáme knižní skenery:

- s knižními kolébkami, které jsou šetrné na vazby dodaných předloh, s možností optimálního nastavení tlaku skla pro citlivé skenování, bezkontaktní metodou snímání, bez UV a IR záření.
- se speciálními držáky pro možnost rozevření v případě poničené vazby. Starší dokumenty v horším fyzickém stavu mají křehkou vazbu a je nutné k nim přistupovat s maximální obezřetností.

Pro Českou a Slovenskou republiku jsme autorizovaným partnerem francouzské společnosti i2S, výrobce knižních a velkoformátových skenerů. i2S patří mezi světovou špičku v digitalizaci kulturního dědictví, kvalitě obrazu a softwarových řešení pro digitalizaci.

www.exon.cz

ORIS
plus

BEZPEČNOSTNÍ
A IDENTIFIKAČNÍ SYSTÉMY

www.rfidproknihovny.cz

EBSCO

Už více než 75 let pomáháme knihovnám zajistit bezpečný přístup ke spolehlivým a relevantním informacím.

JSME PŘEDNÍM DODAVATELEM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Inovativním přístupem, každodenní prací a ve spolupráci s knihovnami z celého světa pomáháme zajistit co nejkvalitnější knihovní služby.

Naše technologie dělají přístup k informacím snadnější

Poskytujeme prvotřídní obsah prostřednictvím odborných databází, e-knih a časopisů. Zjednodušujeme přístup k veškerým zdrojům knihovny prostřednictvím služby typu discovery. Kvalitní obsah spolu s prvotřídními funkčními technologiemi slouží informačním potřebám knihovníků, studentů, akademiků, výzkumníků... zkrátka každému uživateli.

EBSCOhost

EBSCO
Health

EBSCO
Journal & e-Package Services

EBSCO
Discovery Service

folio
community partner

Flipster

EBSCO
eBooks

GOBI®
Library Solutions from EBSCO

EBSCO
Corporate Solutions

 Ceiba®

 Tritius

ZA PODPORY

cesnet

MEDIÁLNÍ PODPORA

Časopis ČTENÁŘ

téměř 500 stran čtení o knihovnictví ročně

- reflektuje aktuální dění v oboru
- je nedílnou součástí celoživotního vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků
- uchovává historii knihovnictví od roku 1949
- zprostředkovává výměnu zkušeností
- nabízí prostor k vaší propagaci

roční předplatné 460 Kč včetně DPH získáte na:

www.svkk1.cz/ctenar/pro-predplatitele

časopis *Čtenář* pro vás s podporou Ministerstva kultury vydává
StřeDočeská vědecká knihovna v Kladně
elektronická verze (bonus pro předplatitele): www.svkk1.cz/ctenar

KNIHOVNY SOUČASNOSTI 20

Knihovny současnosti 2020 **Sborník z 28. ročníku konference,** **konané ve dnech 2.-4. listopadu 2020 on-line**

Vydáno s finanční podporou Ministerstva kultury
díky dotačnímu titulu VISK 1

Sestavila Veronika Chruščová

Obálka Tomáš Rychlý

Redakce Petra Kučerová, Markéta Teuchnerová

Grafická úprava Městská knihovna v Praze

Vydalo Sdružení knihoven České republiky, Mariánské náměstí 98/1,
110 00 Praha 1, ve spolupráci s Městskou knihovnou v Praze, Mariánské
náměstí 98/1, 115 72 Praha 1

Verze 1.0 ze dne 21. 12. 2020

ISBN 978-80-86249-91-9 (Sdružení knihoven České republiky)

ISBN 978-80-274-1358-4 (Městská knihovna v Praze)